

ISSN : 1304-8120

T.C.
KAHRAMANMARAŞ
SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

CİLT / VOLUME

2

SAYI / NUMBER

1

YIL / YEAR

2005

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ
SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ**

Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences

Sahibi:

Prof. Dr. A. Nafi BAYTORUN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörü

Editörler Kurulu

Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCİ

Dr. İ. Ethem TAŞ

Yrd. Doç. Dr. Cem ENGIN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCİ

Prof. Dr. Ahmet H. AYDIN

Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KIR

Yrd. Doç. Dr. Haluk ALKAN

**Adres: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın
Komisyonu Başkanlığı- KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
AVŞAR KAMPUSU-KAHRAMANMARAŞ
E-mail: ksusbd@ksu.edu.tr**

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemlı**” bir dergidir. Dergi Yılda iki kez yayımlanır.

Kapak Tasarım
Okt. Arif GÜRLER

Baskı

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Basımevi

T.C.
KAHRAMANMARAŞ
SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Social Sciences

DANIŞMA KURULU	
Prof. Dr. H. Çetin BEDESTENCİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. M. Şerif ŞİMŞEK	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tayfur ÖZŞEN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Hakkı ÖZSABUNCUOĞLU	Gaziantep Üniversitesi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hake m Kurulu

Prof. Dr. Ahmet H. AYDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKTAN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN	İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Emine G. NASKALI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñç TÖKGÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan ALKİN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Erinç YELDAN	Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Eriřah ARICAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Erol MANİSALI	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. H. Avni EGELİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan DAĞI	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem ALKİN	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Merih PAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa PİRİLİ	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Nazan GÜNAY	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Neře KUMRAL	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi BERK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nuray ALTUĞ	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Oguz ESEN	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Osman AYDOĞUŐ	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Z. ORHAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Rezzan TATLIDİL	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Salim KOCA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Suat OKTAR	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Tięinçe OKTAR	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer TUNCA	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Asuman ALTAY	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ayřen KAYA	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Belkıs KÜMBETLİOĞLU	Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Beril DEDEOĞLU	Galatasaray Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan GEGEZ	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Erhan ARSLANOĞLU	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat ERDAL	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Gülden AYMAN	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülden ÜLGİN	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk ALKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk SOYUER	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan ERDEM	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet TÜRKAY	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Muhsin KAR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KİBAROĞLU	Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ÖZER	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Münevver ÇETİN	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Serdar PİRTİNİ	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur YILDIRIM	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Utku UTKULU	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zekai ÖZDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşegül KİBAROĞLU	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Burak ATAMTÜRK	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent BALI	Işık Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cem SAATÇIOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Deniz BÖRÜ	Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Enver DÖŞYILMAZ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul KIZILKAYA	İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun ARIKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞİŞMAN	Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin MERİÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE	Mersin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Özgür TONUS	Anadolu Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Recep BOZTEMUR	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sevilay KAHRAMAN	Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Not: Hakem isimleri unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

1.	Murat AKBALIK	1
	Bankaların Mali Başarısızlıklarının Tahmini: 2000 Ve 2001 Krizleri Predicting Bank Failures In Turkey: 2000 And 2001 Crisis	
2.	İlkay YILMAZ	7
	A Dynamic Model of Immigration and Free Trade Göç ve Serbest Ticaret Hakkında Dinamik Bir Model	
3.	Salih YEŞİL	16
	Are The Cultural Differences Obstacles For The Success Of IJVs Or A Competitive Advantage? An Era Of Cultural Diversity-Based Competitive Advantage Kültürel Farklılıklar Uluslararası Ortaklıkların Başarısına Engel mi? Kültürel Farklılık Odaklı Rekabet Avantajı Dönemi	
4.	Haluk TANDIRCIÖĞLU, A. Can BAKKALCI, Cem ENGİN	26
	<i>Sosyal Güvenlik Sistemi Reformu Çerçevesinde IMF Türkiye İlişkileri</i> Social Security System Reform Under IMF-Turkey Relations	
5.	İ. Ethem TAŞ	43
	Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması Sürecinde İller Bankası The Bank of Provinces in the Process of Reorganization of Local Governments	
6.	Ahmet EYİCİL	53
	Birinci Dünya Savaşı İlan Edilmeden Önce Ve İlan Edildikten Sonra Maraş'ın Demografik Yapısı Ve Ermenilerin Sevki Demographic Structure of Maraş Province and Armenians Before and After World War I	
7.	Memet YETİŞGİN	70
	Ondokuzuncu Asırda Osmanlı Yenilikleri, Doğu Meselesi ve Avrupalının Gözüyle Türk İmajı Ottoman Reforms, Eastern Question and the Europeans' View of the Turkish Image in the Nineteenth Century	

Bankaların Mali Başarısızlıklarının Tahmini: 2000 Ve 2001 Krizleri

Murat AKBALIK¹

¹ Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, İstanbul

ÖZET: Bu çalışmanın amacı mali açıdan başarısız bankaları, başarısızlıktan bir yıl öncesinden tanımlamayı sağlayan bir model geliştirmektir. 1999-2001 yıllarındaki özel sermayeli ticaret bankaları ile yabancı ticaret bankaları dikkate alınmıştır. Finansal rasyoların Türk Bankacılık Sistemi'ndeki iflaslarda tahmin aracı olarak kullanılabileceği doğrusal diskriminant analizi kullanılarak gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler, Türk Bankacılık Sistemi, Ticari Bankalar, Banka İflasları

Predicting Bank Failures In Turkey: 2000 And 2001 Crisis

ABSTRACT : The aim of this paper is to develop a model that can identify financially unsuccessful banks one year before the event. Privately-owned commercial banks and foreign commercial banks are taken into account for the period between 1999 and 2001. I have demonstrated that financial ratios can be used as an instrument for prediction of the bankruptcies in Turkish banking system by using linear discriminant analysis.

Key Words: Financial Crises, Turkish Banking System, Commercial Banks, Bank Bankruptcies

GİRİŞ

Banka regülasyonunun başta gelen ilgisi ekonomide felaket etkisi yaratan bir bankanın iflasıyla diğer bankaları da etkileyen banka iflaslarının engellenmesidir. (Kidwell,1993:393)

Banka iflaslarının diğer işletmelere göre çok daha fazla büyüklükte dışsal etkileri vardır. Bankaların faaliyetlerinin iflasla sonuçlanması halinde sermayedarlar dışında toplumun diğer birimlerine de etkisi olacaktır. Bunlar kısaca şöyle ifade edilebilir (Ağaoğlu, 1989:207-208):

Bankanın temel kaynağı mevduatlar olduğu için bankanın iflası ekonomik hayat içerisindeki ödemelerin aksamasına sebep olacaktır.

Diğer bankalar için riskin olmaması halinde dahi bankalara olan tahaaccümler riskli bir ortam meydana getirebilir. Kredilerin aksaması üretimin, istihdamın ve sermaye birikiminin geri kalmasına neden olacaktır.

Mali politikaların hedeflerine ulaşmasında sıkıntılar görülebilecektir.

2000 yılı Kasım ayında başlayan ve 2001 yılı Şubat ayında patlayan son krizde mali başarısızlığa uğrayan bankaların hem sayısının fazla olması hem de toplam aktif büyüklükleri bakımından önemli bir orana ulaşması bu çalışmayı motive eden esas nedenlerdir. Çalışmamızda 2000 ve 2001 yılında Türkiye'de faaliyette bulunan özel sermayeli ticari bankalar ile yabancı sermayeli ticari bankalar dikkate alınmıştır. Kamu bankalarının toplumsal fonksiyonları gereği görev zararına sahip olmaları nedeniyle çalışmamız dışına alınmıştır. 2001 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanununa göre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilen banka sayısı 8'dir (tbb.org.tr, 2001). 2000 yılında 31 adet özel sermayeli ticaret, 18 adet yabancı sermayeli ticaret bankası faaliyette bulunmuştur. 2000 yılında özel sermayeli üç bankanın yönetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. (TBB, 2001:51-52).(Bakınız Ek Tablo A.)

Tablo 1. Çalışmamız Kapsamındaki Mali Başarısızlığa Uğramış Olan Bankaların Yıllar Bazındaki Dağılımı ve Aktif Büyüklükleri

Mali Başarısızlık Tarihi	Banka Adı	Mali Başarısızlık Yılındaki Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)
28.10.2000	Bank Kapital T.A.Ş.	88.708
28.10.2000	Etibank A.Ş.	826.269
06.12.2000	Demirbank T.A.Ş.	2.502.910
28.02.2001	Ulusal Bank T.A.Ş.	311.986 (*)
15.03.2001	İktisat Bankası T.A.Ş.	685.323 (**)
09.07.2001	Sitebank	13.134
09.07.2001	Milli Aydın Bankası A.Ş.	184.733
09.07.2001	Kentbank A.Ş.	898.959
09.07.2001	Bayındırbank A.Ş.	1.993.681
09.07.2001	EGS Bank A.Ş.	509.497 (***)
30.11.2001	Toprakbank A.Ş.	3.541.245

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2000, Mayıs, 2001, s., I-52-52, s. II-199, s. II-215, s. II-203

http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap2001/Turk%20Bankacılık%20Sistemi_Giris.doc, s. 17-18.

<http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap01/2001.zip>

*) Ulusalbank TAŞ 17.04.2001'de Sümerbank çatısı altında, EGS Bank A.Ş. 18.01.2002 tarihinde Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmiş olduğundan 2001 yılı için kamuya açıklanmış verileri olmadığı için 2000 yılı verileri verilmiştir.

***) İktisat Bankası T.A.Ş. 07.12.2001 tarihinde bankacılık izni kaldırıldığından 2001 yılında kamuya açıklanmış verileri olmadığı için 2000 yılı verileri verilmiştir.

****) EGS Bank T.A.Ş. 18.01.2002 tarihinde Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmiş olduğundan 2001 yılı kamuya açıklanmış

verileri olmadığı için 2000 yılı verileri verilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

1960'lerden beri araştırmacılar arasında işletme başarısızlığının tahmini ve sınıflandırılması için yapılan model testlerine büyük ilgi vardır. Bu çalışmalardan etkilenen ikisinin metodolojisi bir çok firma için değiştirilen ve kopyalanan Beaver'in (1967) ve Altman'ın (1968) çalışmalarıdır. Beaver (1967) iflas etmiş şirketlerden oluşan bir örneği ve buna eşleştirdiği iflas etmemiş şirketlerden oluşan örneği birbirinden ayırmıştır. Beaver'in çalışması, her bir ölçüyü veya rasyoyu ayrı ayrı analiz eden ve optimal kesiş noktasını bu örneğin doğru sınıflandırma sayısını maksimum kılacak şekilde tespit eden tek değişkenli çalışmaların bir tipidir. Beaver test ettiği 14 rasyodan nakit akımlarının toplam borçlara oranını şirket iflasları için en iyi sınıflandırıcı olduğunu bulmuştur. Bulduğu diğer önemli ölçüler borçların toplam aktiflere oranı ve net karın toplam aktiflere oranıdır (Altman, 1968:47-48).

Altman (1968) başarısızlık sınıflandırma problemine diskriminant analizini uygulayan ilk kişiydi. Analiz bir firmanın başarısızlık potansiyelini analiz etmek için bir kaç değişkeni aynı anda birleştiren çok değişkenliydi. Z-Skor olarak bilinen teknik kredi analizi, yatırımcı analizi ve kar eden ticari kuruluşların değerlendirilmesi gibi problemlere bir çok pratisyen tarafından uygulanmıştır. Altman Z-Skor modelini şöyle ifade etmiştir (Altman, 1968:47-48):

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 0,99 X_5$$

Buradaki değişkenler:

X_1 = çalışma sermayesi / toplam aktifler

X_2 = dağıtılmayan karlar / toplam aktifler

X_3 = faiz ve vergi öncesi karlar / toplam aktifler

X_4 = sermayenin Pazar değeri / toplam borçlar

X_5 = satışlar / toplam aktifler

Z-Skoru 1,8'in altında olan herhangi bir firma iflas etmeye aday olarak kabul edilmekte, skor düştükçe iflas olasılığı artmaktadır. Bu model iflas etmiş şirketleri bir yıl öncesinden sınıflandırmada %90 oranında başarılıydı.

Firma başarısızlığının tahminiyle ilgili literatürün en önemli uygulama alanlarından birisi bankacılık sektörüdür. Bankacılık alanındaki literatürün değerlendirilmesi için Koları ve Glennan, 2001: 361-387).

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Kullanılan İstatistiksel Yöntem

Bu çalışmanın amacı mali başarısızlığa uğramış ticari bankaları başarısızlıktan bir yıl önceden tanımlamayı sağlayan bir model geliştirmektir. Çalışmamızda mali başarısızlık terimi ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalar kastedilmektedir.

Çalışmamızda aşağıda belirtilen hipotez doğrusal diskriminant analizi kullanarak test edilecektir.

Hipotez: Bankaların mali başarı / başarısızlığını tahmin etmede mali oranlar istatistiksel açıdan önemlidir.

Discriminant analizi önceden tanımlanmış gruplar arasında en iyi ayırımı sağlayacak iki veya daha fazla bağımsız değişkenin doğrusal kombinasyonunu çıkarmayla ilgilidir. Diskriminant fonksiyonunu aşağıdaki gibi yazabiliriz (Hair vd., 1998:244,259,282-283) :

$$Z_{jk} = a + W_1 X_{1k} + W_2 X_{2k} + W_3 X_{3k} + \dots + W_n X_{nk}$$

Burada;

Z_{jk} = k objesinin j fonksiyonunun diskriminant Z-Skoru

a = intercept (sabit terim)

W_i = bağımsız değişken

X_{ik} = k objesi için i bağımsız değişkeni

Discriminant analizinin anahtar varsayımları bağımsız değişkenlerin çokdeğişkenli normal dağılımı ve bağımlı değişken tarafından tanımlanan grupların dağılım ve kovaryans matrislerinin birbirine eşit olmasıdır (Hair vd., 1998:244,259,282-283).

Bağımsız değişkenlerin normal olmayan dağılımının sınıflandırma amaçları için en az problem doğurabilecek bir varsayım ihlali olduğu ve yanlış sınıflandırma oranını hissedilir bir ölçüde arttırmadığı öne sürülmektedir (Ganamukkale ve Karan, 1996:367).

Diskriminant analizinin bu varsayımlardan kısmî sapmaları tolere edebilecek güce sahip olduğu ve eğer doğru sınıflandırma yüzdesi oldukça yüksek ise diskriminant analizinin varsayımlarının sağlanamamasının zararlı olmayacağı belirtilmektedir. Verinin iyileştirilmesi çabaları ve alternatif formüllerin kullanımının marjinal iyileştirmeler sağlayabileceği vurgulanmıştır (Klecka, 1980:61-62).

Daha önce belirttiğimiz gibi bu çalışmanın amacı mali başarısızlığa uğramış ticari bankaları başarısızlıktan bir yıl önceden tanımlamayı sağlayan bir model geliştirmektir. Eğer, buna doğru sınıflandırma yüzdesi oldukça yüksek bir oranda ulaşırsa bu varsayımlardan kısmî sapmanın zararlı olmayacağı kabul edilebilir.

Araştırma Örneği

Çalışmamızdaki yıllardan (2000 ve 2001) herhangi birisinde yeterli sayıda mali başarısızlığa uğramış banka bulunmadığı için farklı yıllarda mali başarısızlığa uğramış olan bankaları aynı yılda mali başarısızlığa uğramış gibi kabul ediyoruz.

Tablo 1'den görülebileceği gibi sayıca fazla banka başarısızlığının yaşandığı yıl 2001 yılı baz yıl olarak kabul edilmiş olup, mali başarısızlıktan 1 yıl öncesi için 2001 yılında mali başarısızlığa uğramış olan bankalar ve mali açıdan sıhhatli olan bankalar için 2000 yılı ve 2000 yılında mali başarısızlığa uğramış bankalar için 1999 yılı için kamuya açıklanmış bilanço ve gelir tabloları dikkate alınmıştır.

Böylece mali başarısızlığa uğramış banka sayısı 11, başarılı banka sayısı 38 olup, toplam banka sayısı 49'dur. (Bakınız Ek Tablo A)

1999-2001 yılları arasında faaliyet gösteren bankaların kamuya açıklanmış bilançoları, gelir-gider tabloları Türkiye Bankalar Birliği'nin Bankalarımız adlı kaynaklarından yararlanarak Excel programında bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Seçimi

Literatürde daha önceki çalışmalarda önemliliği saptanmış olan değişkenleri bu çalışmada da kullanabilmek için değişkenlere ilişkin bir inceleme yapılmıştır. Böylece, daha önceki çalışmalarla bu çalışma arasında kullanılan değişkenler açısından bir tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. (Ağaoğlu, 1989:207-

Ö+K/TA	Özkaynaklar+Toplam Kar/Toplam Aktif	Sermaye Yeterliliği
TOK/TA	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Aktif Kalitesi
TAK/TA	Takipteki Alacaklar (net) / Toplam Aktif	Aktif Kalitesi
İ+BD+SK /TA	İştirakler (net) + Bağlı Değerler + Sabit Kıymetler / Toplam Aktifler	Aktif Kalitesi
DA/TA	Toplam Duran Aktifler / Toplam Aktifler	Aktif Kalitesi
TAK/TO	Takipteki Alacaklar (net) / Toplam Aktif	Yönetim Kalitesi
K		
LA/TA	Likit Aktifler Toplamı / Toplam Aktif	Likidite
NK/TA	Toplam Kar / Toplam Aktif	Karlılık
NFGE/TA	Takipteki Alacak Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Aktif	Gelir-Gider Yapısı
KG-	Kambiyo Karı-Kambiyo Zararı/Toplam Aktif	Gelir-Gider Yapısı
KG/TA		
MKY/TA	Toplam Menkul Değerler Cüzdanı / Toplam Aktif	Piyasa Riskine Duyarlılık
MKY/TO	Toplam Menkul Değerler Cüzdanı / Toplam Krediler	Piyasa Riskine Duyarlılık
K		

Daha önce belirtilen veri tabanı kullanılarak 12 bağımsız değişkenin değerleri hesaplanıp SPSS programına analizimiz için aktarılmıştır.

Doğrusal Diskriminant Analizinin Mali Açından Sıhhatli Olan Bankaları ve Mali Başarısızlığa Uğramış Bankaları Sınıflandırmada Kullanılması

12 mali oran (bağımsız değişkenler) arasında çoklu bağlantı olma olasılığının yüksek olması sebebi ile adım-adım yöntemi ile modele katkısı istatistiksel açıdan 0,05 anlamlılık düzeyinde önemsiz olan mali oranlar elenmiş ve geriye mali başarısızlıktan bir yıl öncesi olan model için TOK/TA, IBDS/TA ve LA/TA oranları kalmıştır. Önsel olasılıklar 0,5 olarak alınmıştır.

	Fonksiyon
	1
TOK/TA	20,372
IBDSK/TA	20,969
LA/TA	21,379
(Sabite)	-

208; Hempel vd., 1994:87-91; Kaya, 2001:1-20; Koch, 1995:117-123; 1996:367; Rose, 1996:181-188; Sinkey, 1992: 389-410; Thomson, 1991:9-21).

Çalışmamızda eğer banka mali açıdan başarılı ise 1, değil ise 0 değeri olan bağımlı değişken ve bankaların değişik açılardan pozisyonlarını ölçen 12 adet bağımsız değişken kullanılmıştır.

	18,972
--	--------

Mali başarısızlık tahmin modeli Tablo 2.'deki Kanonik Discriminant Fonksiyonu Katsayıları değerlerinden faydalanılarak aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$Z = -18,972 + 20,372 \text{ TOK/TA} + 20,969 \text{ IBDSK/TA} + 21,379 \text{ LA/TA}$$

Tablo 3'deki Kanonik Discriminant Fonksiyonu'nun Wilk's Lambda'ya ait olan Sig. Değerinin 0,01 değerinden küçük olması modelimizin %99 güven seviyesinde anlamlı olduğunu gösterir.

Fonksiyon(lar)un Testi	Wilks' Lambda	Ki-kare	df	Sig.
1	0,418	39,650	3	0,000

Fonksiyonun katsayılarının yorumu: TOK/TA'deki bir birim artış (azalış) mali başarı puanını 20,372 puan arttırmaktadır (azaltmaktadır). Banka işletmelerinin önemi gelir (faiz kazancı) kalemlerinden birisi olan toplam kredilerin aktif toplamı içinde payı arttıkça bankanın aktif faydalanmasının teorik olarak artacağı beklenir. Türk Bankacılık Sisteminde çalışmamızdaki başarılı bankalar toplamış olduğu kaynakları kredi şeklinde plase ederek, buralardan verimli bir şekilde

faýdalandığını ve performanslarını yükselttiklerini gözlemliyoruz. İBDSK/TA'deki bir birim artış (azalış) mali başarı puanını 20,969 puan arttırmaktadır (azaltmaktadır). Teorik olarak, (likit aktifler, krediler) göre daha az gelir getiren kalemlerdir. Türk Bankacılık sistemi tarihi gelişim itibarıyla analiz edildiğinde İzmir İktisat Kongresi'nde ileri sürülen önerilere ve benimsenen esaslara koşut olarak, kongreyi izleyen yıllarda Türk ticari ve sınıai hayatını finanse edecek ana bankalar kurulmuştur (Akgüç, 1992:22). Çalışmamızda bu bankalardan birisinin 2000 yılındaki iştirak ve kuruluşlarından sağladığı faiz dışı gelirlerin net karna oranı %20. Mali başarılı bankalarımız iştiraklerinden gelir yaratacak şekilde faydalanabilmekte ve başarılarını artırabilmektedir. LA/TA'deki birim artış (azalış) mali başarı puanını 21,379 puan arttırmaktadır (azaltmaktadır).

Nakit değerler, bankalar, TCMB, diğer mali kurumlar, interbank ve menkul değerler cüzdanı (Hazine plasman bonoları, devlet iç borçlanma tahvilleri ve diğer) kalemlerinden oluşan likit aktifler toplamı gelir getirme potansiyeli olarak kredilerden sonra gelen bir kalemdir. 1980 sonrası uygulanan liberalleşme politikaları ile birlikte hazine bonusu ve devlet iç borçlanma tahvillerinin getirisi oldukça yüksek olmuştur (Kepenek, 2000: 236-237). Mali başarılı bankalarımız riski oldukça düşük ama getirisi oldukça iyi olan bu enstrümana aktif-pasif yönetimi çerçevesinde dengeli bir şekilde yatırım yaparak başarılarını artırmışlardır.

Modeldeki değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde yaptığı göreceli etkinin Tablo 4'teki "Standardize edilmiş Kanonik Diskriminant Fonksiyonunun Katsayıları" değerlerine göre önem sırası: LA/TA, TOK/TA ve İBDSK/TA'dır.

	Fonksiyon
	1
TOK/T	3,122
A	
IBDSK	2,611
/TA	
LA/TA	4,733

Modelimizin diskriminant skorları ile gerçek grup değerleri (0 ve 1) arasındaki korelasyonun 0,763 olduğunu Tablo 5'teki "Kanoniksel Korelasyon" değerinden anlamaktayız.

Fonsi	Özd	Vari	Küm	Kanonik
-------	-----	------	-----	---------

İştirakler + Bağlı Değerler + Sabit Kıymetler toplamı bir bankanın gelir yaratan kalemleri içerisinde diğer aktif kalemlerine

yon	eğer	ans%	ülatif %	Korelasyon.
1	1,39	100,	100	0,763
	0 ^a	0	,0	

^a) Analizde önce kanonik diskriminat fonksiyonları kullanılmıştır

Diskriminant analizinin grupların dağılım ve kovaryans matrislerinin birbirine eşit olması varsayımı Box's M testi ile ölçülmektedir. Seçilen anlam düzeyinden bu testin anlam düzeyine ait değerinin yüksek olması durumunda grupların dağılım ve kovaryans matrislerinin birbirine eşit olduğu kabul edilmektedir (Hair vd., 1988: 244,259,282-283). Tablo 6'da görüldüğü gibi Box's M testine ait anlam düzeyi 0,220 çıkmış olup, > 0,05 olduğu için analizimizin grupların dağılım ve kovaryans matrislerinin birbirlerine eşit olduğu kabul edilebilir.

Box's M		9,369
F	Approx.	1.378
	df1	6
	df2	1997,534
	Sig.	0,220

Modelimiz için kopuş değeri Tablo 7'deki "Standardize edilmiş kanonik diskriminant fonksiyonu (Grup ortalaması)" değerlerinin aritmetik ortalamasını almak yolu ile hesaplandığından,

$$Z = \frac{-2,146 + 0,621}{2} = -0,7625$$

olduğu bulunmuştur.

MB = 1 veya MBSRS	Fonksiyon
Z=0	1
0,00	-2,146
1,00	0,621

Araştırmadaki bankalar için tahmin değeri kopuş değerinden büyük ise söz konusu banka 1 (başarılı), küçük ise 0 (başarısız) olarak yorumlanır ve bu tahmin değeri gerçek değer ile kıyaslanır ve gerçek değeri 1 olanlar 1, 0 olanlar 0 tahmin edilmiş ise bu tahminler doğru, diğer durumlar yanlış olarak kabul edilmektedir.

Diskriminant analizinin tahmin gücü Tablo 8 incelendiğinde şöyle ifade edilebilir:

Başarılı işletmeleri tahmin gücü.....%94,7

Başarısız işletmeleri tahmin gücü .....%81,8

Genel performans tahmin gücü.....%91,8'dir.

Geçerlilik testinin tahmin gücünün yukarıdaki örnekler için belirtilen rasyoların aynısı olduğu görülmektedir.

	MB=1 veya MBSRSZ=0	Tahmin edilen grup üyeliği		Toplam	
		0,00	1,00		
Orijinal	Sayı	0,00	9	2	11
		1,00	2	3	38
	%	0,00	81,8	18,2	100,0
		1,00	5,3	94,7	100,0
Çapraz geçerliliği (Cross-validated)	Sayı	0,00	9	2	11
		1,00	2	3	38
	%	0,00	81,8	18,2	100,0
		1,00	5,3	94,7	100,0

Bankaların mali başarısızlıklarının tahmini ile ilgili geliştirilen bu model erken uyarı amaçlı olarak kullanılabilir.

SONUÇ

2000 Kasım ayında başlayan ve 2001 Şubat ayında doruğa çıkan son krizde mali başarısızlığa uğrayan bankaların uygulama örneği oluşturduğu çalışmamız ticari bankaları başarısızlıktan bir yıl önceden tanımlamayı sağlayan bir model geliştirebilmeyi hedeflemiştir. Literatürde daha önceki çalışmalarda önemliliği saptanmış olan bağımsız değişkenler incelenmiş olup, böylece daha önceki çalışmalarla bu çalışma arasında kullanılan değişkenler açısından tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan 12 bağımsız değişken arasında çoklu bağlantı olma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle adım-adım yöntemiyle doğrusal diskriminant analizi yapılmıştır. LA/TA (Likit Aktifler / Toplam Aktifler), TOK/TA (Toplam Krediler / Toplam Aktifler) ve İBDSK/TA (İştirakler + Bağlı Değerler + Sabit Kıymetler / Toplam Aktifler) rasyolarının mali başarılı ve mali başarısız işletmeleri tahmin etmede kullanılabilirliği bulunmuştur. Modelin başarılı işletmeleri %94,7, başarısız işletmeleri %81,8 oranında tahmin gücüne sahip olduğunu, genel performansının ise %91,8 olduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, E. Abdülgaffar (1989), "Türkiye'de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgüç, Öztin (1992), **100 Soruda Türkiye'de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 3. b., İstanbul.
- Altman, Edward I. (1968), **Handbook of Corporate Finance**, John Wiley and Sons.

- Ganamukkala, Vijayakumar - KARAN, Mehmet Baha (1996) Prediction of Financially Unsuccessful Companies Using MDA and MRA Techniques: An Empirical Study On Istanbul Stock Exchange, **METU Studies in Development**, 23 (3). s. 367

- Hair, Joseph - Anderson, Rolph E. - Tatham, Ronald - Black, William C. (1988), **Multivariate Data Analysis**, Prentice-Hall Inc.,
- Hempel, George H. - Simonson, Donald G. - Coleman, Alan B. (1994), **Bank Management: Text and Cases**, John Wiley and Sons Inc., New York.
- http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap2001/Turk%20Bankacilik%20Sistemi_Giris.doc, ss. 17-18. ve
http://www.tbb.org.tr/turkce/kitap01/2001.zip
- Kaya, Yasemin Türker (2001), "Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi", Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, **Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları: 2001/16**, Eylül, ss. 1-20
- Kepek, Yakup - Yentürk, Nurhan (2000), **Türkiye Ekonomisi**, Geliştirilmiş 10^{uncu} basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kidwell, David - Peterson, Richard L. - Blackwell, David W., (1993), **Financial Institutions, Markets and Money**, 5th edition, The Dryden Pres., Orlando.
- Klecka, William R. (1980), **Discriminant Analysis**, Sage Publications.
- Koch, Timothy (1995), **Bank Management**, Dryden Pres, Chicago.
- Kolari, James- Glennon, Denis- Shin, Hwan - Caputo, Michele (2002), Predicting Large US Commercial Bank Failures, **Journal of Economics and Business**, 54, ss. 361-387.
- Rose, Peter (1996), **Commercial Bank Management**, McGraw-Hill Companies Inc., New York.
- Sinkey, Joseph (1992), **Commercial Bank Financial Management In The Financial-Services Industry**, 4th ed., Macmillan Publishing Company, New York.
- Thomson, James B. (1991), "Predicting Bank Failures in the 1980's", Federal Reserve Bank of Cleveland, **Economic Review**, Vol. 27, No. 1, ss. 9-20.
- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ, 2001. **Bankalarımız 2000**, İstanbul.

Ek Tablo A. Uygulama Örneği Kapsamındaki Bankalar	
A) Özel Sermayeli Bankalar	
1. Adabank A.Ş.	4. Osmanlı Bankası A.Ş.
2. Akbank A.Ş.	5. Abn Amro Bank N.V. A.Ş.
3. Alternatif Bank A.Ş.	6. Banca di Roma S.P.A. A.Ş.
4. Anadolubank A.Ş.	7. Bank Mellat A.Ş.
5. Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş.	8. Citybank N.A. A.Ş.
6. Denizbank A.Ş.	9. Credit Lyonnais Turkey A.Ş.
7. Fiba Bank A.Ş.	10. Credit Suisse First Boston A.Ş.
8. Finans Bank A.Ş.	11. Habib Bank Limidet A.Ş.
9. Koçbank A.Ş.	12. ING Bank N.V. A.Ş.
10. MNG Bank A.Ş.	13. Morgan Guaranty Trust Company A.Ş.
11. Oyak Bank A.Ş.	14. Rabobank Nederland A.Ş.
12. Pamukbank A.Ş.	15. Societe Generale (SA) A.Ş.
13. Şekerbank A.Ş.	16. The Chasa Manhattan Banj A.Ş.
14. Tekstil Bankası A.Ş.	17. Westdeutsche Landesbank Girozentrale A.Ş.
15. Turkish Bank A.Ş.	C) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar
16. Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	1. Bank Kapital Türk A.Ş.
17. Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	2. Demirbank T. A.Ş.
18. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	3. Etibank A.Ş.
19. Türkiye İmar Bankası T. A.Ş.	4. Ulusal Bank T.A.Ş.
20. Türkiye İş Bankası A.Ş.	5. İktisat Bankası T.A.Ş.
21. Yapı ve Kredi Bankası Bankası A.Ş.	6. Sitebank A.Ş.
	7. Milli Aydın Bankası T.A.Ş.
	8. Kentbank A.Ş.
	9. Bayındırbank A.Ş.
	10. Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş.
	11. Toprakank A.Ş.
	49 Toplam Banka Sayısı
B) Yabancı Bankalar	
1. Arap Türk Bankası A.Ş.	
2. Bnp-Ak Dresdner Bank A.Ş.	
3. HSBC Bank A.Ş.	

A Dynamic Model of Immigration and Free Trade

İlkay YILMAZ¹

¹Dr., Mersin Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Mersin

ABSTRACT: We set up a two-country, two-factor, two-good dynamic model to analyze the relationship between immigration and economic integration decisions. We show that the decrease in the capital-labor ratio in the capital-abundant country caused by immigration decreases the utility of the median voter there under the assumption that the median voter's capital-labor endowment ratio is less than his country's. In some cases this decrease in utility might be high enough to compel him to prefer a free trade agreement which will give him a utility level no less than what he enjoys in his country under autarky.

Keywords: Free trade agreements, Illegal immigration, International trade, Median-voter, Migration

Göç ve Serbest Ticaret Hakkında Dinamik Bir Model

ÖZET: Göç ile iktisadi entegrasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla iki ülkeli, iki faktörlü, iki mallı bir dinamik model inşa edilmiştir. Sermaye yoğun ülkedeki medyan-seçmenin sermaye-emek oranının bu ülkenin ortalama sermaye-emek oranının altında olduğu varsayımına dayanılarak, göç nedeniyle sermaye yoğun ülkenin sermaye-emek oranında meydana gelen düşüşün bu ülkedeki medyan-seçmenin fayda düzeyini düşüreceği gösterilmiştir. Modelde, bazı durumlarda, fayda düzeyindeki bu düşüş, medyan-seçmenin kendisine ülkesi otarşi altındayken elde edebileceği fayda düzeyinden daha az olmayan bir fayda düzeyi sağlayacak bir serbest ticaret anlaşmasını tercih etmesine yol açmaktadır.

Anahtar kelimeler: Göç, İlegal göç, Medyan-seçmen, Serbest ticaret anlaşmaları, Uluslararası ticaret

INTRODUCTION

It is no secret that the United States is a center of attraction for immigration. Millions of relatively poor people all around the world would prefer to work and live in the US rather than in their own countries, if they were allowed to do so. According to the (US) Immigration and Naturalization Service (INS) there were 7 million illegal immigrants in the country in January 2000. It is estimated that this number is increasing by half a million each year. Therefore total number of illegal immigrants in the US must be around 9.5 million in the beginning of 2005. INS also reports an intimate link between legal and illegal immigration and

estimates that 1.5 million illegal aliens got green cards in the 1990s. According to INS, only 412,000 illegal aliens were deported in this decade (Center for Immigration Studies, 2004).

The largest source country for unauthorized immigration to the US is Mexico, whose share of the total unauthorized resident population increased from 58 percent in 1990 to 69 percent in 2000. In addition to Mexico, six countries¹, five of which from Latin

¹ El Salvador, Guatemala, Colombia, Honduras, China, and Ecuador.

America, had more than 100,000 unauthorized residents in the US in January 2000.

It is known that one of the aims of NAFTA was to reduce migration from Mexico to the United States by stimulated economic growth. One of the reasons why leaders of Mexico and United States supported NAFTA was the expectation that in the long run foreign trade would substitute migration.

The NAFTA debate raises the question of whether free trade could stop unwanted migration from less developed countries to developed ones. Mundel's (1957) classic paper uses the Heckscher-Ohlin trade model to conclude that trade and migration are substitutes. Trade, by equalizing factor prices, eliminates incentives to migrate. Markusen (1983) and others argue that there can be a complementary relation between trade and factory mobility when trade is based on scale economies or differences in production technologies, rather than factor-endowment differences.²

The main purpose of this paper is to suggest that a complementary relation between trade and factor mobility may emerge from political economy considerations, even though trade is caused by the comparative advantage mechanism that Mundel (1957) used to show a substitute relation. The basic argument is that although unwanted migration hurts the median voter in the receiving country, free trade with the sending country that will stop migration might be preferable to further migration without free trade. By combining a Heckscher-Ohlin model of trade between two countries with a model of trade agreements based on majority rule in each country, we argue that illegal (or simply costly) migration from the labor-abundant country to the capital-abundant country leads to free trade between the two countries. Our political economy model of trade agreements is based on Levy (1997). By showing how the median voter's decision to form a free trade agreement (FTA) is affected by unwanted migration from a relatively labor-abundant poor country, we provide a model which links the decision to form an FTA directly to migration.

Earlier theoretical works on illegal immigration seem to have missed the point that migration, or rather threat of further migration in the future, might be an important reason why relatively capital-abundant rich countries agree to establish free trade areas with relatively labor-abundant poor countries. Works of Ethier (1986), Bond and Chen (1987), Bucci and Tenorio (1996) and Yoshida (2000) on illegal

immigration are all concerned with welfare effects of migration on either people or countries. None of them dealt with the affect of migration on countries' decisions on joining or forming a free trade area. Since we aim to capture the relationship between migration and free trade, instead of welfare effects of various enforcement policies as in the earlier works, in this paper we model illegal immigration simply by high cost of migration.

The plan of the paper is as follows. In the next section, we introduce a two-country, two-good, two-factor model with which we will analyze the relationship between migration and free trade agreements. In the second section we show how many people migrate and when this migration causes a free trade agreement. In the third section, the results of the model about the time of free trade agreement are given. In the fourth section we look at the cases where a free trade agreement could not be realized because of the high cost of migration. Finally in the last section conclusions and some suggestions for further research are given.

THE MODEL

There are two countries: relatively labor-abundant country (M) and relatively capital-abundant country (A). Each country satisfies the standard Heckscher-Ohlin assumptions: labor and capital are used to produce two goods, a labor-intensive good X and a capital-intensive good Y . Constant-returns technologies are used in the production of both goods, and there is no joint production. These technologies are identical across the two countries. Consumer preferences for X and Y are homothetic and also identical across countries. All markets are competitive. People spend their full income on the two goods. Labor intensive good X is the numeraire, p_M is the price of Y in terms of X in the labor-abundant country and p_A is the price of Y in terms of X in the capital-abundant country. Under autarky, p_M exceeds p_A , because the labor-abundant country produces more X relative to Y . As a result, the Stolper-Samuelson theorem implies that the real wage in the capital-abundant country exceeds the real wage in the labor-abundant country.

To keep the model simple, we assume that tariffs are either zero or prohibitive, so without free trade, initially both countries are in autarky. If the two countries establish a free trade area, the resulting relative world price will be between autarky prices, p_M and p_A , and the capital rich country will export Y and import X .

Individuals in each country possess one unit of labor, but different capital endowments. Therefore they have different opinions about the desirability of free trade. We index individuals by the units of capital they own, k . As in Benhabib (1996), the number of individuals is given by the density function $N_j(k)$ defined on $[0, \bar{k}_j]$. We have two countries (labor-abundant M and capital-abundant

² See also Svensson (1984), Markusen and Svensson (1985), and Neary (1995). See Wong (1986) Wong (1995) for different meanings of substitutability and complementarity. Throughout this paper, we use these term in a volume-of-trade sense.

A), so $J=M, A$. The density function $N_J(k)$ is continuous in $(0, \bar{k}_J]$, but for the poor country at 0 we allow a positive mass of individuals that have no capital. Call this number of individuals who do not posses capital Z . These people represent potential migrants.

The initial capital stocks, K_J for $J=M,A$, are given by

$$K_J = \int_0^{\bar{k}_J} N_J(k) k dk . \tag{E.1}$$

The initial population sizes, $L_{M,0}$ and $L_{A,0}$, are

$$L_{M,0} = Z + \int_0^{\bar{k}_M} N_M(k) dk \tag{E.2}$$

$$L_{A,0} = \int_0^{\bar{k}_A} N_A(k) dk . \tag{E.3}$$

The country A is relatively capital-abundant such that $K_A/L_{A,0} > K_M/L_{M,0}$.

The capital-labor ratios of median voters' in each country, k_J^{median} for $J=M,A$, satisfy the following condition:

$$\left(\int_0^{k_J^{median}} N_J(k) dk \right) / L_{J,0} = 0.5 . \tag{E.4}$$

At time t capital-labor ratios are $k_{M,t}=(K_M/L_{M,t})$ and $k_{A,t}=(K_A/L_{A,t})$, where $k_{j,t}$ is the capital-labor ratio in country J at time t and $L_{j,t}$ is the labor stock of country J at time t . Since M is relatively labor-abundant, at the beginning (when $t=0$) we have $k_{M,0}=(K_M/L_{M,0}) <$

$k_{A,0}=(K_A/L_{A,0})$. We do not have time subscripts on K_M and K_A , since it is assumed that capital endowments of the two countries are constant. The overall capital-labor ratio in M and A together is k_U , $k_U=(K_M+K_A)/(L_{M,0}+L_{A,0})$, which is between $k_{M,0}$ and $k_{A,0}$. Again we do not need time subscript for k_U , since total number of individuals in both countries at any time $(L_{M,t}+L_{A,t})$ is constant.

Since individuals in each country possess only one unit of labor, but different endowments of capital, they have different views about the desirability of free trade. The utility of an agent i in country J with a capital endowment k^i , is a function of income, $w_J + r_J k^i$ and product price p_J : $V(w_J + r_J k^i, p_J)$. However, factor prices are determined by p_J in the Heckscher-Ohlin model (assuming no factor-intensity reversals), and p_J is determined by the economy's capital-labor ratio, k_J , where the relevant economy is either the country of residence in the case of autarky or the "integrated economy" in the case of free trade. The resulting utility function can therefore be defined, $v(k^i, k_J) = V(w(k_J) + r(k_J)k^i, p(k_J))$. As Levy (1997) showed, this function is strictly quasi-convex in k_J and has a unique minimum when the agent's capital-labor ratio is equal to that of the economy.

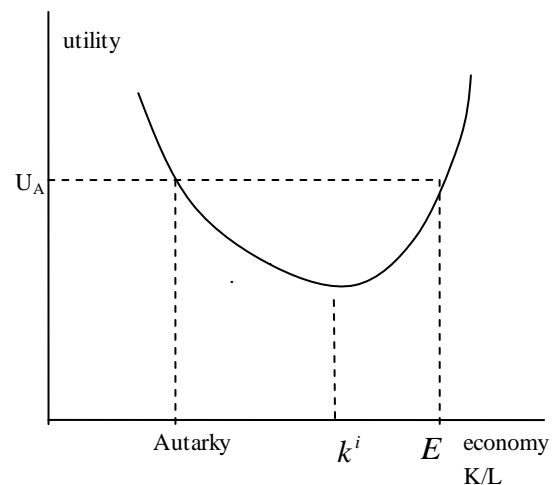

Figure 1: The strictly quasi-convex utility of an agent with a given capital-labor ratio as a function of the economy's capital-labor ratio.

Figure 1 shows the strictly quasi-convex utility of an agent with a given capital-labor ratio as a function of the economy's capital-labor ratio. Levy (1997) uses this figure to illustrate his proposition. If this represented the median voter in a country, he would reject trade agreements which resulted in economy capital-labor ratios in the range (Autarky, E). Outside of that range, utility increases as the distance from Autarky increases.

Figure 2 depicts the utility function for the median voter in the labor-abundant country. We have the usual assumption that the ownership of capital is skewed,

$k_M^{median} < k_{M,0}$, implying that the median voter would suffer a welfare loss if the economy's capital labor ratio fell towards k_M^{median} . On the other hand, the median voter would gain by a free-trade agreement with the capital-abundant country, because the integrated economy's capital-labor ratio, k_U , is higher than the capital-labor ratio of the labor-abundant country, $k_{M,0}$.

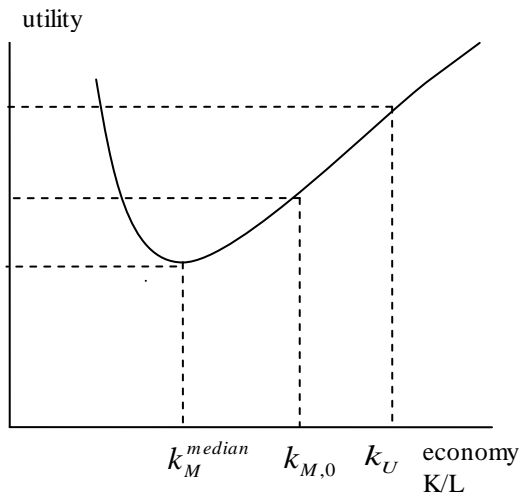

Figure 2: Utility of the median voter in M.

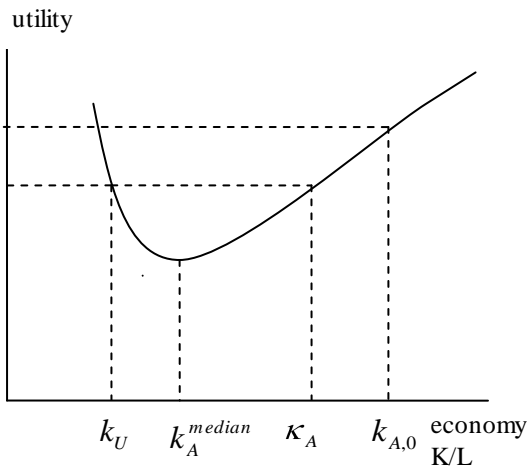

Figure 3: Utility of the median voter in A when

$$k_U < k_A^{median} < \kappa_A < k_{A,0} .$$

We are interested in the case where the capital-abundant country turns down free trade in the absence of migration. This situation is illustrated in Figure 3. In Figure 3, we see the utility function for the median voter in the capital-abundant country. The symbol κ_A represents the capital-labor ratio at which the median voter is indifferent between free-trade and autarky. It satisfies the following two conditions:

$$\kappa_A \neq k_U , \tag{E.5a}$$

$$\begin{aligned} V(w(k_U) + r(k_U)k_A^{median}, p(k_U)) = \\ V(w(\kappa_A) + r(\kappa_A)k_A^{median}, p(\kappa_A)) \end{aligned} \tag{E.5b}$$

As it is seen, $k_U < k_A^{median} < \kappa_A < k_{A,0}$. The first inequality in (E.5b) indicates the reasonable assumption that the capital-abundant country's median voter has more capital than the integrated economy's. The second inequality is implied by the first one, since the utility function is u-shaped. Finally, the last inequality reflects the assumption that the median voter prefers autarky over free trade in the absence of migration. In such a situation, the median voter's utility in his country under autarky is greater than the utility he would get living under the integrated economy. Therefore the median voter in the capital-abundant country opposes a free trade agreement with the labor-abundant country.

Since the median voter in the capital-abundant country rejects the free-trade agreement, both countries are in autarky, i.e. there is no goods trade and no capital mobility. However, some workers find it possible and desirable to migrate from M to A, since real wages are higher in A than in M. We have already assumed that all migrants are endowed only their unit of labor, but no capital. It seems appropriate to interpret migration as illegal for two reasons. First, the majority of voters in the capital-abundant country do not want immigration. Second, we assume that immigrants from the labor-abundant country do not possess voting rights in the capital-abundant country.

To keep the analysis simple, we use the "psychic" cost concept of Sjaastad (1962). Sjaastad argues that migration involves a psychic cost, because people are often genuinely reluctant to leave familiar surroundings, family and friends. It is reasonable to assume that in the case of illegal immigration psychic cost becomes more relevant, since immigrants' very presence is not welcomed by the majority of the host country citizens. We assume that the cost of migration is increasing in the amount of migration that occurs in any given time period: $C=C(G(t))$, $dC/dG > 0$, where $G(t)$ is the total number of migrants entering the capital-abundant country at time t , where time is a continuous variable. The interpretation here is that as the number of migrants rise, native population of the capital-abundant country, A, becomes more antagonistic towards those who migrate at that time. Therefore the psychic cost of those migrants also increases.

Migration occurs over time. As we explained above, the median voter in A prefers autarky over free trade at the beginning, $t=0$. For a low enough value of $C(0)$, some positive number of workers moves from M to A , with $G(t)$ is at such a value that the cost of moving, $C(G(t))$, equals the present value of their expected benefits from migration. As t rises continuously above zero, voting for a free-trade agreement occurs in each instant of time. If and when a majority of the population in A votes for free trade, the agreement is immediately established, equalizing product and factor prices between the two countries. The median voter's preferences determine the result of any referendum.

The continuous flow of migrants from M to A changes the levels of labor stocks and capital-labor ratios in M and A .

$$L_{M,t} = L_{M,0} - \int_0^t G(s) ds \quad (\text{E.6})$$

$$L_{A,t} = L_{A,0} + \int_0^t G(s) ds \quad (\text{E.7})$$

$$k_{M,t} = \frac{K_M}{L_{M,t}} = \frac{K_M}{L_{M,0} - \int_0^t G(s) ds} \quad (\text{E.8})$$

$$k_{A,t} = \frac{K_A}{L_{A,t}} = \frac{K_A}{L_{A,0} + \int_0^t G(s) ds} \quad (\text{E.9})$$

K_M , K_A , $L_{M,0}$ and $L_{A,0}$ are constants. Naturally immigration decreases $L_{M,t}$ and $k_{A,t}$, increases $L_{A,t}$ and $k_{M,t}$ over time.

To decide whether to migrate, workers look at the present value of their future effective utility differences between the two countries. At any positive level of migration, workers are indifferent about migrating, as described by the following condition:

$$C(G(t)) = \int_t^\varphi e^{-\rho(s-t)} [V(w(k_{A,s}), p(k_{A,s})) - V(w(k_{M,s}), p(k_{M,s}))] ds \quad (\text{E.10})$$

where $C(G(t))$ is psychic cost of migration, ρ is the discount rate and $V(\cdot)$ is the indirect utility function. It

gives us the maximum utility achievable at given prices and income. Since our migrants do not have capital, their only income is wage; $w(k_{J,s})$ is the wage rate in country J at time s . Everything is defined in terms of the numeraire labor intensive good. Hence, $p(k_{J,s})$ is the price of the capital intensive good in country J at time s . Since both the wage rate and the product price are functions of capital-labor ratio of the country, we can simplify the notation and use $V(k_{J,s})$ instead of $V(w(k_{J,s}), p(k_{J,s}))$ to denote the utility of migrants:

$$C(G(t)) = \int_t^\varphi e^{-\rho(s-t)} [V(k_{A,s}) - V(k_{M,s})] ds \quad (\text{E.11})$$

An increase in capital-labor ratio of the country increases the wage rate and decreases the price of the capital intensive good in the country. Therefore an increase in the capital-labor ratio of the country clearly increases the utility of the workers without capital. The symbol φ represents the time when the median voter in A decides to form a free trade agreement with M . In the absence of such an agreement, φ could be interpreted as infinity. We assume that as soon as the median voter in A decides to form a free trade area with M , free trade equalizes good prices and good prices equalize factor prices and the reason for migration disappears. Hence there is no wage difference between the two countries after time φ .

The fact that the utility of workers without capital is increasing in the capital-labor ratio of the country in which they live indicates that the utility of such workers are always higher in A than in M before the time φ . However the difference between the utilities of workers without capital in A and M decreases as the migration flow from M to A continues. The reason is simple: Migration decreases the capital-labor ratio in A and increases the capital-labor ratio in M .

EQUILIBRIUM MIGRATION LEVEL AND THE TIME OF FREE TRADE

It is easy to see that all migration occurs before the establishment of free trade, since there is no point in migrating from M to A after wages and prices are equalized. Also, if the lowest cost of immigration, $C(0)$, is greater than 0, there must be a period of no migration before free trade area is established. When free trade is in the too near future, there will not be enough time with a positive real wage difference to cover the cost of migration of the last migrant. Therefore we typically have the following time line:

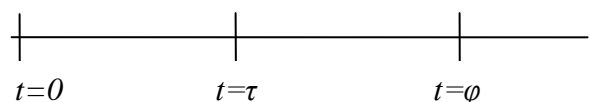

Figure 4: Time line

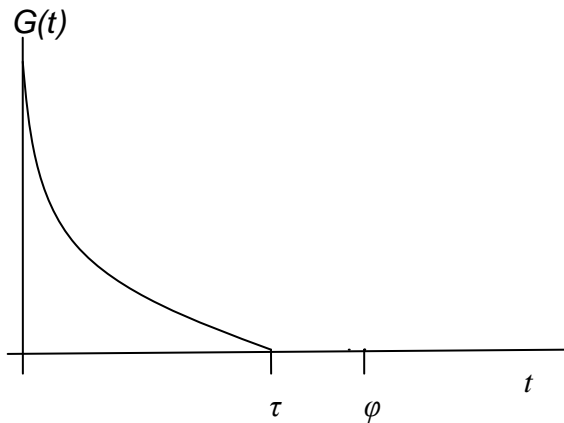

Figure 5: Migration rate as a function of time

As shown in Figures 4 and 5, we start at time $t=0$. At time $t=0$, migration rate has its maximum value. Migration continues by declining. The closer we are to the free trade time ($t=\varphi$), the lower the wage rate in A will be. Late migrants will not enjoy the higher wages in A as much as the early migrants. Therefore their cost also must be lower. Since $C(G(t))$ declines only if $G(t)$ falls, fewer and fewer workers should migrate as time passes. Migration ends at $t=\tau$ when the capital-labor ratio in A falls down to κ_A , at which the median voter in A is indifferent between free-trade and autarky. We use the symbol κ_M to denote the capital-labor ratio in Mexico when migration ends. So when $0 < t < \tau$, we have positive migration rate, i.e. $G(t) > 0$, and we observe the equation (11). At time $t=\tau$, $G(t)=0$ and we observe

$$C(0) = \int_{\tau}^{\varphi} e^{-\rho(s-\tau)} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] ds. \quad (\text{E.12})$$

After $t=\tau$, $G(t)=0$ and we have the following inequality:

$$C(0) > \int_{t}^{\varphi} e^{-\rho(s-t)} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] ds. \quad (\text{E.13})$$

This inequality (E.13) shows that after $t=\tau$, if a worker migrates, he will not have enough time in A without free trade, i.e. with high real wages. Therefore he does not migrate. After $t=\tau$, we need time period (τ, φ) , for the last migrant to collect benefits of migration. Finally at $t=\varphi$, the median voter in A votes for a free trade agreement with M.

Here we should note that for free trade to occur eventually, $C(0)$ must be low enough to allow the

necessary number of migrants to pull the capital-labor ratio in A from $k_{A,0}$ down to κ_A . The following expression satisfies this condition:

$$C(0) < \frac{[V(\kappa_A) - V(\kappa_M)]}{\rho}. \quad (\text{E.14})$$

To drive (E.14), one can look at the condition necessary for the last migrant to migrate from M to A:

$$C(0) < \int_0^{\infty} e^{-\rho t} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] dt. \quad (\text{E.15})$$

If (E.15) is not satisfied, for the last migrant, the lowest cost possible is not less than the highest possible benefit with the equilibrium capital-labor ratio of κ_R (right side of the inequality E.15). Therefore the last migrant that would make the capital-labor ratio of A equal to κ_R will never migrate from M to A and therefore free trade will never occur. On section IV, we will discuss the situations where the inequality (E.15) is not satisfied.

In equation (E.11) both the cost of migration, $C(G(t))$, and the wage difference before the time of free trade, $V(k_{A,s}) - V(k_{M,s})$, depend on the migration flow through time. Then given φ both the cost of migration and the expected gains depend solely on the behavior of the migration rate through time. In other words, for a given φ , there will be a well-defined level of migration, $G(t; \varphi)$, in each period before the time $t=\varphi$. Also equation (E.12) gives us a unique τ which is compatible with φ .

If we call the number of migrants which is necessary to take the capital-labor ratio in A from $k_{A,0}$ to κ_A , T , then we can express T in terms of initial capital and labor endowments of A and κ_A :

$$\kappa_A = K_A / (L_{A,0} + T) \quad (\text{E.16})$$

$$T = (K_A / \kappa_A) - L_{A,0} \tag{E.17}$$

Since the total number of migrants equal to this constant, T , at the equilibrium, we can write,

$$\int_0^\tau G(t; \varphi) dt = T \tag{E.18}$$

To find the equilibrium value of φ and the equilibrium function of migration, $G(t)$, one can follow the following steps:

1. For a given φ use the equation (E.11) to determine $G(t, \varphi)$ for $0 \leq t < \varphi$.

2. Defining τ as the lowest positive t such that $G(t, \varphi) = 0$, calculate $\int_0^\tau G(t; \varphi) dt$.

3. If $\int_0^\tau G(t; \varphi) dt > T$, decrease φ and go back to step 1.

4. If $\int_0^\tau G(t; \varphi) dt < T$, increase φ and go back to step 1.

5. If $\int_0^\tau G(t; \varphi) dt = T$, the current φ is the equilibrium time of free trade and the current $G(t, \varphi)$ is the equilibrium path of the migration level.

RESULTS

Here, we will present the implications of the model about the effects of income distribution and cost of migration on the time of free trade.

Proposition 1: Improvement (worsening) of income distribution in the capital-abundant country, A , characterized by an increase (a decrease) in

k_A^{median} , causes free trade agreement to occur at an earlier (later) time.

This proposition can be proved with the aid of Figure 6. As illustrated, the rise in the median voter's capital endowment (from d_1 to d_2) shifts his utility curve up. As a result, it changes the autarky capital-labor ratio that would have to exist following migration to leave the median voter indifferent between autarky and free trade. As shown, this ratio rises from $\kappa_{A,1}$ to $\kappa_{A,2}$. The reason for this change is that the rise in the median voter's capital endowment can be shown to increase utility more at k_U than at $\kappa_{A,1}$, because the real return on capital is higher at the lower capital-labor ratio. As a result, the economy's capital-labor ratio must rise above $\kappa_{A,1}$ to provide the voter with the free-trade utility.

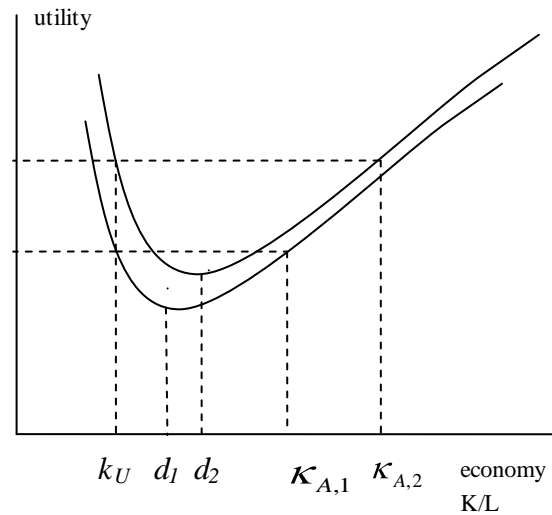

Figure 6: Utility of the median voter when his capital-labor ratio increases.

Thus, a more egalitarian income distribution lowers the migration needed to make the median voter indifferent between autarky and free trade, i.e. T decreases. Now to see the effect of this decrease in T on the time of free trade, first differentiate the equation (E.18):

$$G(\tau; \varphi) d\tau + \left(\int_0^\tau \frac{\partial G(t; \varphi)}{\partial \varphi} dt \right) d\varphi = dT \tag{E.19}$$

Then differentiating the equation (12) gives us the following expression:

$$\begin{aligned} & -e^{-\rho(\varphi-\tau)} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] d\tau \\ & + e^{-\rho(\varphi-\tau)} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] d\varphi = 0 \end{aligned} \quad (\text{E.20})$$

When we rewrite the differentiated Equations (E.19) and (E.20) in matrix form, we have the following signs:

$$\begin{bmatrix} 0 & + \\ - & + \end{bmatrix} \begin{bmatrix} d\tau \\ d\varphi \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} - \\ 0 \end{bmatrix} \quad (\text{E.21})$$

Then both $d\tau$ and $d\varphi$ are negative, which indicates that a decrease in T should also make the time of free trade closer.

Intuition behind this result is that a better income distribution makes the median voter wealthier and less oppose to the free trade. To make the median voter indifferent between autarky and free trade less migration is needed. Therefore, the time of free trade becomes closer.

Proposition 2: An increase (decrease) in the cost of migration causes free trade to occur at a later (earlier) time.

To see the effect of a change in the cost function, redefine the cost function as $I(G(t); b) = bC(G(t))$, where b is a positive constant. The analysis up to this point may be seen as a special case where $b=1$. An increase in constant b will make equation (E.11) invalid, because the left hand side will be greater than the right hand side. Since the total number of migrants compatible with the free trade equilibrium is constant, the right hand side can only be increased by raising φ . Similarly a decrease in constant b will lead to a decrease in φ .

NO FREE TRADE CASES WITH HIGH COST OF MIGRATION

We have already stated that for free trade to occur at the end of the migration process, we need the condition (E.14) derived from inequality (E.15). We will not have free trade equilibrium, if these conditions are not met. A high cost rate of migration might not allow the total stock of immigrants in A to reach the critical number of immigrants, T , or if the cost of migration is too high there may not even be any migration at all. Now let us see two possibilities if the condition (E.14) is not satisfied.

Case#1:

$$C(0) \geq [V(k_{A,0}) - V(k_{M,0})] / \rho \quad (\text{E.22})$$

In this case, no migration occurs. The cost is simply too high for any person to immigrate from M to A . This condition is another way of stating the following inequality:

$$C(0) \geq \int_0^{\infty} e^{-\rho s} [V(k_{A,0}) - V(k_{M,0})] ds \quad (\text{E.23})$$

Case#2:

$$\begin{aligned} & [V(\kappa_R) - V(\kappa_P)] / \rho \leq C(0) \\ & < [V(k_{A,0}) - V(k_{M,0})] / \rho \end{aligned} \quad (\text{E.24})$$

Although $C(0)$ is not high enough to prevent all migration, it is still too high to allow enough migration to cause the necessary drop in capital-labor ratio of A to κ_A . Therefore total number of immigrants in A never reaches the necessary critical level T to lead to free trade. The first inequality in (E.24) comes from the opposite of (E.15):

$$C(0) \geq \int_0^{\infty} e^{-\rho t} [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] dt \quad (\text{E.25})$$

This condition indicates that the $C(0)$ is too high to allow the migration of the last immigrant that would make the total immigrant stock in A equal to T . Therefore free trade never occurs. In particular, if we have strict inequality instead of (E.25), then the total immigrant stock in A will never even approach to T . On the other hand if we have equality, then the total immigrant stock in A will asymptotically approach to T as time goes to infinity, but it will always be below T to allow free trade in real time.

$$\int_0^{\infty} G(t) dt < T, \quad \text{if } C(0) > [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] / \rho \quad (\text{E.26})$$

$$\int_0^{\infty} G(t) dt = T, \quad \text{if } C(0) = [V(\kappa_A) - V(\kappa_M)] / \rho \quad (\text{E.27})$$

CONCLUSION AND EXTENSIONS

This paper has shown that incorporating migration and median voter approaches to the Heckscher-Ohlin setting leads to a complementary relationship between factor movements and goods trade. Considering two non-trading countries which differ from each other by their capital-labor ratios and assuming unequal distribution of capital endowment within societies (those in which the relative capital endowment of the median individual is less than the mean, we know that the median voter in the capital-abundant country would oppose a free trade agreement with the labor-abundant country. Migration of labor from the labor-abundant country to the capital-abundant country changes the median voter's decision in the capital-abundant country by lowering his utility level. When his utility level in the autarky situation is lowered to the level he would get under free trade, the median voter will be ready to prefer free trade to autarky, because the absence of trade would mean further migration and further decrease in his utility level.

Thus migration (factor mobility) causes free trade (goods trade). It is interesting to note that migration occurs because of wage differences between the countries as a result of the absence of trade. This indicates usual substitutability relationship of the Heckscher-Ohlin model between the factor mobility and goods trade. However, since migration eventually causes free trade through political economy, we observe the complementary relationship in the big picture.

One extension of our model would be to consider more than two countries. For example, if we start with three different countries the pattern of migration and its result might be quite different than the two-country case. When modeling three country case, the cost of migration $C(G(t))$ could be different across country pairs. Such an enrichment of the model might allow us to understand more about the directions of labor movements across countries by answering questions like, what are the directions of migration between countries, i.e. which country or countries receive immigrants and which country or countries are the source(s) of migration? Such a model also might help us predict which country pairs would be more likely to establish free trade agreements. Also we might be able to see whether a bilateral free trade agreement could undermine political support for further multilateral trade liberalization.

Including illegal capital investment might also be an interesting extension. Citizens of the capital-

abundant country might be allowed to invest in the labor-abundant country with a probability of detection and confiscation of their investment. It would be interesting to see whether such a change would increase or decrease the probability of free trade in the static model and whether it would make the time of free trade sooner or later in the dynamic model.

Another possible extension is to include remittance payments to the model. One way of doing this would be to assume that every migrant worker in the capital-abundant country sends a constant amount of remittance to the labor-abundant country and total amount of remittances are equally distributed among workers in the labor-abundant country. It should be noted that since there are impediments to trade, remittance payments will also be subject to these impediments. Therefore these remittance payments should include "melting away" type of cost. In this case migration rate, $G(t)$, might decrease since the future wage differences of migrant workers has to cover both the cost of migration and the remittance payments. Naturally this might in the end lead to further delay of free trade.

Delay in factor price equalization after the free trade agreement might also be an extension. If we assume that after free trade agreement it would take some time to equalize wages and rents, then we might witness a higher migration rate at the beginning and migration might continue after the free trade agreement because of the prevailing wage differences. We might also witness a closer date of the free trade agreement, although the full equalization of wages might be later than the normal case. A sharp decrease in the cost of migration after the free trade agreement might result in an increase in the migration rate after the free trade agreement, which would be in accordance with the real life experience as in the case of NAFTA.

Our model ignores population growth. However, one can have the same results by adding a constant population growth rate in both countries. This might not give the exact same date of free trade unless $C(G(t))$ function is adjusted to allow a proportional increase in the migration rate as the growth rate of population. However, the complementary relationship and the effect of changes in income inequality results should be the same even without any corresponding change in $C(G(t))$. Extending the model by allowing populations of the labor-abundant country, the capital-abundant country and migrants to grow at different rates might make it too complicated, but it might also lead to interesting results. For example, if the illegal immigrants grow faster than the native population in the capital-abundant country, this increases the rate at which

the capital-labor ratio in the capital-abundant country decreases and consequently makes free trade sooner. On the other hand, if immigrants are given voting rights, they will vote against free trade in order to further enjoy high wages in the capital-abundant country. This might cause free trade to occur at a later time or even prevent it altogether. However if we assume that the migrants and their descendents vote nationalistically (i.e. for free trade with their original country), rather than economically (i.e. against free trade with their original country), then the time of free trade would be sooner.

As these various suggestions for further research indicate, incorporating political economy considerations and migration to the Heckscher-Ohlin model seems to be a fruitful area for research.

REFERENCES

- Benhabib, J. (1996) "On the political economy of immigration", *European Economic Review* 40, pp. 1737-1743.
- Bond, E. and Chen, T. (1987) "The welfare effects of illegal immigration", *Journal of International Economics* 23, pp. 315-328.
- Bucci, G. and A., Tenorio, R. (1996) "On financing the internal enforcement of illegal immigration policies", *Journal of Population Economics* 9, pp. 65-81.
- Center for Immigration Studies (2004) [Internet] Illegal Immigration. Available from <<http://www.cis.org/topics/illegalimmigration.html>> [Accessed April 1, 2004].
- Ethier, W. J. (1986) "Illegal immigration: The host-country problem", *American Economic Review* 76, pp. 56-71.
- Levy, P. I. (1997) "A Political-Economic Analysis of Free Trade Agreements", *American Economic Review* 87, pp. 506-519.
- Markusen, J. R. (1983), "Factor movements and commodity trade as complements", *Journal of International Economics* 99, pp. 483-99.
- Markusen, J. R. and., Svensson, L. E. O. (1985), "Trade in goods and factors with international differences in technology", *International Economic Review* 26, pp. 175-192.
- Mundell, R. A. (1957), "International trade and factor mobility", *American Economic Review* 47, pp. 321-335.
- Neary, J. P. (1995), "Factor mobility and international trade", *The Canadian Journal of Economics* 28, pp. S4-S23.
- Sjaastad, L. A. (1962), "The Costs and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy* 70, pp. 80-93.
- Svensson, L. E. O. (1984), "Factor trade and goods trade", *Journal of International Economics* 16, pp. 365-378.
- Wong, K. Y. (1986), "Are international trade and factor mobility substitutes?", *Journal of International Economics* 21, pp 25-44.
- Wong, K. Y. (1995), *International Trade in Goods and Factor Mobility*, The MIT Press.
- Yoshida, C., (2000) *Illegal Immigration and Economic Welfare*, Heidelberg, Physica-Verlag.

Are The Cultural Differences Obstacles For The Success Of IJVs Or A Competitive Advantage? An Era Of Cultural Diversity-Based Competitive Advantage

Dr. Salih YEŞİL¹

¹Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Kahramanmaraş

ABSTRACT: This study is theoretical in nature and aims to complement the literature by shifting the attention in international joint venture literature to the possible positive implications of cultural diversity. Although the literature is dominated with the view that cultural diversity is detrimental to international joint venture performance, it can also have positive impact on the performance. This article integrates these two perspectives: cultural diversity might result in integration difficulties and conflict, but at the same time it can increase the creativity and innovation in international joint ventures. This study presents the theoretical and empirical work regarding how to manage the cultural diversity and create cultural diversity-based competitive advantage.

Key Words: Culture, Cultural Diversity, International Joint Ventures, Competitive Advantage.

Kültürel Farklılıklar Uluslararası Ortaklıkların Başarısına Engel mi? Kültürel Farklılık Odaklı Rekabet Avantajı Dönemi

ÖZET: Bu araştırma teorik içerikli olup uluslararası ortaklık literatüründe dikkatleri kültürel farklılıkların pozitif etkilerine çekerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Uluslararası ortaklık literatüründe genellikle kültürel farklılıkların negatif etkisinden söz edilmekte olmasına rağmen kültürel farklılıkların pozitif etkileri de vardır. Bu çalışma iki görüşü birleştirmektedir. Kültürel farklılıklar uluslararası ortaklıklarda entegrasyonu azaltıp çatışmaları da artırabileceği gibi aynı zamanda da yaratıcılık ve yenilikleri artırmaktadır. Bu çalışma ayrıca kültürel farklılıkların yönetimini ve kültürel farklılıklardan nasıl rekabet gücü elde edilebileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel farklılıklar, Uluslararası Ortaklıklar, Rekabet Gücü.

INTRODUCTION

Multinational companies use IJVs as a means to enter foreign markets for various reasons such as accessing new market, combining resources with local companies, working on new projects and many others (Glaister, 1990; Glaister ve Buckley, 1996; Harrigan, 1985; Killing, 1983). IJVs have been very popular among the multinational firms, yet various challenges experienced in them threaten their survival. One of the most important challenges frequently mentioned in the literature is cultural differences and associated challenges (Li et al., 1999; Parkhe, 1991; Rick et al., 1990). The literature on IJVs argued that cultural challenges have been one of the fundamental reasons for problems in the management of IJVs (Lane and Beamish, 1990; Li et al., 1999; Parkhe, 1991; Walsh et al., 1999).

The cultural challenges have been the co-ordination and co-operation difficulties between partners and negative impact of cultural differences on the longevity and survival of IJVs (Barkema et al., 1996, 1997; Lane ve Beamish, 1990; Parkhe, 1991). Many researchers in IJV literature have focused on negative implications of cultural differences and consequently how to manage them. Although cultural challenges and its negative implications have been widely mentioned, what has not been mentioned in the literature is that cultural

differences can also be a source of competitive advantage if managed well.

This article aims to integrate two types of implications of cultural differences in IJV literature and present theoretical and empirical studies from various disciplines to support this. It also tries to raise the attention of IJV researcher to the positive side of cultural differences and set a research agenda for IJV literature. Additionally this article intends to explain how to manage cultural challenges and turn them into competitive advantage.

INTERNATIONAL JOINT VENTURES

International joint ventures (IJVs) have been defined in numerous ways. Zeira and Shenkar (1990) argued that definitions offered in the literature differ on a number of dimensions; therefore, there is no unanimity in those definitions. They defined IJVs as “a separate legal and organisational entity built from partial holdings of two or more parents firms, in which the headquarters of at least one is located outside the country of operation of the IJV” (p.8). IJVs can also take the form of equity and non-equity (Glaister and Buckley, 1994). Although two types of international joint ventures are possible, equity joint ventures are much more common than non-equity ventures.

IJVs world-wide have increased in numbers over the last two decades (Demirbag ve Mirza, 2000; Glaister, 1990; Harrigan, 1985; Killing, 1983; Taner et al., 2000;

Tatoglu ve Glaister, 1998a, b) and correspondingly numerous empirical works have accumulated. The research on IJVs has covered various aspects of IJVs from formation to termination of a venture and to the issues, failure and success factors. Research on IJVs has mainly been interested in the theoretical perspectives and motivations behind IJVs (Das veTeng, 2000; Glaister, 1990; Glaister ve Buckley, 1996; Inkpen, 1998; Killing, 1983), formation and design of IJVs (Contractor, 1990; Gyenes, 1991; Kumar ve Seth, 1998), the issues involved in the management of IJVs (Bleeke ve Earnst, 1991; Lane ve Beamish, 1990; Parkhe, 1991; Tsang, 1994; Wang ve Satow, 1994; Zeira ve Shenkar, 1990), inter-partner relationships (Barkema et al., 1997; Demirbag ve Mirza, 2000; Fey ve Beamish, 1999), performance (Anderson, 1990; Geringer ve Hebert, 1991; Glaister ve Buckley, 1998; Taner et al., 2000; Tatoglu ve Glaister, 1998b), and management of IJVs (Bleeke ve Earnst, 1991; Killing, 1982; Zahra ve Elhagrasy, 1994). Although cultural diversity has long been understudied in the literature, the recent research on the cultural differences and its impact on IJVs are increasing. The research so far seem to be mainly theory-based, (Hoecklin, 1995: Lane ve Beamish, 1990: Parkhe, 1991: Swierczek ve Hirsch, 1994; Zeira ve Shenkar, 1990) with few exceptional empirical studies (Barkema et al., 1996: Lichtenberger ve Naulleau, 1993: Stephens ve Greer, 1995).

The research conducted on IJVs comes from both developed and developing countries. The World Investment Report (2000) indicates that an important fraction of total foreign direct investment (FDI) worldwide goes to the developing countries, thus empirical work from the developing countries emerges in increasing quantity (Fey ve Beamish, 1999; Lane ve Beamish, 1990; Lichtenberger ve Naulleau, 1994; Newbury ve Zeira, 1999; Salk, 1997; Stephens ve Greer, 1995; Swierczek ve Hirsch, 1994).

From the literature it is obvious to observe the fact that empirical studies in relation to cultural differences have been relatively small and mostly concentrate on the negative implications of cultural differences. The positive outcomes, which can be obtained from cultural differences, did not get much attention from IJV researcher although widely mentioned in other literatures. Although both positive and negative implications can be result of cultural differences, the negative implications of cultural differences dominates the literature while neglecting the positive implications.

CULTURAL DIFFERENCES AND ASSOCIATED CHALLENGES IN MANAGING INTERNATIONAL JOINT VENTURES

When two different organisations from different background co-operate, there will be some problems due to various reasons, leading failure of IJVs. Although various reason were cited in the literature for unsuccessful joint venture operations, the cultural clashes has also been pointed out as one of the main

reason for IJV failures. For example, Swierczek and Hirsch, (1994) pointed out that cultural clashes have been the major cause of failure of European and North American joint ventures with Asian partners in Asia. Therefore, understanding cultural differences and managing them becomes a great importance for the successful cross-border joint ventures. In order to fully conceptualise cultural differences and associated problems and how to manage them, it is necessary to review culture literature and its managerial implications.

Culture

Culture has been defined in many ways and various definitions are given in different disciplines. Adler et al. (1986) argued that neither management nor anthropology has defined culture consistently. Kroeber and Kluckhohn (1952:181) have collected more than one hundred different definitions of culture. They provide the most generally accepted definition from an anthropology point of view: "culture consists of patterns, explicit and implicit of and for behaviour acquired and transmitted by symbols, constituting the distinctive achievement of human groups, including their embodiment in artifacts; the essential core of culture consist of traditional (i.e. historically derived and selected) ideas and especially their attached values; culture systems may, on the one hand, be considered as products of action, on the other, as conditioning elements of future action". From a social psychology point of view, Smith and Bond (1998:39) defined culture as "a relatively organised system of shared meanings". In business, the Hofstede's (1980:25) definition is the most widely used. Hofstede defined culture as "the collective programming of mind, which distinguishes the members of one human group from another". DiStefano and Maznevski (2000:45) defined culture as "society's or defined group's assumptions and norms for how people interact with each other and approach what they do".

Adler (1986) argued that interaction of the values, attitudes, and behaviour reflect a society's cultural orientations. Through values, behaviour and attitudes individuals express his or her cultural identity. The work-related cultural values are the main interest of cultural studies from a business point of view (Hofstede, 1980; Trompenaars, 1993). Hofstede (1985: 347) defined values as "broad preferences for one state of affairs over others". Hofstede (1985) argued that feelings of good and evil are determined by values. They are opinions on how things should be. Indirectly they also affect our behaviour and perceptions of how things are. An attitude is defined as "a construct that expresses values and disposes a person to act or react in a certain way toward something" (Adler, 1986:17). Any form of human behaviour constitutes behaviour. For example, Middle Easterners stand close one to each other than Americans do. Adler (1986) further argued that the norm for a society is the most common and generally most acceptable pattern of values, attitudes,

and behaviour. Certain behaviour patterns are favoured and others repressed. Showing disapproval in the society enforces those norms.

In sum, the interaction of values, attitudes and behaviour constitutes a society's cultural orientations and individuals within a society tend to reflect these values, attitudes and behaviours to some extent. Different studies conducted so far have attempted to explain what culture is about and understand the cultures in the world and conceptualise the differences in them.

Cultural studies

The cultural studies conducted at different points in time surveyed human values across the countries to map the cultures of the nations (Chinese Culture Connection, 1987; Hofstede, 1980; Schwartz, 1994; Smith et al., 1996; Trompenaars, 1993). An important characteristic of these studies is that they tend to map the cultures based on the value survey conducted across nations. Smith and Bond (1998) argued that despite studies that classify the nations ecologically and socio-politically or explore the associations between climate and social behaviour, a more promising approach is provided by studies focusing on the variations in human values (Smith ve Bond, 1998). The cultural studies mentioned here investigate the work-related values and are widely used in a number of disciplines (for example, organisational studies, comparative management, cross-cultural management and psychology).

Despite using different methodology in data analysis, surveying different nations, and different respondents, there are some conceptual overlaps with regard to the cultural dimensions found in these studies (Goodwin, 1999; Smith and Bond, 1998; Smith et al., 1996). For example, Smith ve Bond (1998) argued that two studies, Hofstede (1980) and Chinese Culture Connection (1987) used measures with quite different cultural origins, were done at different times, had a different gender ratio and were directed towards quite different samples within each national culture. Yet they supported the view that power distance, individualism-collectivism, and masculinity-femininity describe dimensions of variations in values that are relatively robust. They also suggest that uncertainty avoidance and Confucian Work Dynamism are less universally accessible values, though they may still be important. In fact uncertainty avoidance and Confucian work dynamism have been confirmed in other

studies relating to other dimensions (Schwartz, 1994; Smith et al., 1996).

Despite some of the caveats of these cultural studies, there is considerable overlap in terms of dimensions found in different studies indicating the universal accessibility of these cultural value dimensions. For example, the dimensions of Hofstede (1980) have been found in various studies. The most frequent dimensional or conceptual overlap occurred with respect to individualism-collectivism (Chinese Culture Connection, 1987; Hofstede, 1980; Kluckhohn ve Strodbeck, 1961; Schwartz, 1994; Smith et al., 1996). The other dimensions are also found in other studies: power distance (Chinese Culture Connection, 1987; Hofstede, 1980; Schwartz, 1994; Smith et al., 1996), uncertainty avoidance (Hofstede, 1980; Kluckhohn ve Strodbeck, 1961; Schwartz, 1994), masculinity-femininity (Hofstede, 1980; Schwartz, 1994), and confusion work dynamics (Chinese Culture Connection, 1987; Smith et al., 1996).

The cultural values reflect national cultural tendencies but not individuals. A set of related values make up each dimension of culture, which in turn are used to differentiate world cultures.

The implications of culture

The culture has implication for every aspect of life. From the point of view of this study, some of the implications of culture on individuals and organisations will be discussed to fully understand the cultural diversity and its effect on them.

The cultural studies reviewed above clearly indicate that cultural values differ across countries. Cultural values affect the behaviour of individuals, their opinions about how things are, and should be, and their sense of good and bad (Hofstede, 1980). Therefore differences will be inevitable in people's behaviour, opinions and what is good and bad in different cultures. As a result of these differences in people, the probability of integration and communication difficulties and conflict will be high in inter-cultural situations. Some studies have also shown that culture has an enormous impact on communication (Meyer, 1993) (for example, relationship building, conversation style, meeting style, and stereotypes) and negotiating style (Adler ve Graham, 1989; Tinsley ve Pillutla, 1998). Therefore, people from various cultures will have different communication style, conversation style, meeting style and negotiation style, such differences is likely to increase communication difficulties. Lane et al., (1997) argued that interaction with people from different cultures present a great potential for distortion and misunderstanding. A study conducted by Schneider ve DeMeyer (1991) found that managers from different cultures are likely to give different interpretations and responses to the same strategic issue due to their distinct cognitive perceptions of environmental opportunities, threats, and organisational weaknesses. In short it can be said that differences exist with respect to behaviour and

opinions about how things are and should be. These differences are translated into different sorts of systems, policies, management practices, and interpersonal relationships.

The implications of culture on organisations and management practices have been particularly important for companies working across the borders. Evans et al., (1989) studied organisational approaches across the cultures and found significant differences and concluded that management style was a function of the level of industrialisation, but was tempered by cultural characteristics. Lane et al., (1997) argued that organisational structure are also affected by culture of a country. Different organisational structures are selected based on the cultural characteristic. A number of empirical studies show that management practices differ across cultures. Hofstede (1984) argued that managerial models developed in one culture might not be easily implemented in another culture due to cultural differences of the management and workforce. Studies show that cultural values and assumptions have great influence on human resource practices (Hoecklin, 1995; Newman ve Nolen, 1996). Wang ve Satow (1994) argued that the cultural and managerial traditions of the country in question affect the theory and practice of human resource management. Some of the empirical work provides enough evidence for such a claim. The underlying reason for different management practices across culture, particularly in HRM practices, have been mostly attributed to cultural differences (Brewster, 1994; Evans et al., 1989; Ngo et al., 1998; Wang ve Satow, 1994) such as selection (Schackleton ve Newell 1991), importance of work goals (England, 1986), work meanings (England, 1995), motivation (Hofstede, 1991; Alpander ve Carter, 1995), reward system and appraisal (Easterby-Smith et al, 1995), compensation practices (Schuler ve Rogovsky, 1998), managerial style (Hayes ve Allinson, 1995; Hofstede, 1984; Evans et al., 1989) and strategy formulation (Kagona et al.,1985).

The studies presented above show that cultural values and assumptions have considerable influence on management style, HRM practices, negotiation, and communication style. Culture has also an effect on the attitudes and behaviours of managers. The differences are reflected when individuals from different cultures work together. These differences can translate into conflict and process difficulties and can be dysfunctional in IJVs. Yet, these differences can be valuable if they are translated into a wide range of different perspectives and opinions, which can lead to flexibility, creativity and innovation in IJVs.

After reviewing the cultural studies and implications of culture, the next topic is the challenges derived from cultural differences.

Challenges associated with cultural differences

While companies use IJVs to expand through global markets in order to have access to foreign markets, cheap labour and other advantages, these benefits are frequently accompanied by a number of problems associated with national cultural differences (Harrigan, 1985; Barkema et al., 1996; Zeira ve Shenkar, 1990). An important dilemma experienced within IJVs is cultural differences and issues caused by them. As pointed out by Lane ve Beamish (1990:88) "Many Western corporations seek co-operative ventures as a 'quick fix' to global competitiveness without understanding the relationship being established and the behavioural and cultural issues involved". The literature on IJVs suggests cultural differences are detrimental to the IJV success (Barkema et al., 1996; Hoecklin, 1995; Lane ve Beamish, 1990; Lichtenberger ve Naulleau, 1993; Parkhe, 1991; Stephens ve Greer, 1995). The main argument of these researchers is that cultural diversity adversely affects the success of a joint venture through deteriorating co-operation and co-ordination between partners. The theoretical as well as empirical work has been reported in the literature, some of which will be presented next.

Theoretical arguments in IJV literature suggest that cultural differences are problematic for IJVs. For example, Stephens and Greer (1995:108) argued that "Cross-national alliances almost certainly lead to conflicts when deeply held cultural assumptions initiate or compound differences in organisational processes, technology, another factors. Cultural values often lie at the heart of these challenges, making it difficult to resolve the problems". Cultural studies have shown that

cultural values differ across nations. Cultural values have an effect on people's attitudes and behaviour (Hofstede, 1984; Parkhe, 1991), management theory, and practices (Hoecklin, 1995; Hofstede, 1991; Stephens ve Greer, 1995; Wang ve Satow, 1994). These differences, it is proposed, negatively affect IJVs. Parkhe (1991) argued that culture has a deep impact on problem solving and conflict resolution. For example, different cultures have different approaches to problem solving and conflict resolution, creating a number of conflict areas for the IJVs. Adler (1986) discussed some of the issues caused by cultural diversity. Adler argued that diversity increase ambiguity, confusion and confusion when the organisation and or project require clarity and direction. Cultural diversity can also cause communication and integration difficulties.

Supporting the theoretical argument, the empirical findings confirm the detrimental impact of problems associated with cultural difference. For instance, Stephens ve Greer (1995) showed that cultural values affect managerial style, interpersonal trust and teamwork. Different patterns of values, beliefs, behaviours, and management practices are likely to be one of the main sources of conflicts. Similarly Elashmawi (1998) reported cultural issues from his study of global joint ventures among American, Asian and European companies. For example, Americans are task-oriented while Japanese are considered process oriented. On the other hand Indonesian partners put more emphasis on seniority. These differences are likely to produce conflicts in IJVs. Moreover, Schneider and DeMeyer (1991) found that managers from different cultures interpreted and responded to the same strategic issue due to different cognitive perceptions. Therefore cultural differences and its consequences, it is argued, will negatively affect the longevity or success of international joint ventures (Barkema et al., 1996, 1997; Lane ve Beamish, 1990; Lichtenberger ve Naulleau, 1993; Parkhe, 1991).

Some other empirical work conducted within IJVs focused on the cultural distance between parents and its impact on IJV performance. Cultural distance was calculated based on the Hofstede's cultural scores between partners and linked to the performance of IJVs. For example, Barkema et al. (1996, 1997) found that the chances of longevity of IJVs decrease when the cultural distance between partners increase. Barkema and Vermeulen (1997) have shown that difference among the cultural dimensions, particularly uncertainty avoidance and long-term orientations cause problems and have a negative impact on IJV survival. Such differences are likely to produce disagreement and dispute between partners and have a detrimental impact on IJV survival. They argued that differences with respect to these two dimensions are reflected through how partners perceive and adapt to opportunities and threats in their environment.

AN INTEGRATED APPROACH REGARDING THE IMPACT OF CULTURAL DIFFERENCES ON INTERNATIONAL JOINT VENTURES

The common view on the impact of cultural differences on IJVs has been negative by IJV researcher. The reason is that they believe that cultural differences are likely to create cooperation and coordination difficulties in IJVs and decrease longevity and survival of IJVs (Barkema et al., 1996; Hoecklin, 1995; Lane ve Beamish, 1990; Lichtenberger ve Naulleau, 1993; Parkhe, 1991; Stephens ve Greer, 1995). Although such view reflects some realities, it does not represent the full impact cultural difference on IJVs. Thus this view seems to be incomplete and does ignore the fact that cultural differences can also increase the creativity and innovation capacity in IJVs and consequently enhance the performance of IJVs. The positive impact of cultural differences has been unnoticed in the literature. This article argues that these two views should be integrated and taken into account when considering the cultural differences and their impact on IJVs.

The positive impact of cultural diversity is recognised in various literatures, particularly in multicultural team literature. It is argued in this literature that cultural diversity enhances problem solving, decision-making, creativity, and innovation through its association with different perspectives and ideas while adversely affecting the effective interaction within teams (Adler, 1986; Hambrick et al., 1998; Kirchmeyer ve McLellan, 1991; Watson et al., 1993). Although cultural diversity might be detrimental, it does have a silver lining (Watson et al., 1993). Cultural differences have the potential to create value for teams and eventually for organisations (DiStefano ve Maznevski, 2000). These perspectives can be extended to the IJVs arguing that cultural differences can also benefit IJVs. This argument will be extended in detail in the later section.

Thus, cultural diversity results in both negative and positive outcomes. These two sides of cultural differences should be in mind when considering the implications of cultural diversity on IJVs. The following section explores management of cultural diversity and how to turn cultural diversity into competitive advantage.

HOW TO MANAGE CULTURAL DIVERSITY AND ASSOCIATED CHALLENGES AND TURN THEM INTO COMPETITIVE ADVANTAGE

As argued above, cultural differences can be both problematic and beneficial for IJVs, therefore while IJVs should focus on how to manage cultural differences to eliminate its negative impact, they should also put great emphasis on how to turn cultural differences into competitive advantage. These two topics will be discussed in turn next.

How to manage cultural differences and its associated challenges

A great deal of the IJV literature is concerned with how to overcome challenges associated with cultural differences. A number of recommendations have been made in relation to managing these challenges. As argued above, cultural differences can create various challenges that can be detrimental to vitality and survival of IJVs and thus should be managed.

Several methods, techniques and strategies were offered in literature regarding how to manage cultural differences (Adler, 1986; Lane et al., 1997, Trompenaars, 1993). We will not get into details about each of them, yet will explain some of them in relation to IJV literature.

Adler (1986) argued that organisations take different approaches regarding cultural diversity and how to manage it in multicultural environment (see Adler, 1986). The perceptions of managers are of great importance for defining the organisation approach to managing cultural differences. Despite the early studies arguing that managers do not perceive these differences, rather that they see other managers as similar to them (see Adler et al., 1986), the recent studies indicate that managers are aware of cultural differences or at least indicate that there are cultural differences (Salk, 1997). The increasing academic and practical publications, use of internet, mass media, information

technology are just a few to count for increasing awareness among managers regarding cultural differences. While some managers may not recognise the cultural difference and thus may ignore them, some others may see the cultural differences but reflect ethnocentric approach believing in the fact that their way is the best way and see other as inferior (Adler, 1986, p.104). Ethnocentric approach tends to see only the negative impacts of cultural differences and tries to minimise the source and impact of cultural diversity. On the other hand some other managers may recognise the cultural differences and take synergistic approach to cultural differences. In synergistic organisations, they observe the negative and positive impact and they constantly try to minimise the negative impact yet at the same time maximise the positive impact (Adler, 1986). Although the similar responses and approaches from managers in IJVs can be expected, the most effective way is to recognise both negative and positive impact of cultural differences and work on minimising the negative implications of culture while constantly focusing on the integration of differences and finding solution to better work and organise and respond to changing business environment and successfully compete in the world markets. This synergy approach will be further discussed in the next section.

Lane et al., (1997: 29) offered a model of intercultural effectiveness. According to this model, first people understand their own culture and that of other, after that the focus should be on bridging the difference through communication and then manage the differences by integration (Lane et al., 1997). Integration can be achieved through use of synergy: the combination of "our way" and "their way" can provide the best way to organise and work (Adler, 1986; Elashmawi, 1998; Lichtenberger ve Naulleau, 1993).

Some researcher suggested effective strategies in managing cultural differences.

For instance, IJV partner can compromise and implement corporate goals that satisfy the multicultural business needs of each partner (Elashmawi, 1998). They can understand, access and adopt innovative practices that can mitigate the compounding effects of cultural differences (Park ve Ungson, 1997). Learning between partners has also been offered in the literature as an effective way to manage cultural differences (Parkhe, 1991).

Some others shifted the attention on the relationship between partners. For example, relationships build upon trust, friendship, understanding cultural differences (Park ve Ungson 1997; Meyer, 1993), understanding the values and behavioural expectations of each other along with consensus seeking can also help to manage cultural differences (O'Keefe ve O'Keefe, 1997; Walsh et al., 1999).

Providing manager with cross-cultural training could be an effective way for overcoming the challenges associated with cultural differences. Such programs are aimed to facilitate cross-cultural interactions and adjustment and enable managers to better work with culturally different people. They can also help managers to better understand their own culture and that of others along with important differences. Cross-cultural orientation and training programs can range from language training, cultural briefing, group discussions, role-playing, to video and multimedia presentations and case studies (Elashmawi, 1998; Meyer, 1993).

How to turn cultural differences into competitive

As outlined above, cultural difference can result in both negative and positive outcomes for IJVs. While the IJVs should minimise the negative impact of cultural differences, they should also focus on the capitalising the positive outcomes. Cultural differences can positively affect the performance of IJVs because it is associated with problem-solving, decision-making, creativity and innovation through increasing the range of perspectives and ideas. The increased creativity and innovation can give IJVs invaluable competitive advantage. The theoretical underpinning of this idea and

evidence come from various literatures and will be explained below.

Culture affects the values, attitudes and behaviour of people (Hofstede, 1984). At the individual and group level, such differences will be reflected through diverse perspectives and opinions, which in turn will increase creativity and innovation. Such diverse views are more likely to help to solve problem and to make better decision by creating more alternatives to the problems and decision-making. Schneider and DeMeyer (1991) argued that culture give manager different knowledge bases and distinct perception and found that managers responded to and interpreted the same strategic issue differently. Hence cultural diversity is likely to increase the range of perspectives and ideas, improving problem solving, creativity, and innovation within culturally diverse groups (Adler, 1986; Hambrick et al., 1998; Kirchmeyer ve McLellan, 1991; Watson et al, 1993). Empirical findings support the idea that cultural diversity can be beneficial to the teams and organisations. For example, Watson et al. (1993) found that culturally diverse groups outperformed the culturally heterogeneous teams in terms of alternative generating and different perspectives in evaluating situations. Ng and Tung (1998) found that bank branches with culturally diverse work groups enjoyed higher profitability than the bank branches with culturally homogenous groups. In his study of top management team of multinational subsidiaries, Elron (1997) found a positive relationship between cultural heterogeneity and top management team performance. Moreover, Watson et al. (1998) studied culturally diverse teams and looked at the process variables, team-orientation and self-orientation. Team orientation represents types of behaviour intending to increase team effectiveness such as working in consensus. Self-orientation implies self-oriented activities preventing high performance such as being stubborn. Their results indicated that both team orientation and self-orientation are necessary for team effectiveness across time. At times, it may be the surfacing of self-orientation behaviour that allows a team to continuously adjust to changes in team task requirement and member responsibilities. On the other hand team orientation behaviour would encourage teams to move toward the team goals. These theoretical and empirical findings suggest that management teams with IJVs can use cultural differences to increase creativity and innovation, which can give the companies an important competitive advantage over others which lack such opportunity.

At the organisational level, the cultural differences can also be turned into competitive advantage. Adler (1986: 99) argued that cultural diversity can create multiple perspectives, increase openness to new ideas and bring in multiple interpretations. It can also increase creativity, flexibility and problem solving skills. Organisations can take an advantage of these benefits of cultural differences. Adler summarised how cultural

diversity can help organisations. Cultural diversity can decrease groupthink by bringing in multiple perspectives to decision-making and thus improving decision-making. Diversity also helps organisation to expand its perspectives, its approach, its operations and product line. They can also help organisation to reposition themselves in a new marketing plan, planning new operation, or assessing the trends from a new perspective. Cultural diversity increase responsiveness of organisation to world markets by better understanding their customers worldwide and accordingly their needs.

Cultural differences can be integrated to create synergy (Adler, 1986; Trompenaars, 1993). Supporting this view, Trompenaars (1993:186) argued that "in matters of culture, the differences can be the chief source of attraction. Italian design and Dutch engineering can lead to conflicts, yet they could also lead to a product made in heaven. In matters of cultural diversity there is always challenge, but where this challenge is met valuable connections results". He also added "You can join Italy's particularism to Germany's universalism, or join American individualism and inner-directed creativity to Japanese rapid communitarian exploitation of new products and other-directed skills of customer satisfaction. Where countries specialise in what they do best, the transnational circuits can prove unbeatable." Trompenaars (1993) further argued that differences should be seen as complementary rather than obstacles. Thus such perception can lead to a managerial mindset, which constantly seeks ways to increase benefits from cultural diversity.

As outlined above, cultural differences are reflected through different managerial styles (Evans et al., 1989), HRM practices (Schuler ve Rogovsky, 1998), and work values (England, 1995). From the organisational point of view, many argued that such differences could be a source of competitive advantage for the organisations. For example Hofstede (1985) noted that trans-national mergers (generally of two companies from different countries) have a notoriously low success rate but two British-Dutch mergers (Unilever and Shell) have been successful for decades. The British and Dutch are close on the "organisational" dimension of power distance and uncertainty avoidance, as well as on individualism, but the British culture is masculine while the Dutch is feminine. It could be that these masculine-feminine mergers guarantee a balanced attention to both achievement and relationship, which are complementary elements in organisational success. Park ve Ungson (1997) reported that U.S-Japanese joint ventures are less likely to dissolve than national joint ventures. They attributed this result to Japanese cultural values (trust, learning, and a long-term horizon) that maximise stability of the joint venture. Joint ventures help American partners to achieve strategic objectives such as entering the Japanese market, which consequently results in stability of the joint venture between American and Japanese partners. In another example,

Tiessen (1997) argued that attributes of individualism and collectivism could contribute entrepreneurship. He argued that individualist produce breakthrough that collectivist implement and improves. Individualist shows proclivities for new venture formation and making major innovations. Collectivist generates variety through group-based, incremental improvement and changes. Similarly Morris et al. (1994) found that a balanced individualism-collectivism in organisations would foster entrepreneurship. The findings reported here as well the literature suggest that difference in cultural values could be a source of attraction and result in better performance outcomes for IJVs.

In sum, cultural differences can be source of a competitive advantage when managed well and thus IJVs should focus on how to turn cultural differences into competitive advantage. An extra effort should be in place in IJVs to be able to manage the positive side of cultural differences to create competitive advantage. IJVs should learn how to acquire cultural-diversity-based competitive advantage, which can help them to better race in today's global business world.

CONCLUSION

This article argued that there are cultural differences among the nations and such differences are most likely to affect the cross-border operations such as IJVs as discussed in this article. Although such differences are recognised in the literature, the full effects of cultural differences are not fully conceptualised. The literature focuses on the negative impact of cultural differences, which are co-ordination and co-operation difficulties between culturally different IJV partners. Cultural differences are also argued to have detrimental effect on longevity and survival of IJVs. This article recognises negative implications of cultural differences, and additionally completes the IJV literature by suggesting potential possible positive impact of cultural differences on IJVs.

Cultural differences can promote the level of creativity, decision-making, problem solving and innovation in IJVs and thus can be a source of competitive advantage. Cultural differences are like a coin with two sides: one side is likely to create negative effect, the other side increases effectiveness of IJVs by increasing creativity and innovation. Thus, these two sides of the cultural differences should be taken into account in managing IJVs. While the first side has been widely recognised in the literature, the second side tends to be neglected and this article aimed to take the attention to this side of cultural diversity. In response to these two types of effects of cultural diversity, IJVs should focus on the minimising the negative impact of cultural differences, while they should manage the cultural differences and try to capitalise on the positive impact of cultural differences. In a competitive global business world, IJVs can increase their competitiveness through cultural-diversity-based competitive advantage

and respond rapidly to the changing business environment.

REFERENCES

- Adler, N.J. (1986). **International dimensions of organisational behaviour**. 2nd Eds. Belmont, California:PWS-Kent Publishing Company
- Adler, N.J., Doktor, R., ve Redding, S.G. (1986). "From the Atlantic to the Pacific century: cross-cultural management reviewed", **Journal of Management**, 12,2,295-318.
- Adler, N. J., ve Graham, J. L. (1989). "Cross-cultured interaction: the international comparison fallacy? " **Journal of International Business Studies**, 20, 3, 515-558.
- Alpender, G.G., ve Carter, K.D. (1995). Strategic multinational intra-company differences in employee motivation. In J. Terence (Eds.). **Cross-Cultural Management**. 97-110.
- Anderson, E. (1990). "Two firms, one frontier: On assessing joint venture performance". *Sloan Management Review*, 31, 2, 19-31.
- Barkema, H., Bell, J., ve Pennings, J. (1996). "Foreign entry, cultural barriers and learning". **Strategic Management Journal**, 13, 475-481.
- Barkema, H.G., ve Vermeulen, F. (1997). "What differences in the cultural backgrounds of partners are detrimental for international joint ventures", **Journal of International Business Studies**, Fourth-Quarter, 845-864.
- Barkema, H.G., Shenkar, O., Vermeulen, F., ve Bell, J.H. (1997). "Working abroad, working with others: How firms learn to operate international joint ventures". **Academy of Management Journal**, 40, 2, 426-442.
- Bleeke, J., ve Ernst, D. (1991). "The way to win in cross-border alliances. **Harvard Business Review**, November, 127-135.
- Chinese Culture Connection. (1987). "Chinese values and the search for culture-free dimensions of Culture. **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 18, 143-164.
- Contractor, F.J. (1990). "Contractual and co-operative forms of international business: Towards a unified theory of modal choice, **Management International Review**, 30, 31-54.
- Das, T.K., ve Teng, Bing-Sheng, A. (2000). "A resource-based theory of strategic Alliances, **Journal of Management**, 26, 1, 31-61.
- Demirbag, M., ve Mirza, H. (2000). "Factors affecting international joint venture success: an empirical analysis of foreign-local partner relationships and performance in joint ventures in Turkey", **International Business Review**, 9, 1, 1-5.
- DiStefano, J.J., ve Maznevski, L.M. (2000). "Creating value with diverse teams in global management", **Organisational Dynamics**, 29,1, 45-63.
- Early, P.C., ve Gibson C.B. (1998). "Taking stock in our progress on individualism-collectivism: 100 years of solidarity and community". **Journal of Management**, 24, 3, 265-304.
- Elashmawi, F. (1998). "Overcoming multicultural clashes in global joint venture"s. **European Business Review**, 98, 4.211-216.
- England, G.W. (1995). "National work meaning and patterns-constraints on management action. In Terence, J. (Eds), **Cross-Cultural Management**, 110-124.
- Evans, P., Lank, E. ve Farquar.A. (1989). Managing human resources in international firms; lessons from practice. cited in Hoecklin, L. (1995). Cambridge:Addison-Wesley Pub.
- Fey, C.F., ve Beamish, P.W. (1999). "Strategies for managing Russian international joint venture conflict". **European Management Journal**, 17, 1, 99-107.
- Geringer, J. M., ve Hebert, L. (1991). "Measuring performance of international joint ventures". **Journal of International Business Studies**, 22, 2, 249-263
- Glaister, K. (1990). International joint ventures".Business Studies, 17-21.**
- Glaister, K. W., ve Buckley, P. J. (1994). "UK international joint ventures: An analysis of patterns of activity and distribution", **British Journal of Management**, 5, 1, p 33, 590-602.
- Glaister, K., ve Buckley, P.J. (1996). "Strategic motives for international alliance formation". **Journal of International Business Studies**, 33, 3, 301-332
- Goodwin.R. (1999). Personal relationships across cultures. London: Routledge.**
- Gyenes, L.A. (1991). "Build the foundation for a successful joint venture". Journal of Business Strategy, Nov/Dec, 7-31.**
- Hampden-Turner, C., ve Trompenaars, F. (1997). "Response to Geert Hofstede". **International Journal of Intercultural Relations**, 21, 1, 149-159.
- Harrigan, K.R. (1985). **Managing for joint venture success**. Lexington, MA: Lexington Books.
- Hayes, J., ve Allinson, C.W. (1995). Cultural difference in the learning styles of managers. In J. Terence Eds.). Cross-Cultural Management. 373-379.**
- Hoecklin, L. (1995). **Managing cultural differences. Cambridge: Addison-Wesley Pub.**
- Hofstede, G. (1980; 1984). **Culture's consequences: International differences in work related values**.Beverly Hills, Calif.: Sage.

- Hofstede, G. (1985). "The interaction between national and organisational value systems", **Journal of Management Studies**, 22, 4, 347-357.
- Hofstede, G. (1991).** Culture and organisations: software of the mind. **McGraw-Hill**.
- Inkpen, A.E. (1998). "Learning, knowledge acquisition, and strategic alliances". **European Journal of Management**, 16, 2, 223-229.
- Kagono, T., Nonaka, I., Sakakibara, K., ve Okumura, A. (1985). **Strategic vs evolutionary management: A U.S.- Japan Comparison of Strategy and Organization**. North Holland, Elsevier Science Publishers B.V., Amsterdam.
- Killing, J.P. (1983). **Strategies for joint venture success**. New York: Praeger.
- Kirchmeyer, C., ve McLellan, J. (1991). "Capitalising on ethnic diversity: an approach to managing the diverse work groups of 1990s". **Canadian Journal of Administrative Sciences**, 8, 2, 72-79.
- Kroeber, A.L ve Kluckhohn, F. (1952). "Culture: A critical review of concept and definitions. **Peabody Museum Papers**, 47, 1, 182.
- Kumar, S., ve Seth, A. (1998). "The design of co-ordination and control mechanism for managing joint venture parent relationships". **Strategic Management Journal**, 19, 579-599
- Lane, H.W., ve Beamish, P.W. (1990). "Cross-cultural co-operative behaviour in joint venture in LDCs". **Management International Review**, 30, 87-102.
- Li, J., Xin, K.R., Tsui, A., ve Hambrick, D.C. (1999). "Building effective international joint venture leadership teams in China", **Journal of World Business**, 34, 1, 52-68.
- Lichtenberger, B., ve Naulleau, G. (1994). "French-German joint ventures: cultural conflicts and synergies". **International Business Review**, 2,3, 297-307.
- Meyer, Heintz-Dieter. (1993). "The cultural gap in long-term international work groups: A German-American case study. **European Management Journal**, 11, 1, 93-101.
- Morris, M.H., Davis, D.L., ve Allen, J.W. (1994). "Fostering corporate entrepreneurship: Cross-cultural comparison of the importance of individualism versus collectivism, **Journal of International Business Studies**, 25, 1, 65-89
- Newbury, W., ve Zeira Y. (1999). "Autonomy and effectiveness of equity international joint Venture (EIJVs): an analysis based on... **Journal of Management Studies**, 36, 2, 263-286.
- Newman, K.L., ve Nollen, S.D. (1996). "Culture and congruence: The fit between management practices and national culture. **Journal of International Business Studies**, fourth quarter, 753-779.
- Ng, E.S.W., ve Tung, R.L. (1998). "Ethno-cultural diversity and organisational effectiveness: a field study. **The International Journal of Human Resource Management**, 9, 6, 980-995.
- O'Keefe, H., ve O'Keefe, W.M. (1997). "Chinese and western behavioural differences: understanding the gab. **International Journal of Social Economics**, 24, 1/2/3, 190-196.
- Park, S.H., ve Ungson, G.R. (1997). "The effect of national culture, organizational complementary, and economic motivation on joint venture dissolution. **Academy of Management Journal**, 40, 2, 279-307.
- Parkhe, A. (1991). "Interfirm diversity, organisational learning, and longevity in global strategic alliances. **Journal of International Business Studies**, fourth-quarter, 579-601.
- Rick, D., Toyne, B., ve Martinee, Z. (1990). "Recent development in international management research. **Journal of Management**, 16, 2, 212-253.
- Schneider, S.C., ve DeMeyer, A. (1991). "Interpreting and responding to strategic issues: The impact of national culture. **Strategic Management Journal**, 12, 307-20.
- Schuler, R.S., ve Rogovsky, N (1998). "Understanding compensation practice variations across firms: The impact of the national culture. **Journal of International Business Studies**, 29,1, 159-177.
- Schwartz, S.H. (1994). Cultural dimensions of values: towards an understanding of national differences. In U. Kim, .C. Trandis, C. Kagitcibasi, S. C. Choi, and G. Yoon. (Eds.), Individualism and Collectivism: Theoretical and Methodological issues, 85-119. Thousand Oaks, CA: Sage.**
- Smith, P.B., ve Dugan, S., and Trompenaars, F. (1996). "National culture and the values of organisational employees: A dimensional analysis across 43 nations". **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 27, 231-264.
- Smith P.B., ve Bond, M.H. (1998). **Social psychology across the cultures**. Prentice Hall Europe. Great Britain.
- Stephens, G.K., ve Greer, C.R. (1995). "Doing business In Mexico: understanding cultural differences". **Organisational Dynamics**, 24, 1, 39-56
- Swierczek, F., ve Hirsch, G. (1994). "Joint ventures in Asia and multicultural management. **European Management Journal**, 12,2, 197-209.
- Taner, T., Tutek, H., Oncu, S., ve AY, C. (2001). "Joint ventures in globalisation: a perspective from Turkey". Advances in International Marketing, 10, 191-216.**

- Tatoglu, E., ve Glaister, K.W. (1998a). "An analysis of motives for western FDI in Turkey". **International Business Review**, 7, 203-230.
- Tatoglu, E., ve Glaister, K.W. (1998b). "Performance of international joint ventures in Turkey: perspectives of western firms and Turkish firms", **International Business Review**, 7, 635-656.
- Tiessen, J.H. (1997). "Individualism, collectivism, and entrepreneurship: A framework for International Comparative Research", **Journal of Business Venturing**, 12, 367-384.
- Tinsley, C.H., ve Pillutla, M.M. (1998). "Negotiating in the United States and Hong Kong". **Journal of International Business Studies**, 25, 4, 711-728.
- Trompenars, F. (1993). **Riding the waves of culture**. London: Brealey
- Tsang, E.W.K. (1994). "Human resource management problems in Sino-foreign joint ventures". International Journal of Manpower, 15, 9/10, 4-21.**
- Wang, Z. M., ve Satow, T. (1994). "The patterns of HRM: Eight cases of Chinese-Japanese joint ventures and two cases of wholly Japanese ventures". **Journal of Managerial Psychology**, 9, 4, 12-21.
- Walsh, J.P., Wang, E., ve Xin, K.R. (1999). "Same bed, different dreams: working relationship in Sino-American joint ventures", **Journal of World Business**, 1999, 34, 1, 69-93.
- Watson, W.E., Kumar, K., ve Michaelsen, L.K. (1993). "Cultural diversity's impact on interactions process and performance: comparing homogenous and diverse task groups". **Academy of Management Journal**, 36, 3, 590-602.
- Zahra, S., ve Elhagrasy, G. (1994). "Strategic management of international joint ventures", **European Management Journal**, 12, 1, 83-93.
- Zeira, Y. ve Shenkar, O. (1990). "Interactive specific parent characteristics: implications for management and human resource in international joint ventures". **Management International Review**, Special Issue 7-22, 1990

Sosyal Güvenlik Sistemi Reformu Çerçevesinde IMF Türkiye İlişkileri

Haluk TANDIRCIÖĞLU¹ A. Can BAKKALCI² Cem ENGİN³

¹ Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, İzmir

² Dr., Pamukkale Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Denizli

³ Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET: Sosyal refah devleti anlayışının sonucu olarak yaygınlaşan ve yoğunlaşan sosyal güvenlik hizmetlerinin önemi giderek artmaktadır. Bu önem hem sosyal güvenlik hizmetinin niteliğinden hem de getirmiş olduğu yüksek maliyetlerden kaynaklanmaktadır. Günümüzde hemen her ülkede sosyal güvenlik hizmetleri mercek altına alınmış durumdadır. Ülkeler sosyal güvenlik sistemlerinin minimum maliyet maksimum fayda esası ile hareket edebilmesi için bir takım önlemler almaktadır. Türkiye’de de bu konuda uzun yıllardır devam eden çalışmalar mevcuttur. Özellikle son dönemde IMF ile düzenlenen stand-by anlaşmalarında getirdiği yükümlülükler sebebiyle bu çalışmalar hızlanmıştır.

Birçok yapısal sorunu bulunan Türk sosyal güvenlik sisteminin mevcut yapısı ile devam edemeyeceğinin görülmesi üzerine bir takım önlemler alınmaya başlamıştır. Bu kapsamda emeklilik, sağlık ve diğer sosyal yardımlar yeniden düzenlenmektedir. Düzenlemelere gidilirken kurumsal yapı da bu yeniden yapılandırmaya uygun hale getirilmektedir. Çalışmada IMF ile 1999 yılından bu yana yapılan stand-by’larda yer alan sosyal güvenlik hükümleri ve getirilen düzenlemeler incelenmektedir.

Social Security System Reform Under IMF-Turkey Relations

ABSTRACT: The aim of the social security systems is to protect people against risks of every day life. These systems are important parts of welfare states; and depending on their conditions and preferences every country has developed different types of social security institutions. In recent years, the social security system in Turkey lost its ability of protecting people against poverty. Aging population, current system’s financial deficits and huge and inefficient structure of these institutions made a social security reform necessary for Turkey.

The Stand-by agreements made between Turkey and the IMF, aimed to find solutions to the problems of the social security system. These solutions focused on the issues such as pension, health and social aids. The aim of this paper is to provide a detailed analysis of the social security reform arrangements forced by the IMF.

GENEL OLARAK SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE TERMİNOLOJİ

Resmi olarak ilk defa, 1935 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde kullanılan sosyal güvenlik kavramının Uluslararası Çalışma Örgütü

(UÇÖ) tarafından yapılan tanımına baktığımızda; sosyal güvenlik, toplumun kendi üyelerine bir takım kamusal tedbirlerle, hastalık, analık, iş kazası, işsizlik, yaşlılık ve ölümden kaynaklanan tamamen veya esaslı bir şekilde kazanım kaybının neden olacağı ekonomik ve sosyal

zorluklara karşı sağladığı koruma, tıbbi bakım tedariki ve çocuklu ailelerin desteklenmesi şeklindedir (Uğur, 2005).

Yapılan bir başka tanımda sosyal güvenlik; bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcama arttırıcı etkilerini azaltmak ve kişilere sağlıklı ve asgari bir hayat standardını garanti edebilmek olarak tanımlanmıştır (calisma.gov.tr, 2005).

10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25 inci maddesinde, "her insanın yiyecek, giyecek, konut, sağlık hizmetleri ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır. İşsizlik, hastalık, dulluk, ihtiyarlık ya da geçim olanaklarından iradesi dışında yoksun kaldığı diğer hallerde sosyal güvence hakkına sahiptir. Anneler ve çocuklar öncelikle özen ve yardım görmek hakkına sahiptirler. Bütün çocuklar evlilik içinde ya da dışında doğsunlar, aynı toplumsal güvenceden yararlanırlar" hükmü yer almıştır. Bu hükümle sosyal güvenlik hakkı temel insan hakları arasında görülmüştür.

Günümüzde sosyal güvenlik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ciddi ve hararetle tartışılan bir sorun haline gelmiştir. Özellikle Keynesyen anlayışın getirdiği bir sonuç olarak kamu kesimi giderek genişlemiştir. Bu süreçte kamu kesimine ait görev ve sorumluluklar yeniden tanımlanmıştır. Bu yeniden tanımlanan görevler içinde de sosyal güvenlik çok önemli bir yer tutmuştur.

Sosyal güvenlik sorunu ağırlıklı olarak, kamu kesiminin sosyal güvenlik sistemi içindeki payı ve hizmet sunulan kesimin bu hizmetlerin finansmanındaki katkısı noktalarına odaklanmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik harcamaları ciddi yükler getirmekte ve bu yükün bir anda ve radikal önlemlerle ortadan kaldırılması mümkün görülmemektedir. Pek çok ülkede sosyal güvenlik sistemi krizlere yol açmaktadır. Krizden çıkış amacıyla ülkeler tarafından benimsenen yeni anlayışlar ve uygulamaya konan tedbirler şunlardır (DPT, 2001:12).

•Sistemin daha etkin ve ekonomik olarak oluşturulmasına önem verilmektedir.

•Toplumun en fazla ihtiyaç duyan kesimlerine hizmet sunulması amaçlanmaktadır. Genelleştirilmiş sosyal güvenlik yardımları yerine, kişisel ihtiyaçlar ve farklılıklar dikkate alınmaktadır.

•Sosyal güvenlik sistemlerinin popülist uygulamaların dışında tutulmasına ve hükümetlerin sosyal güvenlik fonlarına müdahale etmemesine dikkat edilmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının özerk ve bağımsız bir statüye kavuşturulmasına çalışılmaktadır.

• Sanayileşmiş ülkelerde 1970-1980' li yıllarda işsizliğe karşı bir alternatif olarak uygulanan erken emeklilik politikaları, sosyal güvenlik sisteminin mali yükünü arttırmıştır. Bu sebeple ülkeler bu uygulamayı terk ederek emekli olma yaşını yükseltmekte, emekliliğe hak kazanma koşullarını zorlaştırmakta ve sağlanan yardımları azaltmaktadırlar.

Dünyadaki genel eğilimlere bakıldığında sosyal güvenlik sisteminin herkesi kapsamı konusunda devlete çok önemli görevler düşmektedir. Ancak devletin üzerine düşen bu yük bireylere ve özel sektöre aktarılarak var olan finansman sıkıntıları giderilmeye çalışılmaktadır.

Dünya Bankası tarafından yayımlanan "Old-Age Income Support In The 21st Century" (21. nci Yüzyılda Yaşlılara Gelir Desteği) adlı rapora göre sosyal güvenlik sistemleri yeniden yapılandırılırken aşağıda yer alan unsurları içermelidir. Bunlar (Holzmann ve Hinz 2005: 15-16).

* Kişilerin yaşlılığında yoksul olmasını önleyecek yeterli bir gelir

* Ülkenin ekonomik yapısına uygun, gereksiz yüklenimler getirmeyen uygulanabilir bir sistem,

* Öngörülebilir ve sürdürülebilir bir mali yapı,

* Mali, demografik ya da siyasi istikrarsızlıklara dayanıklı güçlü bir kurumsal yapı,

şeklinde sıralanabilir.

Görüldüğü gibi sosyal güvenlik sorunu ve çözüm arayışları sadece devletlerin sorunu olmakla kalmayıp uluslar üstü organizasyonlar tarafından da inceleme konusu edilmektedir. Bu boyut da yine konunun hassasiyetini ispat eden unsurlardan olmaktadır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE SİSTEMİN SORUNLARI

Türkiye'de sosyal güvenlik, temel insan hakları arasında görülmektedir ve anayasa ile güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 60. maddesinde

sosyal güvenlikle ilgili hükümlere yer verilmiştir. İlgili maddede, “herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu, Devletin bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alacağı ve gerekli teşkilâtı kuracağı” hükümleri ile devletin bu konudaki konumu net olarak ortaya konulmuştur.

Türk sosyal güvenlik sistemi, temel sosyal güvenlik müessesesi olarak sosyal sigortalar üzerinde organize edilmiş ve şekillenmiştir*.

Ancak gelişmekte olan Türkiye’de de diğer ülkelerde olduğu gibi sosyal güvenlik alanında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle bu sorunlar 1993 yılından sonra çok daha ciddi bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Mevcut sistem içinde Türkiye’deki sosyal güvenlik kuruluşları Emekli Sandığı, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (Bağ-Kur), Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve özel sandıklardan oluşmaktadır. SSK; özel sektörde, kamuda, ve tarım kesiminde çalışan işçiler ile isteğe bağlı özel sigortalılara hizmet vermektedir. Bağ-Kur; esnaf ve sanatkarlar ve diğer bağımsız çalışanlar ile çiftçiler ve isteğe bağlı sigortalıları (ev hanımları ve muhtarlar), Emekli Sandığı ise, devlet memurlarını kapsamaktadır.

Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemi pek çok sorunla karşı karşıyadır. Sistemin bu haliyle ve kısa vadeli politika tedbirleriyle ayakta kalması mümkün değildir. Sosyal güvenlik sisteminin sahip olduğu sorunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (www.hazine.gov.tr, 2003):

*Emekli sayısının çalışan sigortalı sayısına oranı olarak tanımlanan sistem bağımlılık oranının yüksekliği,

*İşgücüne katılım oranının düşüklüğü ve kayıt dışı istihdamın yüksekliği,

*Prim tahsilat oranının düşüklüğü

*Prime esas kazanç sınırlarının düşüklüğü,

*Erken yaşta emeklilik uygulamaları,

*Primi alınmadan yapılan sigorta ödemeleri,

Borçlanma kanunları,

*Uzayan ortalama ömür nedeniyle artan aylık ödemeleri ve sağlık yardımları,

*Prim gelirleri ile ödenen aylıklar arasındaki ilişkinin zayıflığı,

*Ödenmeyen primlerin gecikme cezalarına uygulanan aflar,

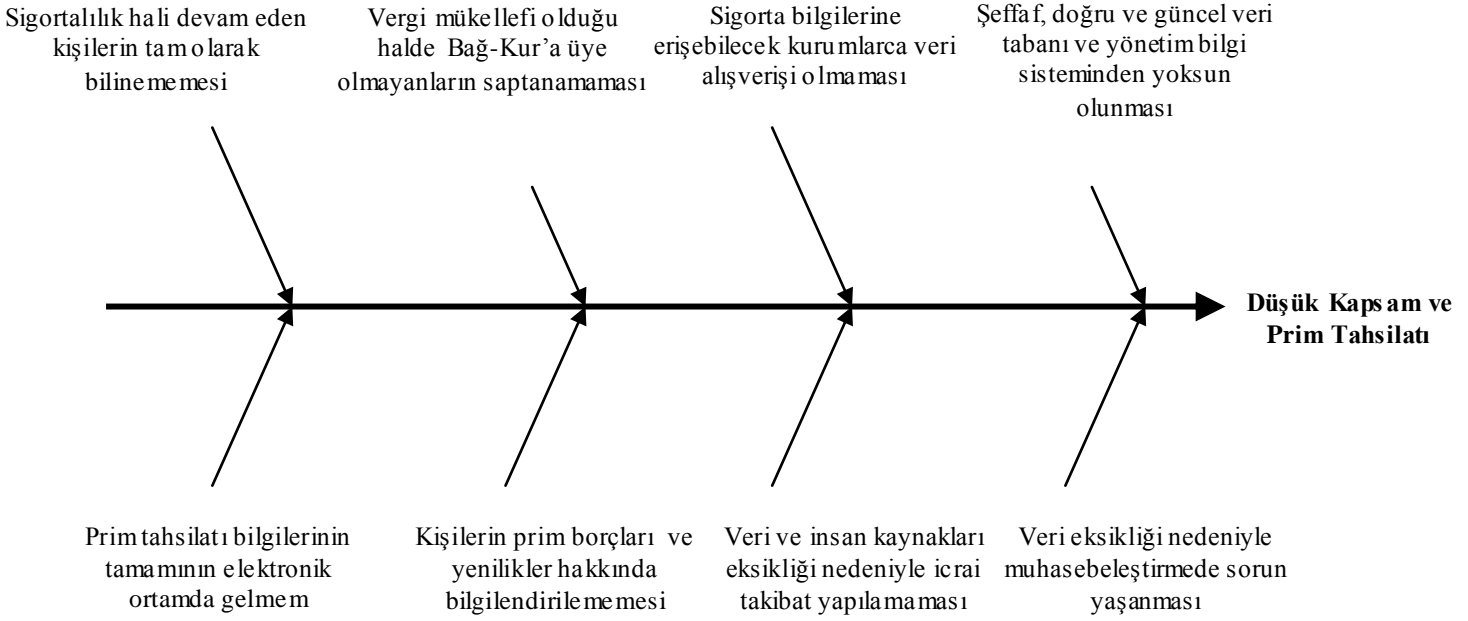
*İdari ve kurumsal yetersizlikler, şeklinde özetlenebilir.

Parametrik olarak adlandırılan bu bozukluklar dışında kalan temel bir takım yapısal problemlerin özeti aşağıdaki diyagramda yer almaktadır.

* Sosyal güvenlik sistemi ile sosyal sigortaların birbirine karıştırılması gerekmektedir. Sosyal sigortalar, gerek kapsadığı risk ve gerekse de kapsadığı nüfus bakımından sosyal güvenlikten ayrılır. Sosyal sigortalar kısmi bir nitelik taşır. Belli sayıdaki riski kapsayan ve toplumun belli sınıflarına sosyal güvence sağlayan sosyal sigortaların aksine, sosyal güvenlik bütün riskleri ve bütün nüfusu kapsamayla hedefler. (Koç, 2004)

* Borçlanma, sosyal sigortalara, kanunla kurulu emekli sandıklarına, Bağ-Kur’a tabi olmaksızın ve bir hizmet akdine dayanarak geçen hizmetlerin, uzun vadede sigorta primleri ödenmek suretiyle değerlendirilmesi ve sigortalılık süresine eklenmesidir. Borçlanmalar bir nevi ayrı bir niteliğini taşımaktadır. (Banger, 2003)

Şekil-1 : Sosyal Güvenlik Kuruluşları Yapısal Problemleri

Kaynak:Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Raporu, s. 4 http://www.hazine.gov.tr/sosyal_guvenlik.pdf, (5.7.2003)

Yukarıda maddeler halinde ve şematik olarak belirtilen sorunlara bakıldığında durumun hiçte iç açıcı olmadığı görülecektir. Sistemin bugünkü haliyle işverenler ve çalışanlar tarafından ciddi bir yük olarak görülmesi kayıt dışı istihdamı özendirilmektedir. Kayıt dışı istihdam kadar önemli olan bir diğer sorun da informel sektörün¹ genişliğidir. Yine belirtilmesi gereken bir diğer husus kayıt altında

¹ Kayıt dışı istihdam, kişinin yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmamasını ifade etmektedir. Informel sektör olarak halihazırda, "Devlet İstatistik Enstitüsü"(DİE) nün kullandığı şirketleşmemiş (hukuki durumu ferdi mülkiyet ya da adi ortaklık olan), basit usulde vergi veren veya hiç vergi vermeyen ve 10 kişiden az çalışan olan tanım dışı tüm iktisadi birimlerde çalışanlar tanımı kullanılabileceği gibi özellikle ücretli çalışanları ölçme güçlüğü nedeniyle kapsamı genişletilecek "şirketleşmemiş (hukuki durumu ferdi mülkiyet ya da adi ortaklık olan) ve on kişiden az çalışanı bulunan; sabit olmayan işyerlerinde ve evde çalışanlar ile düzenli bir işyerinde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmaksızın çalışanlar olarak da tanımlamak mümkündür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz TUSİAD, 2004:35-36)

olmasına rağmen çalıştığı günleri eksik bildirilen işgücü ile ilgilidir. Bu uygulamalar nedeniyle hem sosyal güvenlik kuruluşları gelir kayıpları yaşamakta hem de çalışanlar açısından ciddi hak kayıpları ve zararlar doğmaktadır.

Ayrıca günümüzde kademeli bir geçiş süreciyle ortadan kaldırılmaya çalışılan emeklilik yaşı konusundaki hatalı uygulamalar sonucunda çok erken yaşta emekli olan bir kesim oluşmuştur. Erken emekli olan işgücü, işverenler üzerinde sosyal güvenlikle ilgili bir maliyet oluşturmadığı için daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Mevcut yapı emeğini arza hazır genç nüfusun istihdam edilmesine de engel olmuştur. Bu durum yine sosyal güvenlik kuruluşları için gelir kaybı ve istihdam açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Bu sorunlara ilave olarak, Türk emek piyasalarındaki en derin deformatsiyonlardan birisi de, çocuk yaştaki çalışanların toplam istihdam içindeki görece büyük olduğundan ve

bu kesimin her türlü sosyal güvenceden uzak çalıştırılmasından kaynaklanmaktadır (Yeldan ve Köse, 1999: 90-91). Yine prime dayalı sosyal güvenlik sistemi içerisinde prim dışında üstlenilen yükümlülükler sistemin tıkanmasına yol açan bir diğer unsur olmaktadır.

Kaynakların verimsiz kullanımı sosyal güvenlik sisteminde yaşanan bir diğer önemli sorun olmaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları, kanunlarında bulunan sınırlayıcı hükümler nedeniyle varlıklarını değerlendirirken sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Kuruluşların primler yoluyla elde ettikleri gelirleri likiditeye çevrilmesi kolay, güvenli ve kârlı alanlarda değerlendirmeleri gerekmektedir. Örneğin Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nda (20 md.) ve Bağ-Kur Kanunu'nda (6 md.) prim ve karşılıkların ne şekilde işletilebileceği açıkça belirlenmiştir (DPT, 2001: 45)

-Faiz hadleri yüksek milli bankalarda,

-Devletin çıkardığı veya kefil olduğu tahviller ile gelir ortaklığı ve hisse senetleri alımında,

-Taşınmaz mallarda değerlendirilebilir.

Oysa bu kuruluşların özerk bir yapı içinde hareket edebilmesi ve fonlarını daha iyi bir şekilde değerlendirebilmeleri gerekmektedir.

Sistemin önündeki sorunlardan biriside nüfus yapısıyla ilgilidir. Nüfus yapısı giderek değişmektedir. Bir süre sonra ortalama yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artmaya başlaması sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkileyen unsurlardan olacaktır. Birleşmiş Milletler tarafından

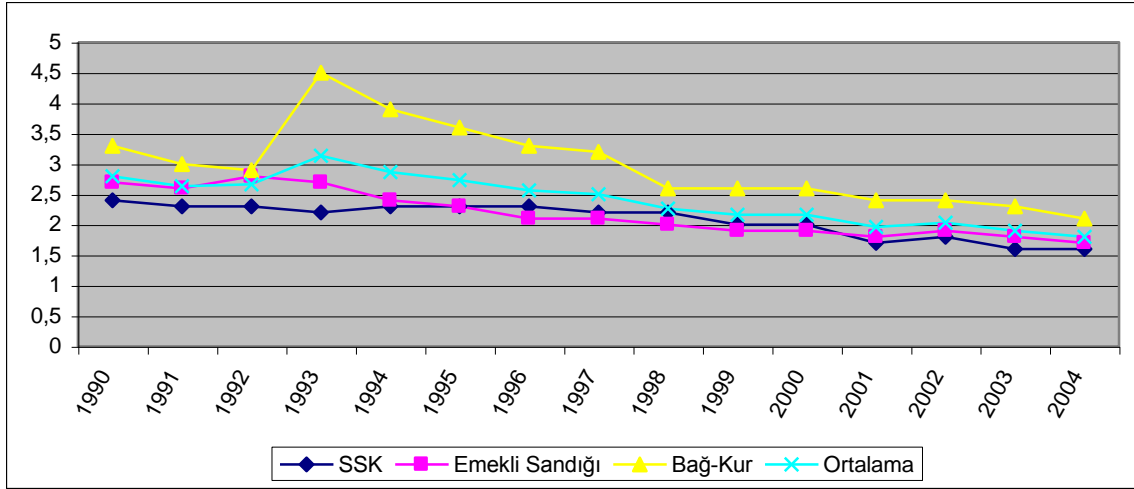
hazırlanan Human Development Report (İnsani Gelişim Raporu) 2005'te yer alan verilere göre Türkiye'de 1970-1975 döneminde yaşam beklentisi 57 iken 2000-2005 döneminde 68.6'dır (UN, 2005: 251). Rapordaki verilerden de anlaşılacağı gibi Türkiye'de yaşam beklentisi ciddi anlamda yükselmektedir. Meydana gelen yükseliş sosyal güvenlik harcamalarının da artması anlamındadır.

Türkiye'de enflasyon sosyal güvenlik sistemini yıllarca olumsuz anlamda etkileyen sebeplerden bir diğeridir. Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren yaşanan kronik enflasyon nedeniyle mevcut fon değerlendirme sistemi yetersiz kalmış ve sosyal güvenlik fonları enflasyon nedeniyle erimiştir. Ancak sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkileyen enflasyonun özellikle 2002 yılından itibaren düşmeye başlaması ile birlikte bu etkinin ortadan kalktığı ifade edilebilir

Sosyal güvenlik sistemi aktif pasif dengesinin sağlanamaması da sistemin temel sorunlarından. Grafik 1'de sosyal güvenlik kuruluşları aktif-pasif dengesi verilmektedir. Bu denge sistemin sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Uluslararası normlara göre asgari dört aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşmesi gerekirken; Türkiye'nin sıklıkla bu normdan uzak olduğu dönemler gözlemlenmiştir. Grafikte de görüldüğü gibi aktif pasif dengesi açısından en sağlıklı gösterge Bağ-Kur'a aittir. SSK ve Emekli Sandığı açısından ise aktif pasif dengesinin mevcut durumu çok daha kötüdür.

Grafik-1 : Sosyal Güvenlik Kuruluşları Aktif-Pasif Dengesi

Kaynaklar:DPT, Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beşyılılık Kalkınma Planı 2000-2005, Ankara 2000, s,108.

DPT, Sekizinci Beşyılılık Kalkınma Planı Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT:2592, ÖİK:604, s,7, www.calisma.gov.tr, www.ssk.gov.tr, www.emekli.gov.tr

Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Yapılan Transferler

Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili harcamalar, sahip oldukları özellikler sebebiyle çok kolay sınırlandırılabilir veya ortadan kaldırılabilir harcamalardan değildir. Sosyal güvenliğin önemli bir kısmını oluşturan sosyal sigortalar için yapılan harcamalar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu sebeplerle sistemde tıkanma olduğunda transferlerle de olsa sistemin devamlılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye'deki işleyişte bu esasla olmaktadır. Örneğin TÜSİAD tarafından yapılan bir çalışmada; Türkiye'de kamu emeklilik sisteminin tamamen ortadan kaldırıldığı, bütün emeklilik sisteminin fon esasına göre çalışan bireysel emeklilik kurumlarınca

gerçekleştirildiği (yani kamu emeklilik sisteminin aylık bağlama ve prim oranlarının sıfırlandığı) bir ortamda, reel ücretler %19.5; sermaye stoku %66.2 ve GSMH %19.5 artış gösterirken, faiz oranının yarıya ineceği öngörülmüştür.(TÜSİAD, 2004: 20).

Türkiye'de gerek aktif-pasif dengesinin sağlanamaması gerekse diğer sorunlar sebebiyle sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferler günden güne artmaktadır. Tablo-1'de SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'a devlet bütçesinden yapılan transferler (1989-2005) ve konsolide bütçe içindeki payları gösterilmektedir. 1993 yılına kadar gelir-gider dengesi açısından sorun yaşamayan sosyal güvenlik kuruluşlarındaki denge bu tarihten sonra giderek bozulmaya başlamıştır. SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'na bütçeden yapılan transferler incelendiğinde bütçe üzerinde en fazla yükü Emekli Sandığı'nın daha sonra SSK'nın ve Bağ-Kur'un oluşturduğu görülebilmektedir.

Tablo-1: 1989-2005 Döneminde SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'a Devlet Bütçesinden Yapılan Transferler

Milyar TL				
Yıl	SSK Transferler	Emekli Sandığı Transferler	BAG-KUR Transferler	Toplam Transferler
1989	1	1500	0	1501

1990	0	528	0	528
1991	0	1.707	300	2.007
1992	0	7.126	0	7.126
1993	0	11.230	2.700	13.390
1994	14.480	21.570	4.530	40.580
1995	59.200	41.000	8.000	108.200
1996	146.000	119.200	70.100	335.300
1997	337.000	300.000	123.000	760.000
1998	451.000	550.000	435.000	1.436.000
1999	1.105.000	1.035.000	610.000	2.750.000
2000	400.000	1.775.000	1.051.000	3.226.000
2001	730.000	2.625.000	1.437.000	4.792.000
2002	3.180.000	4.822.000	2.943.000	10.945.000
2003	4.505.000	6.145.000	4.922.000	10.792.610
2004	5.757.000	7.800.000	5.336.000	18.893.000
2005	5.054.000	5.965.000	4.335.000	15.354.000

Kaynak: DPT, VIII. Beş Yıllık Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara 2001, s. 73. DPT, Kamu Finansmanı Raporu, 2002 Yılı Programı Temel Makroekonomik Hedef ve Politikalar İle Kamu Kesimi Genel Dengesinde Gelişmeler, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ekim 2001, s. 37 ve Maliye Bakanlığı 2004 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, ve Muhasebat Genel Müdürlüğü Konsolide Bütçe Aylık Gerçekleşmeleri verilerinden faydalanarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Bu üç sosyal güvenlik kurumuna ilave olarak işsizlik sigortası fonu sebebiyle 2000-2005 döneminde toplam 1.824.752 Milyar TL'lik bir kaynak aktarımı söz konusu olmuştur (muhebat.gov.tr, 2005).

Sosyal güvenlik kuruluşlarına gerçekleştirilen transferlerin bütçe üzerindeki yükünün ağır olması nedeniyle

yatırımlara ve verimli birçok alana yönlendirilebilecek kaynaklar bu kuruluşların açıklarını karşılamak için kullanılmaktadır. Tablo 2'de yer alan transferlerin 2004 yılı itibariyle güncellenmiş değeri incelendiğinde durumun ağırlığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Tablo-2: 2004 Yılı İtibariyle Konsolide Bütçe Sosyal Güvenlik Transferlerinin Güncel Değeri (Milyar YTL)

SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın 1994-2004 Dönemi Açıklarının Hazine Borçlanma Faiziyle Güncellenmiş Değeri	474,8
Toplam İç Borç Stoku	22 4,5
Toplam Konsolide Borç Stoku	31 6,1
GSMH (2004)	42 4,1

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform, Ankara, Nisan 2005, s, 13.

Görüldüğü gibi 2004 yılı GSMH'sından çok daha yüksek bir rakam 1994-2004 döneminde sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarının finansmanında kullanılmıştır. Gerçekleştirilen transferler - toplam iç borç stoku ve toplam konsolide borç stoku değerlerinin üstündedir.

Yaşanan sorunlara bağlı olarak idari ve mali kriz içindeki sosyal güvenlik kuruluşlarının güvenilirliği azalmıştır (Muter ve Gökbunar 1998:115).

Buraya kadar ortaya koyduğumuz sorunlar ve bu sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan finansman problemleri genel olarak ikiye ayrılabilir. Türk sosyal güvenlik sistemindeki finansman sorunlarının bir kısmı gelirleri azaltıcı bir kısmı ise giderleri arttırıcı gelişme ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır (www.calisma.gov.tr, 2005). Bu unsurlar Tablo-3'te yer aldığı gibidir.

Tablo-3:Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşanan Finansman Sorunları

Gelir Azaltıcı Faktörler	Gelir azaltıcı faktörlerin başlıcaları erken emeklilik uygulaması, prime esas kazancın düşük gösterilmesi, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, prim tahsilat oranının düşüklüğü, af ve ödeme kolaylığı gibi uygulamalarla prim ödeme eğiliminin azalması, prime esas kazanç sınırlarının düşüklüğü ve fon gelirlerinin yetersizliğidir.
Gider Arttırıcı Faktörler	Gider arttırıcı faktörler ise, erken yaşta emeklilik uygulamaları, primi alınmadan yapılan sigorta ödemeleri, borçlanma kanunları, uzayan ortalama ömür nedeniyle artan aylık ödemeleri ve sağlık yardımlarının yanı sıra prim gelirleri ile ödenen aylıklar arasındaki

ilişkinin zayıflığıdır.

Kaynak: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısı Genel Gerekçesi, s. 71, www.calisma.gov.tr/sgk./sgkk_tasarisi.pdf. (21.09.2005).

MEVCUT AKSAKLIKLARI GİDERMEK AMACIYLA YAPILAN DÜZENLEMELER

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin getirdiği olumsuz etkilerin büyüklüğü nedeniyle hem kamu kesimi hem de uluslararası finans kuruluşları tarafından önemli reformların gerçekleştirilmesi istenmektedir. Dünya Bankası sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden düzenlenmesi konusunda pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de çalışmalar yapmakta, esas olarak sosyal güvenlik sistemine ilişkin bir sistem önermektedir. Sistemin birinci ayağında katılımın zorunlu olduğu, minimum emekli aylığının devletçe garanti edildiği, vergi ile finanse edilen ve yeniden dağıtım+güvence amaçlı kamu yönetiminde bir yapılanma önerilirken, ikinci ayağında ise yine katılımın zorunlu olduğu, tasarruf+güvence amaçlı bireysel tasarruf planları biçiminde tamamen fonlanmış ve özel yönetime bırakılmış bir sistem önerilmiştir. Üçüncü ayak ise kişisel tasarruf planları ve tamamen fonlanmış bir destekleyici ya da tamamlayıcı sistem öngörülmektedir (Karacan, 1997: 77). Sistemlerde kamu ve özel kesim ağırlığı değişmektedir. Hangi sistemin getirisinin daha iyi olacağı ise fonların değerlendirilmesi ile belirlenmektedir.

Yukarıdaki tablolardan da görüldüğü gibi sosyal güvenlik sisteminin ciddi anlamda bir çıkmaza girmesi ile birlikte 1999 yılında sosyal güvenlik sisteminde uzun dönemli aktüeryal dengelerin yeniden tesisi ve kurumsal etkinliğin sağlanmasına yönelik bir dizi reform uygulaması başlatılmıştır. Reformun birinci aşamasında sosyal sigorta parametrelerinin yeniden tasarımı yapılmış böylece daha çok prim ödeyenin daha çok emekli aylığı aldığı bir sistem meydana getirilmiştir. Emekli aylıkları enflasyona endeksli hale getirilerek reel alım gücü korunmuştur. Getirilen yasal düzenleme ile, kademeli olarak emeklilik yaşı yükseltilmiştir. İşsizlik Sigortası uygulaması hayata geçirilerek, işsizlik ödeneğinin yanısıra yeni bir iş bulma, meslek edindirme ve geliştirme eğitiminin verilmesi sağlanmıştır. Reformun ikinci aşamasında ise kamu emeklilik programlarını tamamlayıcı nitelikte bireysel emeklilik programı* uygulamaya konulmuştur.

* Türkiye’de uygulamaya konulan Bireysel emeklilik sistemi yasal altyapısı ve sistemde yer alan kurumların niteliği itibarıyla, ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın

Yapılan düzenlemelere ilave olarak sosyal güvenlik kurumlarının idari ve organizasyonel olarak yeniden yapılandırılmaları, dağınık yapıda olan sosyal yardım ve sağlık sistemlerinin yeniden düzenlenmeleri amaç edinilmiştir.(Teksöz,2003)

Türkiye’de sosyal güvenlik alanında yapılan önemli düzenlemelerden bir diğeri de Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile getirilmektedir. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 1.1.2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 20. maddesi ile "Sosyal güvenlik kurumları hizmetleriyle ilgili aylık finansman programlarını vize edilmek üzere merkezi yönetim bütçe kanununu yürürlüğe girdiği ilk ay içinde Maliye Bakanlığı'na gönderir. Bu programlar Maliye Bakanlığı'nca vize edilmeden bu idarelerin bütçelerine yardım yapılmaz. Bu idareler, aylık uygulama sonuçlarını izleyen ay içinde Maliye Bakanlığı'na göndermek zorundadır.", hükmü getirilmiştir. 5018 sayılı kanunla getirilen bu hüküm, mali disiplinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

sağlandığı makroekonomik koşullarda, emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeyinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak istihdamın artırılması, ekonomik kalkınmaya katkı sağlaması, sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesi, kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün hafifletilmesi ve mali sektörde uzun vadeli fonların artarak kurumsal yatırımcıların gelişmesi ve sermaye piyasalarının derinleşmesine üst düzeyde katkıyı sağlayabilecek şekilde düzenlenmiştir (Cansızlar, 2003).

Tablo-4: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısı'nın Amaçları

<p>Genel Sağlık Sigortası</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Mevcut yapı içinde SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve Yeşil Kartlılardan oluşan kamu sağlık sigortacılığı birleştirilecek ve tüm vatandaşlara eşit kapsam ve kalitede sağlık sigortacılığı verilen bir yapıya dönüştürülecektir, -Koruyucu sağlık programını temel politika haline dönüştürecek bir finansman modeli uygulanacaktır. Sonraki tedavi aşamalarında da etkili hizmet sunumunu sağlayacak önlemler alınmaktadır, -Katılımın zorunlu olduğu ve prime dayalı bir sistem esas olacaktır, -Yoksullar için sağlık sigortası kamu kesimi tarafından sosyal yardımlar için ayrılan fonlardan objektif ve asgari yaşam seviyesi kriterlerine bağlı olarak karşılanacaktır, -Sunulan sağlık hizmetlerine ilişkin veriler bir bilgi bankasında toplanacaktır, -Genel Sağlık Sigortası (GSS) kapsamında maliyet-etkili tedavi yöntemlerinin sunulmasını destekleyen bir finansman yöntemi oluşturulacaktır, -Kontrol ve takip sistemleri çağdaş hale getirilecektir,
<p>Primsiz Ödemeler ve Sosyal Yardımlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Temel amaç, öncelikle bu alanda kullanılmakta olan kamu kaynaklarını objektif yararlanma ölçütlerine bağlı olarak adil ve ulaşılabilir kılmaktır, -Sosyal yardımlardan yararlanmak öngörülen şartları taşımaları halinde her vatandaşın hakkıdır. Bu haktan yararlanacak kişiler ya da aileler bütçe imkanları çerçevesinde ve muhtaçlık düzeyi esas alınarak belirlenecektir, -Ulusal ölçekte ve TC Kimlik Numarası bazında sosyal yardımlara ilişkin veri tabanı oluşturulması amaçlanmaktadır. Merkezi ve yerel idarenin, kamu yararına çalışan dernekler ile vergi muafiyeti alan vakıfların oluşturulacak veri tabanından provizyon almaları ve yaptıkları sosyal yardımlara ilişkin bilgileri veri tabanına işlemeleri hedeflenmektedir, Bununla tekrar eden yardımların önlenmesi ve sosyal yardımlara ayrılan kaynakların daha etkili hale getirilmesi amaçlanmaktadır, -Sosyal yardıma hak kazanımı "asgari yaşam düzeyi" kriterine göre belirlenecektir. Başlangıçta bu düzey, kişi başına harcama tutarına göre belirlenecek ve net asgari ücretin bir oranı olarak kabul edilecektir,

<p>Emeklilik Sigortası</p>	<p>-Devlet memurları, hizmet akdine göre ücretle çalışanlar, tarım işlerinde ücretle çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ve tarımda kendi hesabına çalışanları kapsayan beş farklı emeklilik rejimi aktüeryal olarak hak ve yükümlülüklerin eşit olacağı tek bir emeklilik rejimine dönüştürülecektir,</p> <p>-Emeklilik yaşı, aylık bağlama oranı, aylıkların hesaplanması gibi parametrik konularda yeni uygulamalar getirilmektedir. Böylelikle nimet-külfet dengesinin kurulması, kayıt dışı istihdamın emeklilik rejiminden kaynaklanan sebeplerinin ortadan kaldırılması ve işgücünün korunması hedeflenmektedir,</p> <p>-Emeklilik rejiminin mali olarak sürdürülebilir bir yapıya dönüştürülmesi ve nüfusun yaşlanma sürecine karşı önlem alınması amaçlanmaktadır,</p> <p>-Mevzuatın anlaşılır hale gelmesi ve sadeleşmesine bağlı olarak sigortalı memnuniyetinin ve katılımın sağlanması ve</p> <p>-Primi işverenler tarafından ödenmeyenler için (esnaf, çiftçi, yevmiyeli isteğe bağlı, sadece sağlık primi ödeyenler) alternatif ve kolay ödeme kanalları oluşturulacak, yıl içinde güncellenmiş değer üzerinden toplu prim ödemesi olanaklı kılınacaktır,</p>
<p>Kurumsal Yapılandırma</p>	<p>-Yeni ve tek bir kurumsal yapı oluşturulacaktır,</p> <p>-Kurumsal yapı oluşturulurken bürokrasi en aza indirilecektir. Teknolojik kolaylıklardan destek alarak müşteri memnuniyetinin esas alındığı bir yapı oluşturulacaktır,</p> <p>-Emeklilik ve sağlık sigortaları ile primsiz ödemeler ve sosyal yardımlara ilişkin uygulamalar banka şubelerine benzer birimler halinde ve yaygın örgütlenmiş, otomasyon destekli Sosyal Güvenlik Merkezleri (SGM) kanalıyla hızlı ve etkin şekilde gerçekleşecektir,</p> <p>-SGM'lerin yanı sıra internet, çağrı merkezi gibi hızlı iletişim teknolojileri devreye sokularak sorunların kısa sürede çözülmesi amaçlanmaktadır,</p> <p>-Yeni kurumsal yapının 3 yıllık bir geçiş döneminin ardından tümüyle hayata geçmesi planlanmaktadır,</p>

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform, Ankara, Nisan 2005, s, 22-24.

Son dönemde yapılan diğer bir önemli çalışma “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısı’dır. Bu tasarı ile sosyal güvenlik sisteminin sorunlarına köklü çözümler getirilmek istenmektedir. Tasarı IMF ile devam eden 19.stand-by anlaşmasının ön koşullarından da birisidir. Kanun Tasarısı’nın genel gerekçesine baktığımız zaman bu reformun amacının net olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Buna göre “Bu reformun temel amacı orta ve uzun dönemde adil, kolay erişilebilir, yoksulluğa karşı daha etkin koruma

sağlayan, malî açıdan sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemine ulaşabilmektir. Bu amaçla tek bir emeklilik sistemi, tek bir sağlık sistemi tek bir sosyal yardım sistemi ve bu yapıyı yürütmek üzere tek bir kurumsal yapıyı içeren dört temel unsurdan oluşan kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu planlanmıştır” şeklinde ifade edilmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminde ortaya konulan unsurları dört ana başlık altında toplamak mümkündür, Bunlar; “Genel

Sağlık Sigortası”, “Primsiz Ödemeler ve Sosyal Yardımlar”, “Emeklilik Sigortası” ve “Kurumsal Yapılanma” ile ilgilidir. Getirilen bu yeni düzenlemeler ile Türk sosyal güvenlik sistemi daha rasyonel ve uluslararası yapıya daha uygun hale gelebilecektir. Yukarıdaki tabloda sosyal güvenlik reformunda alınmak istenen önlemler ve amaçları yer almaktadır. Getirilen düzenlemelerle sosyal güvenliğin kapsamı ve mahiyeti değişmekte, bu değişime bağlı olarak kurumsal anlamda da bir yeniden yapılandırılmaya gidilmektedir.

Genel olarak amaçları sıralanan yeni sosyal güvenlik sisteminin en temel unsurlarından birini oluşturan tek bir kurumsal yapı “Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı” şeklinde olacaktır. Bu başkanlık kendi içinde üç genel müdürlük olarak yapılandırılmaktadır. Bu genel müdürlükler “Emeklilik Sigortaları Genel Müdürlüğü”, “Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü” ve “Primsiz Ödemeler ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü”nden oluşmaktadır (calisma.gov.tr, 2005).

Genel sağlık sigortasının hayata geçirilmesi, Sağlık Bakanlığı’nın koordinasyonunda yürütülen “Sağlıkta Dönüşüm” programı ile paralellik göstermektedir. SSK, Bağ -Kur, Emekli Sandığı ve Maliye Bakanlığı tarafından farklı finansman yöntemleri ile yürütülen programların tek elde toplanması ve etkin kontrol mekanizmaları ile güçlendirilmiş bir sağlık hizmeti satın alma işlevinin sağlanması Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın amaçlarını gerçekleştirmede önemli bir rol oynayacaktır (www.calisma.gov.tr, 21.09.2005).

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu 2005’de yer alan verilere göre Türkiye’de kişi başına sağlık harcaması 420 Amerikan Doları’dır. 1990-2004 yılları arasında ülkemizde her 100.000 kişiye 124 doktor düşmektedir (UN,2005:237). Getirilen yeni düzenlemeler ile bu olumsuz tablonun değişmesi umut edilmektedir.

“Yeni emeklilik rejiminde, mevcut aktif sigortalıların emekliliklerini hak edecekleri yaş, prim ödeme ve sigortalılık süreleri aynen korunmaktadır. Mevcut aktif sigortalıların emeklilik aylıkları, eski sistemde ve yeni sistemde geçirdikleri süreye bağlı olarak, her iki sistemde hak edilen aylığın ağırlıklı ortalamasının alınması şeklinde hesaplanmaktadır. Böylece mevcut aktif sigortalılar için yeni sisteme geçiş zaman içinde kademeli olarak gerçekleşecek, norm birliği zaman içinde sağlanacaktır. İşe yeni başlayanlar için ise, tümüyle norm birliğinin sağlandığı tek bir emeklilik sigortası rejimi söz konusu olacaktır. Yeni sosyal güvenlik sistemi; istisnaları bu Kanun’da sayılmış ödemeler dışında kalan tüm kazançların, prime esas kazanç alt ve üst sınırları dahilinde prim hesabına dahil edilmesini, sigortalıların aylık veya gelire esas kazançlarının prim ödedikleri bütün yılların gelirleri esas alınarak hesaplanmasını, aylık bağlama oranının prim ödeme süresine göre artırılmasını, karşılığı alınmamış yardımların kapsama alınmamasını, prim ödenmesinin teşvik edilmesini, kaçak sigortalılık ve primlerin zamanında ödenmemesini caydırmayı, Kurumun sigortalılar ve işverenlerle olan ilişkilerinde karşılıklı hak ve vecibelerin esas alınmasını, aktüeryal dengesini gözetmeyi esas alan bir anlayışla yapılandırılmaya çalışılmıştır” (www.calisma.gov.tr, 2005).

IMF-TÜRKİYE STAND-BY DÜZENLEMELERİNDE SOSYAL GÜVENLİK

Stand-by düzenlemeleri, en sık kullanılan fon mekanizmalarındandır. Genellikle 1-3 yıllık bir süreyi kapsayan Stand-by düzenlemelerinde, IMF kaynaklarının kullanımı belirli şartlara bağlanmaktadır. Kredi kullanan ülke, IMF İcra Direktörleri Kurulu’na sunduğu niyet mektubunda ödemeler dengesi problemlerini makul bir süre içerisinde düzeltmeyi amaçlayan politikaları uygulayacağını taahhüt etmektedir. Düzenlemelerle, IMF kaynaklarını kullanan ülkelerin ekonomilerindeki yapısal sorunları çözümlenerek, borç ödeme kapasitelerinin artırılması amaçlanmaktadır. Stand-by düzenlemeleri geçmişte bir çok sanayileşmiş ülkenin de başvurduğu bir mekanizmadır (www.hazine.gov.tr, 2005).

Türkiye’de stand-by anlaşmaları ile daha önemli hale gelen IMF ilişkileri, 11 Mart 1947’de IMF’ye üye olunması ile başlamıştır. Bu tarihten sonra 1980 yılına kadar Türkiye’de 3 ciddi ekonomik kriz yaşanmış, ilk kriz 1957-1958, ikinci kriz 1969-1970, üçüncü kriz ise 1977-1979 döneminde ortaya çıkmıştır. Yaşanan her üç krizde de IMF politikalarının uygulanmakta olduğu dikkati çekmektedir. 1980 sonrasında IMF ile olan ilişkiler devam etmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde IMF ile yapılan anlaşmalarda (Niyet Mektupları’nda) Sosyal

Güvenlik Sistemi'ni kapsayan düzenlemeler kronolojik olarak aşağıda verilmiştir* .

---

*IMF'ye gönderilen niyet mektupları
www.tcmb.gov.tr/yeni/iletimgm/IMFnietet.html,
(20.09.2005) adresinden alınmıştır.

Tablo-5: Niyet Mektuplarında Yer Alan Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri

Tarih	Madde ve İçerik
9 Aralık 1999	<p>19, <u>Konsolide</u> kamu sektörü (konsolide bütçe, dört temel Bütçe Dışı Fon, sekiz kamu iktisadi teşebbüsü, işsizlik sigortası fonu ve <u>üç sosyal güvenlik kuruluşu dahil</u>) temel fazlası için özelleştirme gelirleri hariç 3'er aylık performans kriterleri belirlenecektir. Yıl sonu için taban, mali uyumun miktarını başlangıçta yüksek tutan çeyrek yıllık dağılımla 4.500 trilyon TL (GSMH'nın % 3,6'sı) olacaktır.</p> <p>39, Kamu mali kesimindeki yapısal reformlar, kamu finansmanını kuvvetlendirmeyi, orta vadede topluma daha iyi hizmet sunmayı, vergi yükündeki eşitsizliği gidermeyi ve kamu harcamalarındaki israfı azaltmayı hedefleyecektir. Bu amaçla, çabalarımız ilk önce dört ana alanda yoğunlaşacaktır: tarım reformu, <u>sosyal güvenlik reformu</u>, kamu mali yönetimi ve şeffaflık ile vergi politikası ve idaresi.</p>
9 Aralık 1999	<p>42, Yeni Hükümet <u>sosyal güvenlik reformuna</u> ilişkin kapsamlı gündemin ilk parçasını tamamlamış bulunmaktadır. Eylül ayında Meclis'te onaylanan reform: asgari emeklilik yaşı sisteme yeni dahil olanlar için hemen 58/60 ve halihazırda sisteme dahil olanlar için ise 10 yıllık bir geçiş dönemi ile 52/56 olarak artırmakta; emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresini artırmakta; ortalama aylık bağlama oranını %80'den %65'e çekmekte; emeklilik maaşının hesaplanmasındaki referans periyodunu tüm çalışma periyodu olarak artırmakta; emeklilik maaşını TÜFE'ye bağlamakta; ve prime esas ücret tavanını yükseltmektedir. Reform yapılmadığı takdirde sosyal güvenlik sistemi açığının bu seneki GSMH'nın %3 seviyesindeki boyutundan 2050 yılına kadar % 16'ya çıkması beklenmekteyken reform sonrası bu eğilim tersine dönecektir. Aslında açığın kısa vadeden orta vadeye kadar gittikçe küçüleceği tahmin edilmektedir, Hükümet bunu gerçekleştirmek için prime esas ücret tavanını 1 Nisan 2001'de asgari seviyenin 4 katına, Nisan 2002'de ise asgari seviyenin 5 katına çıkaracaktır. Hükümet, gelecek aylarda bir taraftan kapsamı, prim ödemeyi ve idari etkinliği artırmak amacıyla idari reformlar yaparken diğer taraftan uzun vadeli tasarruf kaynaklarını çeşitlendirme açısından özel emeklilik fonlarına yönelik hukuki çerçeveyi oluşturarak, sosyal güvenlik reformuna derinlik kazandırmayı planlamaktadır. Bu alanda kaydedilecek ilerleme gelecek program gözden geçirmelerinin konusu olacaktır.</p> <p>EK-C</p> <p>10. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları merkezi hükümet bütçesinden yapılan transferlerle karşılanacaktır. 2000'de ise genel dengenin açık vermemesi tahmin edilmektedir. Konsolide Kamu Sektörü genel dengesine ilişkin limit, sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarıya doğru ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının borçları bir aydan fazla ödenmeyen borçlar olarak tanımlanacak ve Bağ Kur'da ise ortak emeklilik fonuna olan borçlar hariç tutulacaktır, 31 Ekim 1999 itibarıyla Emekli Sandığı ve SSK'nın herhangi bir ödenmemiş harcama borcu olmamakla beraber Bağ Kur'un borç stoğu 300 trilyon TL'dir.</p>
20 Haziran 2000	<p>7. Bu performans, programın öngördüğü bütçe tedbirleri sayesinde elde edilmiştir. Aralık 1999'da uygulamaya konulan tedbirlerin yanı sıra, kurumlar ve gelir vergisinin 3'er aylık peşin ödenmesi uygulaması Nisan ayında tekrar başlatılmış. Bağ-Kur'un (sosyal güvenlik kuruluşlarından biri) sağlık masraflarının öngörülenin üzerine çıkmasını engellemek için Mayıs ayında idari önlemler alınarak buna ilişkin yapısal kriter karşılanmıştır. Bir diğer yapısal kriter de (Bağ-Kur'un idaresinin daha etkinleştirilmesini amaçlayan, bu amaçla sağlık primleri ile müşterek ödemelerde artış öngören kanunun Meclise sunulması) yerine getirilmiştir. Emeklilik sisteminin güçlendirilmesine yönelik diğer kanunlarla birlikte, bu kanunun da Ekim ayı sonu itibarıyla Medis'ten geçmesi beklenmektedir.</p> <p>13. Özel sektörde personel maliyetlerinin belirlenmesindeki geriye dönük unsurların elimine edilmesi amacıyla, 2000-01 yıllarında sosyal güvenlik katkılarının minimum prim tabanının geçmiş enflasyon yerine hedeflenen enflasyona göre belirlenmesini sağlayacak bir yasa Parlamento tarafından kabul edilmiştir. Bu durumun sosyal güvenlik kuruluşlarında yol açacağı zararlar, katkı tavanının minimum prim düzeyinin dört katına yükseltilmesi ve yukarıda belirtilen Bağ-Kur'a ilişkin yasal ve idari tedbirlerin gerçekleştirilmesinden elde edilecek tasarruflar ile telafi edilecektir.</p> <p>20. ...ayrıca üçüncü gözden geçirmede raporun tavsiyelerini uygulamak üzere atılması gereken ek adımları (2001-2002 yılında yapılmak üzere) tespit etmek niyetindeyiz. Bu hususlar, vergi ve sosyal güvenlik katkı payı ödemeleri ve varolan görev zararı ve gecikmiş vergi borçları stoklarının çözüme kavuşturulması da dahil olmak üzere, merkezi hükümet ile kamu teşebbüsleri ve sosyal güvenlik kuruluşları arasındaki ilişkinin revizyona tabi tutulmasını içerecektir. Devletin ihtiyati yükümlülüklerinin belirlenmesine ilişkin olarak ise, devlet garantilerinin vade yapısı ve diğer ihtiyati yükümlülüklerin koşullarının yayımlanması suretiyle, şeffaflığı artırmaya devam edeceğiz.</p>

	<p>EK-A</p> <p>1. Konsolide kamu sektörü temel dengesi konsolide merkezi hükümetin (konsolide bütçe), dört bütçe dışı fonun (BDF), aşağıda tanımlanmış sekiz KİT'in, sosyal güvenlik kurumlarının, 1 Kasım 1999'dan sonra oluşturulan herhangi bir kamu fonunun ve kurumların temel (faiz dışı gelir eksi faiz dışı harcamalar) dengesinden oluşmaktadır. Konsolide kamu sektörü (KKS) temel dengesi üzerinde üçer aylık alt sınırlar şöyle izlenecektir :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Merkezi hükümet için özel ödenek açısından düzeltilmiş konsolide bütçe dengesi denilen değiştirilmiş nakit bazında gelir gider dengesinden - Bütçe dışı fonlar ve sosyal güvenlik kuruluşları için nakit bazında gelir gider dengesinden; - KİT'ler için paragraf 7'de açıklandığı gibi çizgi altı dengesinden <p>2. Temel gelirler, programın amaçları doğrultusunda faiz gelirlerini, Merkez Bankası'nın kar transferlerini ve konsolide kamu sektörü varlıklarının satışından elde edilecek gelirleri (özelleştirme gelirleri ve transferler) dışarıda bırakılmaktadır. BDF'ların, KİT'lerin ve sosyal güvenlik kuruluşlarının faiz gelirleri ise hariç tutulmayacaktır.</p> <p>12. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları merkezi hükümet bütçesinden yapılan transferlerle karşılanmaktadır. 2000'de ise bu kuruluşların temel dengesinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir. Konsolide Kamu Sektörü temel fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarıya doğru ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının borçları bir aydan fazla ödenmeyen borçlar olarak tanımlanacak ve Bağ Kur'da ise ortak emeklilik fonuna olan borçlar hariç tutulacaktır. 31 Ekim 1999 itibarıyla Emekli Sandığı ve SSK'nın herhangi bir ödenmemiş harcama borcu olmamakla beraber Bağ Kur'un borç stoğu 300 trilyon TL'dir.</p>
18 Atalık 2000	<p>11. Kamu sektörünün (ki bu kapsama konsolide merkezi bütçe, bütçe dışı fonlar, mahalli idareler, KİT'ler, sosyal güvenlik kuruluşları, Merkez Bankası ve işsizlik sigortası fonu dahil edilmektedir) faiz dışı fazlası, sadece 2000 yılı için öngörülen gerçekleşme rakamlarına kıyasla değil aynı zamanda orjinal program hedeflerine göre de güçlendirilecektir. Söz konusu güçlendirme genel makroekonomik risklerin azaltılmasında ve 2000 sonunda halen 1990'lardaki ortalama seviyesinin üzerinde olacak olan kamu borcunun GSMH'ye oranının daha hızlı bir şekilde düşürülmesinde bir araç olacaktır.</p> <p>39. 1999 yılında kabul edilen kapsamlı sosyal güvenlik reformunun üzerine inşa ederek, Hükümet sosyal güvenlik fonlarının yönetiminin geliştirilmesini ve gönüllü özel emeklilik sisteminin uygulanmasını amaçlayan ikinci bir reform paketi düzenlemiştir. Eylül ayında dört kanun hükmünde kararname yürürlüğe girmiştir ancak, (geçici olarak yürürlükte olsalar bile) en son Anayasa Mahkemesi kararına dayanarak bunların kanun haline gelebilmesi için Meclis'e sunulmaları gerekmektedir. Bu kanunlar, SSK (başlıca kamu sosyal güvenlik fonu), Bağ-Kur (serbest meslek sahipleri ve çiftçiler için emeklilik fonu) ve İŞ-KUR'un (işsizlik sigortasının idaresinden sorumlu kurum) faaliyetlerini gözetime tabi tutacak bir sosyal güvenlik kurumunun tesis edilmesi ve sosyal güvenlik kuruluşlarının idari yeniden yapılandırılmasını amaçlamaktadır. Meclis'e sunulmuş olan diğer düzenleme ise SSK ve Bağ-Kur'daki (sağlık primleri ve Bağ-Kur'daki ortak ödemelerin artırılması gibi) bazı katsayıların ayarlanması ve gönüllü özel emeklilik sisteminin uygulamaya konmasını öngörmektedir.</p> <p>EK-A</p> <p>11. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları, merkezi hükümet bütçesinden yapılan transferlerle karşılanmakta olup, 2000 ve 2001 yıllarında, bu kuruluşların temel dengesinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir. Konsolide Kamu Sektörü temel fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarıya doğru ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının borçları bir aydan fazla ödenmeyen borçlar olarak tanımlanacak ve Bağ-Kur için ise ortak emeklilik fonuna olan borçlar hariç tutulacaktır. 2000 yılı performans kriterine ilişkin olarak, 31 Ekim 1999 itibarıyla Emekli Sandığı ve SSK'nın herhangi bir ödenmemiş harcama borcu olmamakla beraber, Bağ Kur'un borç stoğu 300 trilyon TL seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılı performans kriterine ilişkin olarak ise, diğer iki kuruluşun herhangi bir harcama borcu bulunmazken Bağ-Kur'un ödenmemiş borcu 30 Eylül 2000 itibarıyla 140 trilyon TL seviyesindedir.</p> <p>EK-B</p> <p>Sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılacak transferler ile kapatılmaktadır. Merkezi hükümet temel harcamalarına ilişkin tavan sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması halinde aşağıya doğru ayarlanacaktır. SGK'nın borçları 1 ayın üzerindeki vadesi gelmiş ödemeler olarak tanımlanacak olup, BAĞ-KUR için ortak emeklilik fonuna olan borçlar hariç tutulacaktır. 30 Eylül 2000'de diğer kurumların ödenmemiş harcama borcu olmamakla beraber Bağ-Kur'un borç stoğu 140 trilyon TL idi.</p>

3 Mayıs 2001	<p>33. Bütçe dışı fonlarda da yeni harcama programlarındaki yavaşlama nedeniyle tasaruf sağlanması beklenmektedir. Bu gelişme bütçedışı fonların 2000 yılında GSMH'nin %0,5'i kadar olan faizdışı açığını 2001 yılında %0,25'e düşürecek. Ödemeleri ancak 2002 yılı ortasında başlayabileceğinden İşsizlik Sigortası Fonu'nun faiz dışı fazlasının GSMH'nin %0,25'i kadar artması beklenmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının açığı, önceki yıllarda olduğu gibi genel dengelerinin açısız sürdürülebilmesi için bütçeden yapılacak transferle finanse edilmeye devam edilecektir...</p> <p>34. Birikmiş vergi ve sosyal güvenlik borçlarının geç ödemeleri halinde uygulanacak faiz oranlarını piyasadaki faiz oranlarının üzerinde tutacak şekilde derhal ayarlayacağız.</p> <p>47. Sosyal güvenliğe ilişkin olarak halihazırda önemli reformlar gerçekleştirmiş bulunuyoruz: (i) kamu emeklilik sisteminin mali sürdürülebilirliğini muhafaza edecek reform; (ii) özel emeklilik sigortası için gerekli çerçeveyi oluşturan yasal düzenleme; (iii) ulusal işsizlik sigortasının uygulamaya konulması, Ek olarak, özelleştirme sonucu işini kaybeden kamu işçilerine kıdem tazminatı ödenmesine devam edilecektir. Sosyal yardımlara ilişkin olarak, krizden en fazla etkilenen muhtaç kesimleri hedefleyen yardımlar sağlamak konusunda hızlı hareket etmek niyetindeyiz. Bu konuda bir sosyal bir değerlendirme başlatılmış olup, bu acil yardım programını uygulamak için Dünya Bankası'ndan destek beklemekteyiz...</p>
26 Haziran 2001	<p>5. ...Mayıs ayında, KDV oranları planlandığı gibi artırılmış, sosyal güvenlik ödemelerine ilişkin minimum katkı payı tabanı %40 artırılırken; katkı tavanı, minimum katkı payının 4 katından 5 katına yükseltmiştir.</p> <p>EK-C</p> <p>3. Sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılacak transferler ile kapatılmaktadır. Konsolide bütçe faiz dışı harcamalarına ilişkin üst sınır sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması halinde aşağıya doğru ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları vadesini bir aydan fazla aşmış ödemeler olarak tanımlanacak olup, BAĞ-KUR için ortak emeklilik fonuna olan borçlar bu tutarın dışında tutulacaktır. 31 Aralık 2000 itibarıyla diğer iki kurumun ödenmemiş harcama borcu bulunmayıp, Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 120 trilyon TL'dir.</p>
20 Kasım 2001	<p>21. Sıkı bir maliye politikası uygulanırken, toplumun en zayıf kesimlerini korumak amacıyla, sosyal alanda reel harcamalar artırılacaktır. 2002 yılında eğitim, sağlık ve sosyal korumayı (Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Fonu, çiftçilere doğrudan gelir desteği ve sosyal güvenlik kuruluşlarını kapsamaktadır) içeren kamu sektöründeki genel sosyal harcamaların GSMH'nin %14,5'ini aşması beklenmektedir. Bu husus Dünya Bankası'nın PFPSAL programı ile desteklenen harcama yönetimi programı kapsamında Hükümetimiz tarafından belirlenmiş bir kriterdir. Bu sayılanlara ilave sosyal girişimler; işsizlik sigortası sistemini (2002 yılı başında ödeme yapmaya başlayacaktır); Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün programlarını; istihdamın kaydırılmasını ve özelleştirme sonucunda işten çıkartılacak işçiler için (Dünya Bankası'nın Özelleştirme Sosyal Destek Projesi kapsamında desteklenen) yeniden yerleştirme programlarını kapsamaktadır.</p> <p>EK-G</p> <p>...Yan harcamaların ve sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan kaynak transferlerinin rasyonel hale getirilmesi amacıyla: İlaçlarda yasal düzenlemeye tabi kar marjları düşürülecek; kalite kontrolü sıkılaştırılacak; reçetelerin gerekli miktarda ilaç ile sınırlandırılmasına gidilecek ve %10 ilaç katılım payı kaynakta kesilecektir; Bağ-Kur'u yeniden organize eden ve Bağ-Kur üyelerinin sağlık primi ödemelerini %5 oranında artıran Bağ-Kur Reform Kanunu Kasım ayı sonuna kadar çıkarılacaktır, Bu tedbirlerin 0.5 katrilyon TL (GSMH'nin %0,2'si) tasarruf sağlaması beklenmektedir. Emeklilik politikamızın sosyal güvenlik kuruluşları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, kamu sektörü tedbirlerimizin yan ödemeler ve sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan kaynak transferleri üzerindeki net etkisi 0,4 katrilyon TL'lik bir tasarruf olacaktır (GSMH'nin %0,1'i).</p>
18 Ocak 2002	<p>9. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup 2002'de ise faiz dışı dengelerinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir. Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kurumlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarıya doğru ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları bir aydan daha fazla gecikmiş borçlar olarak tanımlanacak ve Bağ Kur'da ise ortak emeklilik fonuna olan borçlar hariç tutulacaktır. 30 Eylül 2001 itibarıyla Emekli Sandığı ve SSK'nın herhangi bir ödenmemiş harcama borcu olmamakla beraber Bağ Kur'un gecikmiş borç stoğu 120 trilyon TL'dir.</p>

3 Nisan 2002	<p>Yılın başından bugüne kadar elde edilen akaryakıt tüketim vergisi gelirlerinin beklenenden düşük olmasının ve hükümetin istihdam yaratılmasını (sosyal güvenlik katkı paylarındaki artışın yarısını üç ay süreyle ertelemek ve kısıtlı ölçüde vergi teşvikleri sunmak suretiyle) destekleyen son kararının etkilerini giderecek yeni önlemler alınmaktadır. Daha ayrıntılı olarak, sosyal güvenlik kuruluşlarından SSK'da yapılması planlanan yatırım harcamalarını, 2002 Yatırım Programı'nda ilk olarak belirlenen seviyede tutmak suretiyle 195 trilyon TL'lik tasarruf sağlanacaktır. Bir diğer sosyal güvenlik kuruluşu olan Emekli Sandığı'nda da muhteviyatı aynı ancak daha ucuz ilaç alım programını Nisan ayı sonuna kadar uygulamaya koyacağız.</p>
5 Nisan 2003	<p>17. ...sosyal güvenlik sistemi, idarenin etkinliğini geliştirmek ve sistemle sağlanan imkanların hedeflenen kesimlere daha iyi yönlendirilmesi amacıyla aşağıda detaylı olarak ifade edilen şekilde yeniden yapılandırılacaktır.</p> <p>19. 2003 Bütçesi'nin, 2002 yılında söz konusu olan harcama artışları ve beklenenin altında bir gelir performansı ile karşı karşıya kalınmadan planlandığı şekilde uygulanabilmesi için gerekli bir takım tedbirler bütçede yer almaktadır. Bütçe, kamu kuruluşlarının personel harcamaları, sosyal güvenlik kuruluşlarına transferler ve yeşil kart kapsamındaki sağlık harcamaları gibi bazı kalemlerin ödeneklerin üstünde gerçekleştirilebilmesi yetkisini kaldırmaktadır, Yasal dayanağı olan tüm vergi iadelerine ilişkin ödemeler ise devam edecektir.</p> <p>20. Kamu sektörü faiz dışı fazlasının orta vadede GSMH'nin %6,5'i seviyesinde korunması hedefini desteklemek için kamu maliyesinin etkinliğini artırıcı reformlar hayata geçirilecektir. Hükümetin Acil Eylem Planı ile detaylı olarak duyurduğu üzere iki önemli konu üzerine eğilecektir: Sosyal güvenlik sisteminin yönetimine ilişkin olarak idari ve kurumsal çerçeve gözden geçirilecektir, Daha önceden gerçekleştirilen reformların uygulanabilmesi için idari mekanizmalar oluşturmak ve 2003 yılı sosyal güvenlik tedbirlerimizin uygulanması için yasal zemin sağlamak amacıyla SSK, İş-Kur ve Bağ-Kur'a ilişkin kanuni düzenleme 2003 yılı Nisan ayı sonuna kadar yürürlüğe girecektir, (yeni bir yapısal kriter), Üç sosyal güvenlik kuruluşunun tek bir çatı altında toplanması amacıyla hazırlanacak yeni çerçeve kanun 2003 yılı sonuna kadar yürürlüğe alınacaktır (kanun ile aynı zamanda her bir fonun orta vadeli sürdürülebilirliğini temin edecek temel reformlar da yürürlüğe girecektir). Sağlık sigortaları ve emekli aylığı dışındaki transferler (örneğin sosyal hizmetler) de aynı kurumlara devredilecektir.</p> <p>EK-D 10. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup, böylece 2003'te söz konusu kuruluşların faiz dışı dengelerinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir.</p> <p>11. Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kuruluşlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarı çekilmek suretiyle ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları (i) gecikmiş emekli aylığı ödemeleri; (ii) (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş ilaç ödemeleri; ve (iii) (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş diğer ödemelerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Bağ Kur'da ortak emeklilik fonuna olan gecikmiş borçlar hariç tutulacaktır. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 296 trilyon TL, SSK'nın gecikmiş borç stoğu 314 trilyon TL ve Emekli Sandığı'nın gecikmiş borç stoğu 0 trilyon TL tutarındadır. Söz konusu borç stokları 2004 yılındaki ayarlama kalemlerinin hesaplanması amacıyla kullanılacaktır.</p>
25 Temmuz 2003	<p>4. ... (ii) sosyal güvenlik kuruluşlarına ilişkin yasal düzenlemeler Temmuz ayında TBMM'den geçirilecektir, Aynı zamanda, 17 Temmuz 2003 tarihinde bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen toplantıda IMF ve Dünya Bankası'nın görüşleri dikkate alınarak taslak Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu üzerinde mutabakata varılmıştır (diğer bir ön koşul yerine getirilmiştir).</p> <p>EK-D 10. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup, böylece 2003'te söz konusu kuruluşların faiz dışı dengelerinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir.</p> <p>11. Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kuruluşlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarı çekilmek suretiyle ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları (i) gecikmiş emekli aylığı ödemeleri; (ii) (faturanın alındığı tarihten itibaren) 60 günün üzerindeki gecikmiş ilaç ödemeleri; (iii) (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş diğer ödemelerin toplamı olarak tanımlanmıştır, Bağ Kur'da ortak emeklilik fonuna olan gecikmiş borçlar hariç tutulacaktır, 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 296 trilyon TL, SSK'nın gecikmiş borç stoğu 314 trilyon TL ve Emekli Sandığı'nın gecikmiş borç stoğu 0 trilyon TL tutarındadır,</p>

31 Ekim 2003	<p>7, Kamu maliyesi yapısal reform programı daha da ileriye götürülecektir, Orta vadede kamu maliyesi performansının güçlenerek sürdürülebilmesi için altyapı oluşturmaya yardımcı olacak doğrudan vergi reformu ve kamu mali kontrol kanununa ilişkin temel program koşulları yerine getirilmiş bulunmaktadır, Söz konusu amacın daha da desteklenmesi için:</p> <p>- Sosyal güvenlik reformlarının bir sonraki aşamasının genel kamu maliyesi hedefleriyle çelişmemesini sağlamak için gerekli adımlar atılmaktadır, Bu amaca yönelik olarak, sosyal güvenlik reformu için öngörülen değişik seçeneklerin mali etkilerini konu alan detaylı bir değerlendirme 2003 yılı Aralık ayı sonuna kadar tamamlanacaktır (yeni yapısal kriter), Söz konusu reformlar kabul edilmeden önce bu reformların kamu maliyesine getireceği maliyetlerin karşılanması için de tedbirler alınacaktır,</p> <p>EK-D</p> <p>10, Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup, böylece 2003'te söz konusu kuruluşların faiz dışı dengelerinin açık vermeyeceği tahmin edilmektedir.</p> <p>11, Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kuruluşlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarı çekilmek suretiyle ayarlanacaktır, Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları</p> <p>i,gecikmiş emekli aylığı ödemeleri;</p> <p>ii,(faturanın alındığı tarihten itibaren) 60 günün üzerindeki gecikmiş ilaç ödemeleri;</p> <p>iii,(faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş diğer ödemelerin toplamı olarak tanımlanmıştır, Bağ Kur'da ortak emeklilik fonuna olan gecikmiş borçlar hariç tutulacaktır. 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 296 trilyon TL, SSK'nın gecikmiş borç stoğu 314 trilyon TL ve Emekli Sandığı'nın gecikmiş borç stoğu 0 trilyon TL tutarındadır, Söz konusu borç stokları 2004 yılındaki ayarlama kalemlerinin hesaplanması amacıyla kullanılacaktır.</p>
2 Nisan 2004	<p>9. ...-Sosyal güvenlik açıkları, sistemin sürdürülebilirliğini sağlayacak şekilde ele alınacaktır. Öngörülen sosyal güvenlik reformlarının mali etkilerine ilişkin değerlendirmenin yanı sıra ilave tasarruf sağlayacak tedbirlerin belirlenmesine yönelik çalışma da güncellenmektedir. Emeklilik sistemine ilişkin olarak yapılan çalışmalar sistemin uzun vadede sürdürülebilir hale getirilmesini teminen, halen faaliyet gösteren üç emeklilik sisteminin kurumsal olarak reforme edilmesi ve sisteme ilişkin parametrelerin yeniden düzenlenmesini kapsayacaktır. 2004 yılı Haziran ayı sonuna kadar bir dizi kapsamlı reform alternatifleri geliştirilecek, ilgili simülasyonlar yapılarak sonuçları Bakanlar Kurulu'na sunulacaktır, Buradan hareketle önümüzdeki dönemde, emekli maaş artışlarında yeni sosyal güvenlik çerçevesi baz alınarak, kurallara dayalı bir yaklaşım izlenecektir.</p> <p>-Genel sağlık sigortasının planlanan uygulamasına ilişkin olarak, sigortanın kapsamının genişlemesinden kaynaklanacak maliyetlerin telafi edilmesini öngören kendi içinde tutarlı ve uygulanabilir bir reform paketi 2004 yılı Temmuz ayı sonuna kadar hazırlanacaktır. Ayrıca, 2004 yılı Haziran ayı sonuna kadar prime esas ücret tabanı kaldırılacaktır. Sürdürülebilirlik hedefleri ile tutarlı sosyal güvenlik reformuna ilişkin kanun taslağının, reformun getireceği maliyetleri telafi edici önlemlere ilişkin ayrı bir yasal düzenleme ile beraber TBMM'ye sunulması 8, Gözden Geçirme sırasında yeni bir performans kriteri olarak belirlenecektir.</p> <p>10. ....-Kamu sektörü hesaplarının şeffaflığının daha da artırılması taahhüdüne bağlı kalınmaktadır. Bu amaçla, 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla geçerli olacak ve bütçe dışındaki özel hesapların ve ödeneklerin kaldırılmasını sağlayacak yasal düzenleme 2004 yılı Nisan ayı sonuna kadar TBMM'ye sunulacak olup, söz konusu düzenlemenin 2004 yılı Mayıs ayı sonuna kadar TBMM'den geçmesi beklenmektedir. Ayrıca, 2004 yılı Nisan ayından başlayarak, aylık bazda faiz dışı fazla gerçekleştirmelerine ilişkin ayrıntılar, bütçe dışı fonların toplulaştırılmış hesapları ile sosyal güvenlik kuruluşlarının hesaplarını aylık bazda ve KİT'lerin hesaplarını da üçer aylık bazda içerecek şekilde Hazine Müsteşarlığı'nın internet sayfasında yer alacaktır.</p> <p>Ek-D</p> <p>10. Sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup, böylece 2004 yılında söz konusu kuruluşların faiz dışı hesaplarının dengede olacağı tahmin edilmektedir.</p> <p>11. Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kuruluşlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarı çekilmek suretiyle ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları</p> <p>i,gecikmiş emekli aylığı ödemeleri;</p> <p>ii, (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş ilaç ödemeleri;</p> <p>iii, (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş diğer ödemelerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Bağ Kur'da ortak emeklilik fonuna olan gecikmiş borçlar hariç tutulacaktır, 31 Aralık 2002 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 296 trilyon TL, SSK'nın gecikmiş borç stoğu 314 trilyon TL ve Emekli Sandığı'nın gecikmiş borç stoğu 0 trilyon TL tutarındadır, Söz konusu borç stokları 2004 yılındaki ayarlama kalemlerinin hesaplanması amacıyla kullanılacaktır.</p>

15 Temmuz 2004	<p>7. Avrupa Birliği'ne ekonomik uyum sürecini hızlandırmayı amaçlayan orta vadeli programımız tamamlanma aşamasındadır, Ekonomi politikaları kapsamında ileriye dönük önceliklerimiz; vergi tabanının genişletilmesi ve vergi oranlarında indirimle gidilmesini amaçlayan vergi reformu, yükünü karşılayabileceğimiz bir sağlık ve sosyal güvenlik reformu ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının tamamlanması üzerinde odaklanmıştır. Ekonomi politikaları konusunda Fon ile yakın diyalog 2005 ve sonraki dönemde de sürdürülecektir.</p> <p>10. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sosyal güvenlik reformlarını analiz eden bir çerçeve geliştirmiştir. Yaz boyunca, bir dizi reform seçenekleri üzerinde çalışılacaktır, 2004 yılı Eylül ayı sonuna kadar, tercih edilen emeklilik sistemi reform stratejisine karar verilecektir (yeni yapısal kriter). Bu strateji, halihazırda faaliyet gösteren üç emeklilik kurumunun birleştirilmesini, emeklilik sistemine ilişkin açıkların 2007 yılına kadar sürekli azalan bir seyir izler hale getirilmesini ve bu açıkların uzun dönemde GSMH'nın % 1'i seviyesine düşürülmesi amaçlarını içerecektir. Sağlık sigortası alanında, ortaya çıkabilecek ek harcamaların telafi edici tedbirlerle karşılanması suretiyle, aşamalı olarak genel sağlık sigortasına geçilmesi planlanmaktadır. Söz konusu reform paketi, tasarrımın 2005 yılı Ocak ayında TBMM'ce kabul edilmesi ve 2005-07 yıllarında aşamalı olarak uygulanması amaçlarına paralel olarak, 2004 yılı Aralık ayı ortasında TBMM'ye sunulacaktır (performans kriteri).</p>
26 Nisan 2005	<p>2. Önümüzdeki üç yıllık dönemde, elde edilen ekonomik başarının pekiştirilmesi ve ekonomimizin Avrupa Birliği ekonomilerine yakınsama sürecinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır, Bu hedeflere ulaşabilmek için:</p> <p>i, kamu borcunda, orta vadeli borç azaltma stratejisi çerçevesinde faiz dışı fazla vermeye devam ederek, daha fazla düşüş temin edilecek;</p> <p>ii, açık enflasyon hedeflemesine geçilerek ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığı korunarak, enflasyonun düşük tek haneli seviyelere gerilemesi sağlanacak;</p> <p>iii, finansal sistemin istikrarı korunurken, sistem daha güçlü bir yapıya kavuşturulacak;</p> <p>iv, sosyal güvenlik sistemini sağlam temeller üzerine oturtacak, kayıtdışı ekonominin hacmini küçültecek, işsizliği azaltacak ve yatırım ortamını iyileştirecek yapısal reformlar yürürlüğe konulacak</p> <p>v, IMF'den kaynak kullanımı sona erdirmeye hazırlanmak amacıyla uluslararası rezerv konumumuz güçlendirilecektir. Bu belge, reform programını ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır.</p> <p>8. Yeni program, aynı zamanda mali uyumun sürdürülebilirliğini ve ekonomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonunu ve kalitesini geliştirecektir. Yüksek vergi oranlarından, bozucu etkileri olan vergi araçlarından ve bir defaya mahsus tedbirlerden mümkün olduğunca kaçınılması amacıyla vergi tabanı genişletilecek ve vergi idaresi iyileştirilecektir. Bir yandan bütçenin esnekliğini geliştirmek amacıyla sosyal güvenlik ve kamu sektörü reformları hayata geçirilirken, diğer yandan sağlık ve eğitim harcamalarının verimliliği artırılacaktır. Aynı zamanda, harcama yönetimi ve kamu maliyesi politikasının şeffaflığı daha da güçlendirilecektir.</p> <p>11. Harcamalar tarafında, kaynaklar kamu yatırımları ve bilimsel araştırmalara yönelik harcamalara kaydırılmaktadır. Bu gelişme, temel altyapı projeleri ve sosyal projelere ilişkin olarak önemli bir mesafe kat edilmesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ikili ve çok taraflı dış finansman kaynaklarından daha fazla kullanım yapılmasına imkan tanıyacaktır. Sosyal güvenlik harcamaları, ilaç ve diğer tıbbi malzeme giderlerinde son yıllarda görülen hızlı artışın önünün kesilmesi suretiyle kontrol altına alınacaktır. Bu konudaki tedbirler, ilaç ve tıbbi hizmetler için daha düşük tedarik fiyatları uygulanmasını içermektedir. Programın kamu maliyesi hedeflerinin tutturulmasını sağlamaya yardımcı olmak amacıyla, yeni programda üç sosyal güvenlik kuruluşunun birleştirilmiş dengesinin çeyrekler itibarıyla ve gösterge niteliğinde izlenmesine de yer verilmiştir.</p> <p>12. Program süresince, borç ve faiz oranlarının düşürülmesini desteklemek amacıyla, GSMH'nın %6,5'i oranındaki faiz dışı fazla hedefinin korunması amaçlanmaktadır. Bu çerçeve içinde, özellikle cari harcamalar, sosyal güvenlik kuruluşlarına, KIT'lere ve diğer kurumlara yapılan transferler ve sübvansiyonların rasyonelleştirilmesi suretiyle, harcama kompozisyonunun iyileştirilmesine çalışılacaktır.</p> <p>EK-F</p> <p>10. ...Performans kriteri tanımına dahil edilen üç sosyal güvenlik kuruluşu SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'dır, Sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, konsolide bütçeden yapılan transferlerle karşılanacak olup, böylece söz konusu kuruluşların faiz dışı hesaplarının denge de olması beklenmektedir.</p>

	<p>11. Konsolide Kamu Sektörü faiz dışı fazlasına ilişkin alt sınır, sosyal güvenlik kuruluşlarının harcamalarından kaynaklanan ödenmemiş borçlarında artış olması durumunda yukarı çekilmek suretiyle ayarlanacaktır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gecikmiş borçları</p> <p>i, gecikmiş emekli aylığı ödemeleri;</p> <p>ii, (faturanın alındığı tarihten itibaren) ithal ilaçlar ve yerli ilaçlar için 45 günün üzerindeki gecikmiş ilaç ödemeleri;</p> <p>iii (faturanın alındığı tarihten itibaren) 30 günün üzerindeki gecikmiş diğer ödemelerin ve 60 günün üzerindeki gecikmiş hastanelere olan ödemelerin toplamı olarak tanımlanmıştır, Bağ- Kur'da ortak emeklilik fonuna olan gecikmiş borçlar hariç tutulacaktır. 31 Aralık 2004 tarihi itibarıyla Bağ-Kur'un gecikmiş borç stoğu 104 trilyon TL, SSK'nın gecikmiş borç stoğu 54 trilyon TL ve Emekli Sandığı'nın gecikmiş borç stoğu 0 trilyon TL tutarındadır, Söz konusu borç stokları ayarlama kalemlerinin hesaplanması amacıyla kullanılacaktır.</p>
26 Nisan 2005	<p>13. Yeni program halihazırdaki programın kamu maliyesine ilişkin yapısal reformları uygulamadaki başarısını daha ileriye götürecektir. Geçtiğimiz iki yıl zarfında, bütçenin şeffaflığı ve vergi sistemine ilişkin önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve sosyal güvenlik ile vergi idaresi alanlarında reformlar yürürlüğe konmuştur. Söz konusu reformların uygulanmasına devam edilmesi, Türkiye'nin kamu finansmanı dengesini tamamen sürdürülebilir bir seviyeye çıkarmak ve mali kurumlarını Avrupa Birliği'ndeki kurumların seviyesine getirmek açısından önem taşımaktadır.</p>
	<p>14. Kamu maliyesinde kalıcı iyileşme sağlamayı hedefleyen reform çabalarının temel unsuru, bütçe dengesini korumaya yönelik kısa vadeli tedbirler ile desteklenen geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformudur. Reform yapılmaması halinde, demografik eğilimler ile teknolojik ilerlemelerin tedavi giderlerine getireceği ilave maliyetler, özellikle uzun dönemde basiretli kamu maliyesi politikalarının sürdürülmesini oldukça zorlaştıracaktır. Kapsamlı bir istişare sürecini takiben, üç reform kanunundan oluşan bir paket hazırlanmıştır. Emeklilik ve sağlık reformuna ilişkin kanun taslağı, bir yandan emekli aylığı hesaplama formülünü tüm meslek grupları arasında uyumlaştırırken diğer taraftan parametrik değişiklikler getirmekte ve ilave maliyetleri geniş ölçüde sağlıkta dönüşüm programı altındaki tedbirlerle dengelenecek genel sağlık sigortası uygulamasını tesis etmektedir. Reform, mevcut parçalı sistemi birleştirilmiş tek emeklilik fonu ve birleştirilmiş tek sağlık fonu olacak şekilde yeniden yapılandırmaktadır. Sosyal yardıma ilişkin yasa mevcut programlardaki çoklu yapıyı konsolide etmektedir. Nihai olarak, sosyal güvenlik reformuna ilişkin idari yapılanma yasası emeklilik, sağlık ve sosyal yardım programlarının idari yapısını birleştirmektedir. Sosyal güvenlik reformunun uzun dönemde tasarruf sağlamaya odaklanmış olmasından hareketle, üç sosyal güvenlik kuruluşunun (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) genel dengesine (transferlerden önce) program süresince 2004 yılındaki seviyesi olan GSMH'nin % 4,5'i oranında bir tavan getirilerek kısa dönemdeki baskılara karşı önlem alınmaktadır (Gösterge Niteliğinde Hedef).</p>
	<p>15. Emeklilik reformu, emeklilik sisteminin açığının uzun vadede GSMH'nin %1'inin altına indirilmesini amaçlamaktadır. Öngörülen tasarruflar, tüm emeklilik aylıklarını çalışma hayatı boyunca elde edilen kazançlar bazına oturtan birleştirilmiş emeklilik aylığı formülünün kullanılması, ana emeklilik parametrelerinin değiştirilmesi, prim tabanının genişletilmesi ve kanuni emeklilik yaşının uzayan yaşam süresine göre ayarlanması ile sağlanacaktır. Yıllık olarak sağlanacak tasarrufların, zaman içerisinde aşamalı olarak artması ve tasarruf miktarının 10 yıllık bir sürede GSMH'nin % 1'i civarına ulaşması beklenmektedir, Emeklilik reformuna ilişkin kanun taslağı, TBMM'ye sunulmuştur (Ön Koşul). Emeklilik reformuna ilişkin kanunun Haziran ayı sonuna kadar TBMM'den geçmesi beklenmektedir (Yapısal Performans Kriteri). Sosyal güvenlik reformuna ilişkin idari yapılanma kanununun da 2005 yılı Haziran ayı sonuna kadar geçmesi beklenmektedir (Yapısal Kriter).</p>
<p>16. 2006 yılından itibaren genel sağlık sigortası uygulamasına başlanması tasarlanmaktadır. Geçiş sebebiyle ortaya çıkacak başlangıç maliyetleri olmasına rağmen, hastanelerin yeniden yapılandırılması ve temel sağlık hizmetlerine yeniden odaklanması gibi reformlar dahil olmak üzere, genel sağlık sigortası ile bağlantılı sektörel reformların orta vadede sistemin maliyetlerini reform olmaksızın ortaya çıkacak baz senaryonun altına indirmesi amaçlanmaktadır. İlaç harcamalarındaki artışı azaltmaya yönelik olarak 2005 yılı için aldığımız tedbirler genel sağlık sigortasının getireceği ilave maliyetleri, daha büyük çerçevede ise sağlık harcamalarındaki artışı düşürmeye yönelik çabalarımız için kritik bir başlangıç olacaktır. Sağlık sektöründeki reformların getirebileceği olası ilave maliyet için, ihtiyaç duyulduğu takdirde telafi edici mali tedbirler alınacaktır. Sağlık reformu kanununun kabul edilmesini müteakiben, sağlık harcamalarını izlemek ve orta vadeli eğilimleri değerlendirmek amacıyla sayısal bir çerçeve geliştirilecektir (2005 yılı Eylül ayı sonu için Kriter). Bu çerçeve, sağlık harcamalarının kontrol altında tutulmasını ve bu harcamaların reform uygulaması sonrasında yönelik temel harcama projeksiyonuna uyumlu olarak hareket etmesini sağlayacaktır.</p>	

Sosyal güvenlik sisteminde reform çalışmalarının hızlandığı son dönemde IMF baskısı ile hareket edildiği ve 19. Stand-by ile birlikte konunun daha fazla tartışıldığı görülmektedir. Ancak 1990 sonrası dönemde

IMF ile yapılan Stand-By düzenlemeleri ve gözden geçirmeler incelendiğinde pek çok stand-by düzenlemesinde sosyal güvenlik ile ilgili hükümlere yer verildiği görülmektedir. Aşağıda yer alan tabloda

mevcut düzenlemelerde sosyal güvenlik sistemine ilişkin tespitler yer almaktadır. Tablodaki tespitler değerlendirildiğinde çok uzun zamandır dile getirilen noktaların 19. Stand-by ile tekrar gündeme geldiği ve

Stand-by kapsamında yapılacak yardımın sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması şartına bağlanmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo-6:1994-2005 Döneminde IMF Türkiye İlişkileri (SDR)*

Yıllar	Alınanlar	Geri Ödenenler	Ödenen Faiz
1984	112.500.000	159.525.315	174.224.892
1985	0	247.521.588	158.255.766
1986	0	320.321.560	104.180.662
1987	0	344.223.285	63.045.010
1988	0	320.937.500	40.565.421
1989	0	185.781.250	17.486.089
1990	0	36.250.000	2.812.170
1994	235.500.000	0	2.660.563
1995	225.000.000	0	16.090.582
1996	0	0	20.457.425
1997	0	20.062.500	21.095.480
1998	0	164.625.000	18.274.026
1999	583.220.000	210.187.500	8.370.304
2000	2.622.080.000	65.625.000	39.744.905
2001	8.895.160.000	867.600.000	339.168.996
2002	9.929.200.000	4.196.400.000	627.703.083
2003	1.191.000.000	1.223.882.500	426.115.336
2004	793.800.000	150.785.000	0
2005	555.170.000	3.418.267.500	493.849.561

Not: 1SDR=1,44891USD,(28 Eylül 2005 itibariyle)

Kaynak: www.imf.org/external/country/TUR, (28,09,2005)

IMF'den almış olduğumuz kredilerin gelişimine baktığımızda 1984-1994 döneminde kredi kullanılmazken bu yıldan sonra kredi kullanımı tekrar artmaya başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan mali ve ekonomik sorunların bir kısmı sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanmıştır. Bu sorunların artışına bağlı olarak ihtiyaç duyulan borçlanma miktarı da doğal olarak artmıştır. Hemen belirtmek gerekirse yapılan tüm borçlanmalar sosyal güvenlik açıklarının finansmanında kullanılmadığı gibi tüm açıkların sebebi de sosyal güvenlik kuruluşları değildir. Ancak aralarında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Sosyal güvenlik reformunun IMF tarafından ısrarla istenmesi bu kuruluşların mali sistem üzerinde meydana getirdiği yükün büyüklüğünden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak sosyal güvenlik sistemini etkin hale getirmek yükümlülüğü ile karşı karşıya bulunmaktadır. Sosyal güvenlik hizmetinin kalitesi ve yaygınlığı artırılırken maliyet minimizasyonu da mutlaka sağlanmalıdır.

Getirilmek istenilen düzenlemelerle sosyal güvenlik kuruluşlarındaki çok seslilik sona ermektedir. Sağlık sigortası, emeklilik sigortası ve sosyal yardımlar birbirinden ayrılarak bu hizmetlerin daha etkin sunumu

sağlanmaktadır. Genel sağlık sigortası ile herkes sağlık güvencesi altına alınmaktadır. Üç ayrı sosyal güvenlik kuruluşu ve farklı yükümlülükler sonucunda sunulan farklı hizmetlerin homojen hale getirilmesi sağlanmaktadır.

Uzun yıllardır tartışılan IMF Türkiye ilişkileri objektif bir şekilde değerlendirildiğinde IMF'nin bir finans kuruluşu olduğu gerçeği ön plana çıkmaktadır. IMF borç verirken bu borcun geri ödenmesini garanti altına almak istemektedir. Bu sebeplerle mali disipline ve makro ekonomik istikrarın sağlanmasına önem verilmektedir. Türkiye'deki sosyal güvenlik kuruluşları da mali disiplinsizliğin önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Dolayısıyla zaman geçirilmeden ve toplumsal konsensüs sağlanarak sosyal güvenlik reformu gerçekleştirilmelidir. Sosyal güvenlik reformuyla geçmişte yaşanan pek çok sorun ortadan kalkabilecektir. Sosyal güvenlik sistemi reformu gerçekleştirilirken tarafların gerçekçi ve yapıcı bir biçimdeki yaklaşımlarıyla sorun görülen ve anlaşılmayan hususlarda bir an önce uzlaşma sağlanmalıdır.

Sosyal güvenlik sistemiyle ilgili istenilen reformlar gerçekleştirildiği takdirde sistemimiz uluslararası standartlara kavuşmuş, mali yapı üzerindeki baskı ortadan kaldırılmış ve IMF'ye verilen taahhütlerden

birisi daha gerçekleşmiş olacaktır. Sosyal güvenlik reformlarının gerçekleşmesi sonucunda kamu kesimi açıkları azaltılabilecektir. Bunların sonucunda IMF stand-by düzenlemeleri ülke için kritik öneme sahip olan anlaşmalar olmaktan çıkacaktır. Böylelikle bundan sonraki stand-by'lar daha hafif yükümlülüklerle gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKLAR

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Nisan 2005. **Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform**, Ankara.
- DPT, Ekim 2001. **Kamu Finansmanı Raporu, 2002 Yılı Programı Temel Makroekonomik Hedef ve Politikalar İle Kamu Kesimi Genel Dengesinde Gelişmeler**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- DPT, 2001. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayın No:2592, ÖİK: 604, Ankara.
- DPT, 2000. **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beşyillik Kalkınma Planı 2000-2005**, Ankara.
- Holzmann Robert Hinz R ve diğ., February 2005.**
Old Income Support in The Twenty-first Century: An International Perspective in Pension System and Reform, **Worldbank, Web Version.**
- Karacan A, 1997. "Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerine Bazı Düşünceler", **İktisat Yazıları** Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Maliye Bakanlığı 2004 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Muhasebat Genel Müdürlüğü Konsolide Bütçe Aylık Gerçekleşmeleri
- Muter B. ve Gökbunar R., 1998. "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Makro Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Halil Nadaroğlu'na Armağan**, Cilt:XIV, Sayı:1.
- TÜSİAD, 2004. **Türk Emeklilik Sisteminde Reform Mevcut Durum ve Alternatif Stratejiler**, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/382), Kasım 2004.
- TÜSİAD, **Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik**, Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/381.
- United Nations Human Development Report 2005, International Cooperation at a Crossroads Aid, Trade and Security in An unequal World**, 2005
- Yeldan E. ve Köse A., 1999. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yapısal Sorunları Üzerine Gözlemler", **Mülkiye**, Temmuz-Ağustos, Cilt:XXIII, Sayı:217.
- Cansızlar D., "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Emeklilik Yatırım Fonları", **İşveren**, Kasım 2003, www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?vazi_id=828&id=49. (27.09.2005)
- BANGER G., "Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma Sürecinde SSK'nın Temel Sorunları ve Uygulama Reformları", **İşveren**, Mayıs 2003, www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?vazi_id=715&id=43. (03.10.2005)
- Hazine Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Raporu**, http://www.hazine.gov.tr/sosyal_guvenlik.pdf, 5.7.2003.
- KOÇ M., "Sosyal Güvenliğin Kökeni", **Çalışma Hukuku**, Cilt:6, Sayı:2, 2004, www.isguc.org/index.php?cilt=6&sayi=2. (25.09.2005)
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısı Genel Gerekçesi, s. 71, www.calisma.gov.tr/sgk/sgkk_tasarisi.pdf. (21.09.2005)
- TEKSÖZ T., "Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform" **İşveren**, Mayıs 2003, www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?vazi_id=719&id=43. (30.09.2005)
- Uğur S. **Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi**, TİSK Yayınları, www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1115. (28.09.2005)
- www.imf.org/external/country/TUR, (27.09.2005)
- www.hazine.gov.tr/imf_iss.htm#13. (20.09.2005)
- www.tcmb.gov.tr/yeni/iletimgm/IMFniyet.html (20.09.2005)
- www.calisma.gov.tr.
- www.emekli.gov.tr.
- www.muhasabat.gov.tr.
- www.ssk.gov.tr.

Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması Sürecinde İller Bankası

İ. Ethem TAŞ¹

¹Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET: Türkiye’de yerel yönetimlerin önemli sorunlarının olduğu ve bunlara acil çözüm bulunması gerektiği, uzun zamandır değişik platformlarda dile getirilmektedir. Bu konuda neredeyse ortak bir kanı oluşmuş durumdadır. Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar sadece akademik platformlardaki tartışmalarla sınırlı kalmamış, idari ve siyasi platformlarda da sürekli gündemi meşgul etmiştir. Ancak benzer şeyleri mali ve teknik açıdan yerel yönetimlerle yakın ilişki içinde olan İller Bankası için söylemek güçtür.

Belediyeler, Büyükşehir Belediyeleri ve İl Özel İdareleri için yeni yasalar çıkarılarak yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Ancak atılan bu adımlara karşılık, yerel yönetimlerin bir anlamda “hazinesi” durumunda olan İller Bankası ile ilgili herhangi bir düzenleme henüz yapılmamıştır.

İller Bankası Türkiye’ye özgü bir modele sahiptir. 70 yılı aşkın bir dönem içinde başarılı hizmetler gördüğü ve belediyelere finansman ve teknik destek sağladığı bilinmektedir. Yerel yönetimlerin öz kaynaklarını kendi iradeleri ile kendileri vergilendirerek sağlayamaması ve bunun yasal olarak mümkün olmaması, İller Bankasının devamını zorunlu kılmaktadır. Bununla beraber, İller Bankası Türkiye ve yerel yönetimler için gereklidir ancak, yeniden düzenlenerek görevine devam etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Yeniden Yapılanma, İller Bankası

The Bank of Provinces in the Process of Reorganization of Local Governments

ABSTRACT: It has been argued for a long time, at different platforms in Turkey, that local governments have serious problems which need to be solved urgently. It seems that there is a common opinion on this point. The issues concerning the reorganization of local governments are not debated only at academic platforms, but also occupied the agenda of administrative and political platforms. But it is difficult to say the same thing about the Bank of Provinces that has a close relationship with local governments.

Considerable steps have been taken in terms of the reorganization of local governments by making new Laws concerning Municipalities, Metropolitan Municipalities and Special Provincial Administrations. But despite these steps, however, there has not been any arrangements concerning the Bank of Provinces which is in a position of the exchequer for local governments.

The Bank of Provinces is a model special to Turkey. It is known that it served successfully and provided financial and technical assistance to municipalities for a period of more than 70 years. Local governments cannot provide their equity capital by themselves through taxation which is not legal, and this makes the existence of the Bank of Provinces necessary. The Bank of Provinces, therefore, is necessary for Turkey and for local governments, but it needs to carry out its functions by being reorganized.

Key Words: Local Governments, Bank of Provinces, Reorganization

GİRİŞ

Ülkemizde uzun zamandır yerel yönetimlerin önemli sorunları olduğu ve bunlara acil çözüm bulunması gerektiği değişik platformlarda dile getirilmekte ve neredeyse bu konuda ortak bir kanı oluşmuş

bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına yönelik yapılan çalışmalar sadece akademik platformlarla sınırlı kalmamış, idari ve siyasi platformlarda da sürekli gündeme getirilmiştir.

Bu konuda yapılan çalışmalarda toplumun yönetim sisteminden beklentisinin, üstlendiği hizmetleri kamu yararı doğrultusunda etkin ve verimli bir biçimde demokratik, çoğulcu ve özgürlükçü bir anlayış ile sunması yönünde olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmalarda yerel yönetimler yasası ve Anayasanın yerel yönetimlerle ilgili madde önerisi getirildiği görülmektedir¹.

1996, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında farklı yerel yönetimler yasa tasarıları hazırlanmış, ancak hiçbirinin yasalaşması mümkün olmamıştır.

Bu bağlamda son olarak 10.7.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 7.12.2004 tarih ve 5272 nolu Belediye Kanunu ve 22.2.2005 tarih ve 5302 nolu İl Özel İdaresi Kanunları çıkarılarak bu konuda önemli adımlar atılmıştır.

Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması konusunda atılan bu adımlara karşılık yerel yönetimlerin bir anlamda "hazinesi" durumunda olan İller Bankası ile ilgili herhangi bir düzenleme henüz yapılmamıştır.

Başlangıçta sadece belediyelere, imar ve altyapı hizmetlerinde salt mali kaynak sağlamak amacıyla kurulan Banka, daha sonraları yetki ve sorumlulukları genişletilerek, tüm yerel yönetimlere hizmet götüren bir konuma getirilmiştir.

Hızlı nüfus artışı ve kentleşme sonucu, yerel yönetimlerin hizmet ve ihtiyaçlarında önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Hizmetler sayı ve tür olarak artmış, bu hizmetlerin teknik içeriği ileri düzeyde yoğunlaşmıştır. Teknik içerikli altyapı ve imar hizmetleri büyük ölçekli yatırımlar yapmayı gerektirmektedir. Bu durum İller Bankası'nın kurulmasındaki en önemli etkenlerden birisidir.

Kuruluşundan günümüze kadar yerel yönetimlerin hem merkezi yönetimle olan mali ilişkilerinde, hem de kimi teknik hizmetlerin sağlanmasında önemli rol oynayan İller Bankası, yerel birimlerin yalnız gelirleri açısından değil, olağanüstü gelirleri yönünden de önem taşıyan bir banka olmuştur. Yerel yönetimlerin katılım payları ile bir bakıma ortağı durumunda oldukları Banka, bugüne kadar yaptığı hizmetlerle kendine özgü niteliklerini kaybetmemiş kurumlardan biri olmuştur.

İller Bankası niteliği bakımından bankacılık sistemine dahil edilmekte, Kamu Yönetimi, Ulusal Bankacılık Sistemi, İnşaat Sektörü üçlüsünün kesişim üçgeni olarak tanımlanmakta, kalkınma ve yatırım bankası olarak kabul edilmektedir (Topal 1997: 2).

Günümüzde İller Bankasının yerel yönetimlere yeterince kaynak aktaramaması kaynak yetersizliğinden

ileri gelmektedir. Bunda da yerel yönetimlerin mali güçlerinin azlığı sonucu ve Banka sermayesine yeterince katılma malarının payı büyüktür.

Sayıları her gün artan yerel yönetim birimlerinin yardım, kredi ve diğer hizmetlerle ilgili talepleri, Bankayı zor durumda bırakmaktadır. Yerel yönetimlere yapılan hibe yardımları, zaman zaman çıkarılan tahkim ve terkinler yatırım, kredi ve aracılık fonksiyonlarını yürüten bankayı mali açıdan ciddi sıkıntılarla yüz yüze getirmektedir.

İller Bankası Türkiye'ye özgü bir modele sahiptir. 70 yılı aşkın bir dönem içinde başarılı hizmetler gördüğü ve belediyelere finansman sağladığı bilinmektedir. Yerel yönetimlerin öz kaynaklarını, yerel halkın kendi iradeleri ile kendileri vergilendirerek sağlayamaması, buna yasal olarak imkan olmaması, İller Bankasının devamını zorunlu kılmaktadır. Ancak, İller Bankası Türkiye ve yerel yönetimler için gerekli ve vazgeçilmez midir? Bu çalışmada, İller Bankası-Yerel Yönetimler ilişkileri irdelenecek, Bankanın konumu ve gerekliliği tartışılacaktır.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE İLLER BANKASI

3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanunu 131. maddesinde, Kanunun kabul tarihinden sonra 20 yıl içinde Belediyeler Bankası kurulması öngörülmekteydi (Alada, 1990: 205). Buna göre, her yıl belediye bütçelerinden net gelirlerinin %5'i ihtiyat akçesi olarak ayrılacak ve belediyelere özgü bir banka kuruluncaya kadar, bu paralar Hükümetin göstereceği bir bankada toplanacaktı (Tortop 1986: 287). Ancak Belediyeler Bankasının kurulması, Kanunun kabulünün üçüncü yılında, kentlerde uygulanmak istenen altyapı yatırımlarının finansmanında karşılaşılan darboğazları aşmak nedeni ile öngörülenden daha kısa bir süre içinde gerçekleşti (Falay 2000: 556). Böylece Belediyeler Bankası Cumhuriyetin kabulünün onuncu yılında faaliyete geçti. 1933'te 15 Milyon TL sermaye ile kurulan Belediyeler Bankası, asli görevi olan imar işlerini, ihale ve emanet yoluyla gerçekleştirilmekteydi. Banka, o yıllarda küçük belediyelerden, büyük belediyelere gelir transferine yardımcı olan bir kurumdur. Bu yardım, kaynak aktarma yerine, belediyeler için toplanan fonların dağıtılması şeklinde olmuştur.

Merkezi yönetimin bir denetim aracı olarak kurulan İller Bankası, bir teknik yardım kurumu olmanın yanında, ayrılan payları dağıtan, borç veren (belediyelerin borçlanma sınırmı genişleten) bazı durumlarda yerel yönetimlerin gelirlerine el koyan bir yerel yönetim bankasıdır ve büyük imar ve bayındırlık harcamalarının finansmanında devreye girmektedir. Öte yandan İller Bankası, ülkemizde belediyeçilik eğitimi veren çok az sayıda kurumlardan biridir. (TODAIE, TBD, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı gibi)

1930-1945 döneminde belediyelerin borçlanma sınırları genişletilerek ve yardım yapılarak, belediye gelirlerinin çoğaltılması yolu seçilmiştir. İller

¹IULA ve TOKİ 1993, Türkiye'de Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi, Kent Basımevi, İstanbul; TÜSİAD 1995, Yerel Yönetimler Sorunlar Çözümler, Ajans Medya, İstanbul; TÜSİAD 1997, Yerel Yönetimler Yasa Taslağı, Ajans Medya, İstanbul.

Bankasının bu dönemde sermayesini artırması, Bakanlar Kurulu Kararı ile ödenmiş sermayesinin yarısı kadar uzun vadeli borçlanmada bulunma ya da tahvil çıkarma yetkisinin verilmesi, belediyelerin borçlanma sınırlarının genişletilmesine yol açıyordu. İller Bankası'nın kuruluşu, belediyelerin borçlanma sınırlarını genişleten en önemli adımdır. 13.6.1945 Tarih ve 4759 Sayılı Yasayla kurulan İller Bankası, 1933 yılından bu yana yalnızca belediyelere yönelik çalışan Belediyeler Bankasıyla, yine belediyelerin görevleriyle ilgili teknik işlere bakan Belediyeler İmar Heyetinin birleştirilmesiyle kurulmuştur. Bu dönemde İller Bankası, Belediyeler Bankası dönemindeki belediyelere özgü olmaktan çıkmış ve il özel idareleriyle, köyleri de kapsayacak şekilde bir Yerel Yönetim Bankası haline gelmiştir. 1945 yılında 4759 Sayılı Yasayla Belediyeler Bankası İller Bankası haline getirilirken, bankanın sadece belediyelere değil, aynı zamanda il özel idarelerine ve köylere dönük olarak çalışmalar yapması arzu ediliyordu. Bu amaçla bankanın her yıl sağlayacağı karın %50'sinin köylerin bankaya ortak olarak katılmalarının karşılığı olarak ayrılıp banka sermayesine eklenmesi öngörülmekteydi. Köyler, köye ayrılmış herhangi bir paydan kesilen parayla değil, banka karından ayrılan paylarla, sermaye ortağı sayılmışlardır. Böylece banka sermayesinin %40'ı il özel idarelerinin, %30'u da köylerin olacaktır (Nadaroğlu, 1994: 251-252).

1945 yılında kurulan İller Bankası, gelir kaynakları bakımından il özel idareleriyle belediyelere dayanan, harcamaları açısından ise bunlara ek olarak köylere yönelmiş bir kurumdur. Ancak köylere yapılacak yardımlar Banka Genel Kurulu'nun kararına bırakılmış, yardım yapılacak köylerin sayısı, nitelikleri ve yardım tutarının belirlenmesi böylece esnek tutulmuştur. Bu yardımların 1946-1962 döneminde hacmi, aynı dönem banka toplam yatırımlarının %4'ü kadar olmuştur (Çoker, 1987: 204). Ayrıca il özel idarelerinin sürekli daralan harcama kapasitesi ve 1970'e gelindiğinde banka kredilerin %98'inin belediyelerce kullanılması (Çoker, 1987: 205), köylere yapılan yardımın hacmi konusunda bilgi vermektedir. İller Bankası'nın bu sisteminde, il özel idare gelirlerinden her yıl ayrılan %5'ler belediyelere ait fonun güçlenmesine hizmet etmiştir. Diğer yandan, 26.6.1945 Tarih ve 4759 Sayılı İller Bankası Yasası ve 1580 Sayılı Yasanın 131. maddesine göre belediyeler yıllık gelir tahsilatından %5'ini İller Bankası payı olarak ayırmak zorundadır.

1946-1960 döneminde kentsel bayındırlık işleri, belediyelerin sorumluluğundadır. Belediyelerin harcamaları artarken, finansmanın %40'ı öz gelirlerden, %7-8'i devlet gelirlerinden alınan paylardan ve diğerleri de yardım-borç gelirlerinden sağlanmaktadır. Yatırım için kullanılan bu kaynakların yetersizliği, büyük imar ve bayındırlık harcamalarının finansmanı için, İller Bankasının devreye girmesine yol açmıştır. Bu dönemde İller Bankası (1946-1962 yılları arası) bütün belediyelerin toplam gelirlerinin %30'u büyüklüğünde yatırım harcaması yapan güçlü bir

kurumdur. Belirtilen dönemde harita yapımı, imar planları, imar-planlama ve şehircilik işleri, içme suyu, elektrik şebekesi yatırımları, bu kurum tarafından ve ihale usulüyle gerçekleştirildiği bilinmektedir. Böylece merkezi yönetim, yerel yönetimleri İller Bankası aracılığıyla seçilen belediyelere verilen yardım-borçlar kalemi ve başlıca yatırımların niteliğini belirleyerek denetleme imkanı bulmuştur.

Bu dönemde İller Bankası, merkezi yönetimce toplanan vergilerden pay ayırma yöntemine dayalı bir yerel yönetim gelirleri sisteminde, bu gelirleri yerel yönetimler arasında dağıtan ve onlara borç veren, aynı zamanda da yerel yönetimlerin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde onun gelirine doğrudan el koyma yetkisiyle donatılmış, bir Yerel Yönetim Bankasıdır. Söz konusu dönemde İller Bankası, sadece yerel yönetim kurumlarına kaynak veya fon aktaran bir kredi kurumu olmayıp aynı zamanda da bir teknik yardım kurumdur.

1945 sonrasında kurulan Peker Hükümeti (07.08.1946-10.09.1947) programında, değişik bir öneri olarak İller Bankasıyla özel girişimciler arasında ortaklık kurularak, yeni kaynakların oluşturulması ve bu kaynakların kentlerin altyapı yatırımlarında kullanılması düşünülmüştür (Gürsoy, 1990: 6).

1948 ve 1950 yıllarındaki sermaye artırımı ve 4759 Sayılı Yasaya göre, 1954 yılında sermayesini iki katına çıkartmaya ve ödenmiş sermayesinin iki katına kadar borçlanabilmeye yetkili olması, Banka'nın imkânlarını ve dolayısıyla da borçlanmanın sınırlarını göstermesi açısından ilginçtir. İller Bankası'nın sermayesi 1949'da 200 Milyon, 1954'de 300 Milyon ve 1959'da 600 Milyon TL. olmuştur (İller Bankası, 1998: 50).

1946-1960 döneminde sayıları artan belediyelere altyapı hizmeti götürülmesinde en büyük yardımcı İller Bankasıdır. Küçük belediyelerin gelirlerinde önemli gelişmelerin olması, daha sonraki yıllarda küçük belediyelerin kuruluşunu hızlandırıcı etkiler oluşturmuştur. Bunda İller Bankasında oluşturulan ortak fonun küçük belediyeler için kullanılması da etkili olmuştur.

1963-1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre İller Bankası, özerk ve gerçek bankacılık kurallarını uygulayacak, ihtisaslaşmış bir yatırım bankası niteliğine kavuşturulacaktır (DPT, 1994: 110).

1965 yılında kurulan I. Demirel Hükümeti (27.10.1965-03.11.1969) programında yer alan 'İller Bankası teşkilatının ve gelir kaynaklarının geliştirilmesi ve artırılmasıyla, köy ve özel idarelere kredi açılması imkanları sağlanacaktır' ifadesi, İller Bankasınca, il özel idareleri ve köylere kredi açılmasının programa alınması, yerel yönetimler açısından olumlu bir gelişmedir (tbmm.gov.tr, 2004).

1965 yılında çıkarılan bir yasayla İller Bankasının sermayesini iki katına kadar arttırmaya Bakanlar Kurulu yetkili kılınmakta ve Bakanlar Kurulu 1968'de İller Bankasının sermayesini 1.2 Milyar TL'ye çıkarmaktadır. Aynı dönemde İller Bankasının sermaye yönünden zayıfladığı görülmektedir. 1959 yılında devlet

gelirlerine oranla %10 büyüklüğünde sermayeye sahip olan Banka, 1963–1970 yıllarında %5, 1971–1975 döneminde ise %2 büyüklüğünde bir sermayeye sahiptir. 1975 sermayesi 2 Milyar TL'si olmasına rağmen, İller Bankası yatırım gücünü korumuş ve 1963–1970 yıllarında yaptığı yatırımlar, bütün belediyelerin yatırım harcamaları kadardır. Yine 1960–1970 döneminde belediye gelirlerinin devlet bütçe gelirlerine oranı %11'den başlayıp %6'ya doğru daralırken, İller Bankası yatırımlarının genel bütçe gelirlerine oranı %1,5 ile %2,3 arasında değişmektedir.

I. Demirel Hükümeti gibi, II. Demirel Hükümeti (03.11.1969–06.03.1970) programında da İller Bankası güçlendirilerek, belediyelerle olan ilişkilerinin arttırılacağı ifade edilmiştir (tbmm.gov.tr, 2004).

1970 yılında siyasi iktidar bütçe yasasına eklediği bir maddeyle, belediyelerin İller Bankasına olan 2,5 Milyar TL'ye yakın borcunu tahkim ediyordu. Bu dönemde yapılan tahkim ve terkinlerin toplamı 3,5 Milyar TL düzeyindedir. Örneğin, 1978'de terkinde başvurulmuştur.

İller Bankası, 1978'de yeni kurulan Yerel Yönetim Bakanlığına, daha sonra ise bu Bakanlığın ortadan kalkması ile eski Bakanlığın yeniden bağlandı.

Diğer Hükümet Programlarında olduğu gibi, III. Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979) programında da İller Bankasının maddi imkanları ve teknik örgütünün güçlendirileceği, bankanın yerel yönetim yatırımları alanındaki yetki ve sorumluluğunun genişletileceği, ayrıca İller Bankasının planlamada ve uygulamada belediyelere gerekli desteği sağlayacak teknik ve parasal imkanlara kavuşturulacağı ifade edilmiştir (tbmm.gov.tr, 2004).

1980'li yıllara gelinceye kadar, yerel harcamalar ağırlıklı olarak il özel idareleri ve İller Bankasınca gerçekleştirilmişken, 1980 sonrasında belediyeler; il özel idareleri ve İller Bankasını da geride bırakan bir harcama gücüne sahip olmuşlardır (Güler 1992: 204).

II. Çiller Hükümeti Programında (05.10.1995-30.10.1995) içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için belediyeler ve İller Bankası arasındaki işbirliğinin geliştirileceği ifade edilmiştir (tbmm.gov.tr, 2004).

II. Yılmaz Hükümet Programında (06.03.1996-28.06.1996) içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin Yap-İşlet-Devret modeliyle yapılması özendirileceği, bu hizmetlerin yerine getirilmesinde belediyelerle İller Bankası arasındaki işbirliği güçlendirileceği belirtilmiştir (tbmm.gov.tr, 2004). İçme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerine ilişkin hizmetlerin yerine getirilmesinde yerel yönetimler ve İller Bankası arasındaki işbirliği güçlendirileceği III Yılmaz Hükümet Programında da (30.06.1997-11.01.1999) yer almıştır (tbmm.gov.tr, 2004).

1980'li yıllarda İller Bankasının yeri ve rolü, köklü bir değişikliğe uğramış, bu dönemde İller Bankasının yatırımcılık boyutu doğrudan doğruya orta ve küçük ölçekli sanayi sermayesiyle ilişkili hale gelmiştir.

Bankacılık boyutu ise belediyelerle mali sermayeyi buluşturmaktan ibaret bir mali aracılık konumuna indirgenme eğilimine girmiş, 1981 yılında, İller Bankası, kimi devlet vergilerinden toplanan belirli oranlardaki paranın, yasalarda öngörülen ölçütler içerisinde belediyelere dağıtılmasına aracılık eder hale getirilmiştir. Kurum, 2380 Sayılı Yasa ve onda değişiklik yapan 3004 ve 3239 Sayılı Yasalarla, devlet vergi gelirlerinden belediyelere ve il özel idarelerine ayrılan payların %60'ını belediyelere ve bir bölümünü de illere, nüfuslarına göre dağıtmakla görevlidir (Keleş 1994: 341). İller Bankası 1980 sonrasında, enerji, içme suyu ve kanalizasyon, vb. gibi yatırımlara ağırlık vermiştir.

1983 yılında 2824 Sayılı Yasayla küçük belediyelerin içme suyu tesislerini yapma görevi İller Bankasına verilmiştir. 1985 yılında 6785 ve 1605 Sayılı İmar Yasaları yürürlükten kaldırılarak (DPT 1981: s.69) kent planlarının yapımında (1985'e kadar %90 oranında İller Bankasının gerçekleştirdiği veya ihale yoluyla yaptırılan) belediyelerin rolü artmıştır. Örneğin, İller Bankası, 1993 yılında 3,5 Trilyon TL'lik bir yatırım gerçekleştirmiştir. Bu yatırımların, 860 adedi içme suyuyla ilgili olan 1,7 Trilyonluk bir yatırımdır ve oranı %50'dir. 177 tanesi kanalizasyon yapımına ilişkindir. Buna ayrılan para 1,3 Trilyon TL olup İller Bankasının 1993 yılındaki yatırımlarına oranı %38,5'dir. Geriye kalanı da yapı ve harita işleri, imar planı ve Çukurova Kentsel Gelişme Projesine ait bulunmaktadır. 1983–1992 döneminde yıllık ortalama 2,2 Trilyon TL düzeyinde yatırım gerçekleştirilmiştir (İller Bankası 1993: 25).

1980 sonrasında kurulan siyasi partilerin programlarında da İller Bankasıyla ilgili görüşlere rastlanmaktadır. Örneğin, ANAP'ın, üzerinde ilave ve değişiklikler veya tümiyle yeni düzenlemeler yapıp TBMM'ne sunduğu yerel yönetimlerle ilgili yasa teklifleri arasında, İller Bankası Yasasında Değişiklik Yapılması ve Yerel Yönetimler Bankası Kurulması Hakkındaki Yasa da bulunmaktadır. Bu yasa tekliflerinde göz önünde bulundurulmuş temel ilkeler şunlardır; İller Bankası yapılacak düzenlemelerle yerel yönetimlerin hazine işlemlerini yerine getirecek bir ihtisas bankası haline dönüştürülerek, Yerel Yönetimler Bankası teşkili yoluna gidilecektir. Bankanın yönetimi; merkezi-yerel yönetim temsilcilerinden oluşan özerk bir kurula verilecek, genel müdürü Bakanlar Kurulunca atanacaktır. DSP'ye göre, İller Bankası, özerk ve gerçek bankacılık kurallarını uygulayacak ihtisaslaşmış bir yatırım bankası niteliğine kavuşturulacaktır.

1996-2000 yıllarını kapsayan VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında kentsel altyapı yatırımlarının en önemlilerinden olan içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin finansmanında merkezi yönetim kaynakları önemli bir ağırlığa sahiptir. Ancak İller Bankasının yetkisinde olan Belediyeler Fonu'nun hibe biçiminde kullanılması, DSI'nin içme suyu amaçlı yatırım harcamalarının geri dönüşünün enflasyon nedeniyle

yeterli düzeyde sağlanamaması Bankayı maddi açıdan zor durumda bırakmaktadır.

VII. Beş Yıllık Kalkınma planında, yerel yönetim yatırımlarıyla ilgili, görev karmaşalarının giderileceği, İller Bankasının bu alandaki yetki ve sorumluluğunun genişletileceği, İller Bankasının maddi imkanları ve teknik örgütünün güçlendirileceği, ayrıca bankanın yerel yönetim yatırımları alanındaki, yetki ve sorumluluğunun artırılacağı, İller Bankası'nın, özerk ve gerçek bankacılık kurallarını uygulayacak ihtisaslaşmış bir yatırım bankası niteliğine kavuşturulacağı (DPT 1995: 132) ifade edilmektedir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da, yerel yatırımların projelendirilmesi, finansmanı ile iç ve dış kredi kullanımı, teknoloji seçimi, insan kaynakları yönetimi konularında yerel yönetimlere öncülük etmek ve merkezi-yerel yönetimler arasında kaynak akışını yönetmek üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün gerçek bir yerel yönetim ortaklığı olarak yeniden örgütleneceği; yatırımların finansmanında kullandığı kaynakların görevlerine paralel olarak artırılacağı belirtilmektedir (DPT 2000: 248).

Sermaye bakımından 15 Milyon TL ile kurulan İller Bankası, 1981'de 20 Milyara, 1988'de 300 Milyara, 1990'da 600 Milyara, 1992'de 1,2 Trilyona, 1993'te 3,6 Trilyona, 1995 yılında 10,8 Trilyona, 2000 yılında 300 Trilyona ve 2001'de 900 Trilyona çıkarılmıştır.

Son olarak belediyelerin, banka yatırım programlarında yer alan altyapı tesislerinin yıl içi yatırımları ile İller Bankası Uygulama Yönetmeliği hükümlerine göre, mahalli hizmetlerin ifası için talep ettikleri kredilerin Banka öz kaynaklarından karşılandığı; yatırım programında yer alan işlerin planlanan sürede tamamlanarak hizmete sunulabilmesi ve belediyelerin mahalli kamu hizmetleri için ihtiyaç duyacakları finansmanın zamanında karşılanabilmesinin Banka öz kaynaklarının artırılmasına bağlı olduğu gerekçeleri ile Banka öz sermayesi 1945 tarih ve 4759 sayılı İller Bankası Kanununun 2. maddesi 22.05.2004 tarihinde değiştirilerek 3 Katrilyon TL'ye çıkarılmıştır (tbmm.gov.tr, 2004).

İller Bankası halen 1405 teknik personel ve toplam 4058 uzman kadrosuyla, 3216 belediye, 81 adet il özel idaresi, 15 adet su ve kanalizasyon idaresi olmak üzere toplam 3314 adet mahalli idareye hizmet vermektedir (ilbank.gov.tr).

İLLER BANKASI - YEREL YÖNETİM İLİŞKİLERİ

İller Bankası yerel yönetimler ilişkilerine bakıldığında; il özel idarelerine, ilgili yasa ile verilen bayındırlık görevleri bugün merkezi yönetime bağlı Karayolları, DSİ, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İller Bankası, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, DPT ve Belediyeler tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Buna İl Özel İdarelerinin kaynak yetersizliğiyle, devletin faaliyetlerde daha etkin hale gelmesi neden olmuştur. Hizmetin tek elden planlı şekilde yürütülmesinin ve büyük çapta üretimin ortaya

çıkardığı maliyet yararları da bunda etken olmuştur (Kayabaş 1973: 96).

Uygulamada il özel idarelerinin genel olarak İller Bankasından borçlandığı ve buradan alınabilecek borç miktarında il özel idarelerinin merkezi yönetimden aldıkları pay ve yardımlar toplamının %15'i ile sınırlandırıldığı (Atasoy 1992: 101) görülmektedir.

Köylere yardım ve bağışlar köylerin diğer gelirleri içerisinde en önemli olanıdır. İller Bankası Yasasına göre, banka safi karının yarısı köylere, gelirlerini artırmak ve kalkınmalarına yardım edecek işlerde kullanılmak üzere yardım olarak dağıtılmaktadır. Köylere dağıtılan %50'lik bu kalkınma payından her yıl kaç köyün yararlanacağına İller Bankası karar verir. 4759 Sayılı İller Bankası Yasası'nın 19. maddesi gereğince banka genel kurulunda onaylanan bilançoya göre meydana gelen safi kardan ayrılan %50 köy kalkınma payları, 19.6.1992 gün ve 3822 Sayılı Yasayla %55'e yükseltilmiş olup, bu paylar köy gelirlerini artırarak kalkınmalarına yardım etmek için köy tüzel kişilikleri adına tahsis edilmektedir. Bu payın kaç köye tahsis edileceği, Banka Genel Kurulunda kararlaştırılır. Bu köylerin hangileri olacağı ve hangi köyler için ne kadar yardım yapılacağı Bayındırlık ve İskan Bakanlığının talimatına göre, Banka Yönetim Kurulunca tayin edilir.

Belediye statüsü kazanmanın merkezi yönetimden sağlanan yardımlar yönünden özendirici olması, İller Bankasından sağlanan paylardan yararlanma isteği gibi nedenler, yeni belediyelerin kurulmasına ve sayılarının artmasına yol açmıştır.

Ülkemizde belediyeler, İller Bankası ve Devlet Bankalarıyla, diğer iç ve dış finansman kuruluşlarından borç alabilmektedir (Özdemir 1991: 321). İlk yıllarda, belediyelerin daha çok öz gelirlerine dayandıkları, belediyelere merkezin koşullu ve koşulsuz yardımlarının yanında, İller Bankasının da yardım ve borç verdiği görülmektedir. Sonraki dönemlerde belediyelerin borçlanma sınırları (İller Bankası aracılığıyla) genişletildi ve bu yolla belediye gelirlerinin artırılması yolu seçildi.

Belediyeler genellikle İller Bankasına borçlanmakta veya bu banka aracılığıyla kredi sağlayabilmektedir. İller Bankasının belediyelere sağladığı kredilerin başında kısa vadeli ihtisas kredileri, faizsiz kısa vadeli krediler, yabancı kaynaklardan açılan faizli kısa vadeli krediler, orta ve uzun vadeli krediler (Bunlar Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi Fonu ve Avrupa İskan Fonundan kullanılan krediler) gelmektedir. Belediyeler genellikle İller Bankası'nın kısa vadeli faizsiz; ihtisas kredilerinden yararlanmaktadır (Çetinkaya ve Demirbaş, 2004: 23).

Merkezi yönetim tarafından belediyelere yardımın bir diğer şekli de, bazı belediyeler için İller Bankasının yardımlarıdır. Yeni kurulan belediyeler altyapı için, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı emrindeki Belediyeler Fonundan yararlanmakta ve borçlanmaktadır. Borçlarını ödeyemeyen belediyelerin borçları ise merkezi yönetim

İller Bankasına hazine yardımı yaparken, ya terkin ya da tahkim edilmiştir (Güler, 1992: 235).

Belediyeler, harita ve imar planı dışındaki diğer işleri için yapılan ödemeler karşılığında İller Bankasına borçlanırlar. Belediyeler bu borçlarını 15 yıllık bir süre içerisinde faizsiz olarak geri ödemek zorundadırlar. Ancak İller Bankası belediyelerin borçlanma durumlarını, tesis yatırımlarının büyüklüğünü ve önemini dikkate alarak bu süreyi 25 yıla kadar uzatmaya ve %50'lik oranı %100'e çıkarmaya yetkilidir (Keleş 1994: 291). Çoğu zaman bütçede karşılığı olmamakla birlikte hazine, özellikle büyük belediyelerin acil ihtiyaçlarına cevap vermek üzere bu belediyelerin İller Bankasından, Devlet Yatırım Bankasından ve başka kuruluşlardan almak istedikleri borçları güvenceye bağlamaktadır (Keleş 1994: 314).

1980 sonrasında belediyeler, ilk kez kamu kredi kaynakları yerine, özel-ticari banka kaynaklarından, borç kullanmaya itilmiştir. İller Bankası, buna gerekçe olarak, öz kaynakların yetersizliğini göstermektedir. Bu dönemde, İller Bankasının da, yerel yönetimlere ticari-özel bankalar kadar, yüksek maliyetli krediler kullandığı bilinmektedir. Bu, belediyelerin hazine güvencesine bağlanmış veya bağlanmamış tahviller ihraç ederek, borçlanmaları sonucunu doğurmuştur. Belediyeler ilk kez bu dönemde ticari kredi kullanmaya zorlanmışlardır. Çünkü yatırımları için kullanılacak krediler, kamu kaynaklarından değil, özel-ticari banka kaynaklarından alınmıştır. Ticari bankalardan alınan kredilerin faiz ve diğer kredi maliyetine bakılırsa, belediyeler bankalara kredi açmış gibidir. Ticari krediler İller Bankası kanalıyla alınmış, karşılığında belediyelerin genel bütçe gelirlerinden alacakları paylar teminat gösterilmiştir (Güler 1992: 207).

Belediyelerin yıllardır İller Bankasından karşılanan kredi talepleri ülkemizde de 1985 yılından başlayarak özel mali kuruluşlardan karşılanmaya başlamıştır. Ulusal bankalardan alınan krediler kısa vadeli ve ticari faizle, uluslararası kuruluşlardan, Avrupa İskan Fonu aracılığıyla diğer kuruluşlardan alınan dış krediler orta ve uzun vadeli olarak alınmıştır (Güler 1992: 206-207).

İller Bankası tamamen belediyeler tarafından kurulmuş bir kurum olmasına rağmen, belediyelere yüksek faiz oranları ile kredi vermektedir. İller Bankasının belediyelere ticari kredi kullandırılmasına bulduğu gerekçe, belediyelerin kredi talebini kendi öz kaynaklarından karşılayamamasıdır (Güler 1992: 209). Belediyeler, aldıkları bu paraları kar getirici alanlardan ziyade hizmete yönelik alanlarda harcadıklarından, geri ödemelerde zorluk çekmektedirler.

1946-1960 arası yıllarda, belediyelerin İller Bankasından borçlanma imkanları arttırılırken, borçları terkin ve tahkim edilmiş, merkezde belediyelerin yararlanabileceği fonlar geliştirilmiştir. Bu tür gelişmeler, belediyelerin mali sorunlarına kısmen çözüm bulmuş olsa da belediyelerin merkezi hükümete ve bunu denetleyen siyasi iktidar partilerine olan bağımlılığını arttırmıştır. Bu fonlardan olan İller Bankasındaki Belediyeler Ortak Fonundan yapılan

ödenek ayırmalarında, özellikle 1960 öncesi dönemde, işlem takip edilmesine bağlı kalınmaksızın partizanca davranışlara tanık olunmuştur.

27.3.1994 yerel seçimlerinden hemen sonra, 1.4.1994 tarihinden önce ödenmeyen borçların faizleri kaldırılarak borçlarını ödemeleri zorunlu hale getirilmiş, borçlarını ödemeyenlerin 36 ay içerisinde İller Bankası paylarından zorunlu tahsili hükmü getirilmiş, ödenmeyen SSK borçlarının faiziyle birlikte paylara haciz konularak tahsil edileceği hükmü bağlanmıştır. Dolayısıyla yeni seçilen, siyasi iktidardan farklı partiye mensup belediye başkanları, daha önce eski belediye yönetiminin borçlandığı ve 1991 yılından itibaren ilgili kamu, kurum ve kuruluşlarının kendi alacağını takip etmediği veya takip ettirilmediği belediyenin borçlarını, 36 ay içerisinde ödemek zorunda kalmıştır. Buna göre, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin İller Bankası payının, borçlarından dolayı 1999 yılı sonuna kadar dondurulması, gelir vergisinden ayrılan %5 payın 1/3'lik bölümünde de kesintiye gidileceği (Destan, 1995: 5) belirtilmiştir. Ancak, bu hüküm, 1995 yılı Haziran ayı içerisinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve yerel yönetimlerin mali yünden kısmen rahatlaması sağlanmıştır.

İller Bankası belediyelerin bankasıdır ve dar günlerinde, ihtiyaç duyduklarında belediyelerin yanında yer alması gereken bir kuruluştur. Ancak, zaman zaman siyasi iktidarların bu bankayı yerel yönetimler üzerinde baskı ve kontrol aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Birçok belediyenin gelirin önemli bir kısmı kendinden önceki yönetimden kalan borç ve faiz ödemelerine gidebilmektedir (Ersoy 2000).

İLLER BANKASI VE YEREL YÖNETİMLERİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

1990'lı yılların ortalarından itibaren 1996, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında farklı yerel yönetimler yasa tasarıları hazırlanmış, ancak hiçbirinin yasallaşması mümkün olmamıştır.

Bu bağlamda son olarak 27.6.1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile aynı Kanunun ek ve değişikliklerini ve 9.8.1983 tarihli ve 2872 Sayılı Çevre Kanununun 24. maddesinin birinci fıkrasının a bendinin üçüncü paragrafını yürürlükten kaldıran 10.7.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu; 3.4.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile bu Kanunun ek ve değişikliklerini yürürlükten kaldıran 7.12.2004 tarih ve 5272 nolu Belediye Kanunu ve 13 Mart 1329 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu ile bu Kanunun ek ve değişikliklerini yürürlükten kaldıran 22.2.2005 tarih ve 5302 nolu İl Özel İdaresi Kanunları ile yürürlükteki kanunların yetersizliği sorunu konusunda önemli bir adım atılmıştır.

Yerel yönetimlerle İller Bankasının yeniden yapılandırılması arasında önemli bir ilişki vardır. Bir anlamda yerel yönetimlerin hazinesi (Nadaroğlu 1994 :

251) konumunda olan İller Bankası ile ilgili ciddi düzenlemeler yapılmadan sadece yerel yönetimlerde yapılacak olan yeniden yapılanma çalışmaları istenilen sonucu veremeyebilecektir. Yeniden yapılanmamış, kaynakları yeniden düzenlenmemiş, yapısı değişmemiş bir yerel yönetim sisteminden iyi işleyen bir yerel yönetim bankası çıkarmak mümkün olmadığı gibi, gerçekten özerk, kaynak yaratıcı ve yerel yönetimlerin sorunlarına gerçekçi çözümler sunamayan bir İller Bankası ile de yerel yönetimlerin sağlıklı bir yapıya kavuşmaları mümkün değildir(TBD ve KAV 1996 : 24).

Devlet vergilerinden yerel yönetimlere ayrılan paylar önce İller Bankasında toplanmakta, daha sonra nüfus kriterine göre ilgili yerel yönetim birimlerine dağıtılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bir anlamda yerel yönetimlerin hazinesi olarak görev yaptığı ifade edilmektedir. Gerçi devlet bütçesi yönünden hazine, devlet kasa faaliyetinin tamamını üstlenmekte ancak, İller Bankası da yerel yönetimlerin kasa faaliyetinin tamamını üstlenmese de önemli bir kısmını yerine getirmektedir (Nadaroğlu 1994 : 251). İller Bankası, yerel yönetimlere kendi mevzuatı çerçevesinde borç da verebilmektedir. Yine 4759 sayılı Kanuna bağlı olan bir tüzel kişilik olarak il özel idarelerine, belediyelere ve köylere ve bu idarelerin kuracakları birliklere ve adı geçen idarelere bağlı tüzel kişiliği olan ya da olmayan katma bütçeli idare ve kurumlara imar işleri ile ilgili konularda özel hukuk hükümlerine bağlı olarak yardım etmek zorundadır.

İller Bankası, il özel yönetimleri, belediyeler ve köy yönetimlerinin ortağı durumunda buldukları bir yerel yönetimler bankasıdır. Ortaklar kendi mali güçleri oranında Banka sermayesine katılmaktadırlar. Ancak, genel kurul üyesi olarak en küçük ortak ile en büyük ortak eşit oranda söz hakkına sahip bulunmaktadır. Bu durum temsil açısından Banka yönetim yapısının demokratik niteliğine gölge düşürmektedir (Karaman 1992: 159).

İller Bankası Genel Kurulunda gerçek sahipler olan Banka ortakları nöbetleşe olarak İçişleri Bakanlığının çizmiş olduğu çizelgeye göre temsil edilirken ortak olmayan, Banka sermayesine herhangi bir katkısı bulunmayan bakanlıklar düzenli olarak temsil edilmektedir. 4759 sayılı İller Bankası Kanununun 12. maddesine göre Banka Genel Kurulu üyeleri, İçişleri Bakanlığı tarafından iller üç gruba ayrılarak her yıl nöbetleşe belirlenmektedir.

İller Bankası yönetiminden sorumlu olan yönetim kurulu üyelerinin tamamı merkezi yönetimce atanmaktadır. Kurulduğu yıllar itibarı ile o günün koşullarının gerektirdiği siyasetteki ve ekonomideki monolitik yapının Banka yönetim yapısına yansımış olması doğaldı. Ancak, koşulların değiştiği, yerelin önem kazandığı ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırıldığı günümüzde Banka ile ilgili bir yeniden yapılandırmaya gidilmemesi ve monolitik yapısına dokunulmaması olmaması gereken bir durumdur(TOKİ ve IULA –EMME 1993: 86).

Banka yönetiminden en üst seviyede yetkili ve sorumlu olan yönetim kurulu üyelerinin seçiminde ortakların söz hakkı bulunmamaktadır. Bir başkan ile dört üyeden oluşan Yönetim Kurulu üyelerinin üçü Bayındırlık ve İskan Bakanı, biri Maliye Bakanı tarafından önerilmekte ve Başbakan, Maliye ile Bayındırlık ve İskan Bakanının imzalarını taşıyan ortak kararname ile atanmaktadırlar. Banka Genel Müdürün atanması da benzer şekilde Bayındırlık ve İskan Bakanının önerisi, Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanının ataması ile merkezi yönetimce gerçekleştirilmektedir(Ulusoy ve Akdemir 2001: 238-239).

İller Bankası örgütsel yapısı içinde yer alan Denetçiler için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Banka işlemleri, bir hesap yılı için seçilen ve hizmet süreleri boyunca sürekli çalışan iki denetçi tarafından denetlenmektedir. Bu denetçilerden biri Genel Kurulca diğeri Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca seçilmektedir. Denetim alanında da merkezi yönetimin ağırlığı hissedilmektedir (TOKİ ve IULA-EMME 1993: 89).

İller Bankası yönetim yapısında ortakların temsili noktasında yukarıda ifade edilen eksiklikler olmasına rağmen Bankanın kaldırılması konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. İller Bankası devam etmeli midir? Bu sorunun cevabında Banka'nın devamını gerekli kılan güçlü yanları ve yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılan zayıf yönleri dile getirilmektedir. Bu durum farklı çalışmalarda farklı boyutları ile ele alınmıştır (TOKİ ve IULA-EMME 1993 : 104-18; DPT 2001 : 66-68; Ulusoy ve Akdemir 2002: 262-264). Öncelikle İller Bankası'nın Güçlü yanlarını ele aldığımızda;

-Banka'nın Türkiye'deki modern içme suyu ve kanalizasyon şebekelerinin önemli bir bölümünün projelendirilmesinden yapım aşamasına kadar sorumluluk yüklendiğini, nicelik ve nitelik olarak ciddi bir uzman kadroya sahip olduğunu,

-Küçük ve orta ölçekli kentlerde teknik bakımdan karmaşık, yurt yüzeyine yaygın yapım işlerini yönetecek ülke ölçeğinde güçlü bir bölgesel şube ağı kurduğunu,

-Bütün belediyeler hakkında derli toplu bilgi sahibi olabileceği bir bilgi sistemi oluşturduğunu,

-İçme suyu ve kanalizasyon altyapı mühendisliği ve yapımı konusunda uzmanlaşarak hem bu alanda yeterli teknik bir kadronun hem de güçlü bir yerli sanayinin oluşmasına katkıda bulunduğunu,

-Öteden beri belediyelerin proje uygulamalarını etkin bir şekilde yürütmesinden dolayı belediyelerin yönetim ve işletme kapasiteleri konusunda da önemli bir kaynak haline geldiğini görmekteyiz.

İller Bankası'nın güçlü olan bu yönlerine karşılık zamanla çeşitli nedenlerden kaynaklanan zafiyetleri de bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

-İller Bankasının şekillendiği yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar ile günümüz koşulları birbirinden çok farklıdır. AB ile ilişkilerde önemli bir dönemin kazasız atlatıldığı ve yakın bir tarihte müzakerelerin başlayacağı günümüz Türkiye'sinde

yerel yönetimlere mali aracılık yapacak olan kuruluşun yapı ve işleyiş bakımından kentsel sorunlarla başa çıkabilecek ölçüde çağdaş olması gerekir.

-1940'lı yılların atmosferinden tam olarak çıkamayan İller Bankasının mali kaynak yaratma açısından sıkıntı içinde olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebini Bankanın merkezi yönetim bütçesi kaynaklarına olan bağımlılığı oluşturmaktadır. Yerel finansal talepleri karşılamak için bütçe dışındaki yeni büyük kaynakları harekete geçiremediği sürece Banka yatırım programları küçük ve orta boy belediyeler için önemini gittikçe yitirecektir.

-Uzun vadeli kredilerin faiz oranlarını anapara maliyetini karşılayacak düzeyde saptayamaması Bankanın zayıf olduğu bir başka noktayı oluşturmaktadır. Bankanın piyasadan uzun vadeli kaynak bulmada başarılı olabilmesi için uygun borç verme koşulları uygulayarak anapasını geri alma imkanına sahip olması gerekir.

-İller Bankasının zayıf olduğu bir yönü de proje uygulama sürelerinin 8-10 yıl gibi uzun süreleri kapsaması ve proje maliyetlerini hesaplama konusunda yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

-Yasaya göre İller Bankasının bir projeyi Belediyeler Fonundan finanse etmesi, tüm makine ve teçhizatın ve bayındırlık işlerinin ihale edilmesi de dahil olmak üzere proje uygulamasından sorumlu olması koşuluna bağlıdır. Yasanın çıkarıldığı yıllar itibarı ile büyük ölçekli bayındırlık projelerini uygulamada yerel yönetimlerin deneyim eksikliğinden kaynakların güçlüklerin yenilmesi ve kamu kaynaklarının korunması amacını güden bir politika izlenmiştir. Ancak daha sonra bu durum Banka için çıkar çatışmalarına, teknik ve yönetsel becerinin Bankada yoğunlaşmasına ve yerel politikaya karışmaya neden olduğu gibi Bankanın bir kredi sağlayıcısı ve teknik danışman olarak etkinliğinin yeterince gelişmesine de engel olmuştur. Proje hazırlama ve uygulama konusunda sorumluluğun belediyelere verilmemesi, belediyelerin yatırımları işletme, idame etme ve yönetme alanlarında beceri edinmelerini sınırlamaktadır.

-İller Bankasının yatırım kararlarının alınmasında özerk olmayışı Bankanın zayıf olduğu bir başka yönüdür. Banka özerk olmadığından, ilgili mahalli idare birimi hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapamamakta, yatırım kararlarını verirken politik müdahalelerden uzak kalamamakta ve gerektiği şekilde teknik, mali ve ekonomik ölçütlere göre hareket edememektedir.

-Yerel yönetimler kendi adlarına yapılan projeler ve ödenen paralar konusunda söz sahibi değildirler. Yerel yönetimler projenin yapımı konusunda sadece talepte bulunabilmekte, taleplerini geri alma konusu dışında herhangi bir yetkiye sahip bulunmamaktadırlar. Yerel yönetimler kendi adlarına yapılan harcamalardan dolayı Bankaya karşı sorumlu, ancak yükümlülükleri doğuran yatırımdan sorumlu değildirler. Merkezi yönetimin bir alt kuruluşu gibi çalışan Banka, ortakları olan yerel

yönetimlere hesap vermemektedir. Oysa asıl olan öncelikle ortaklara hesap vermesidir.

İller Bankasının bankacılık işlemlerinin yok denecek kadar az olması ve yerel yönetimlere evrensel bankacılık hizmetleri sunmuyor olması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. İller Bankası yeniden yapılandırılırken çağdaş yerel yönetim bankalarının özelliklerinin gözden uzak tutulmaması gerekir.

Yerel yönetimler yeniden yapılandırılırken İller Bankası ihmal edilmemelidir. İller Bankası gerçek bir yerel yönetimler ortaklığı olarak yeniden düzenlenmelidir. Banka Genel Kurulu ve Yönetim Kurulunun yerel yönetimlerin etkili ve yetkili olduğu bir yapıya kavuşturulmalıdır. Yürütme organlarının da buna göre yeniden düzenlenmesi gereklidir.

Bugün yerel altyapı sektöründe finansman ve yatırımcılık fonksiyonlarını, teknoloji ve işletme modelleri geliştirme fonksiyonları ile birleştirmiş bir merkezi kurumun oluşturulması zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Bu kurum sıradan bir kurum olmamalıdır. Yerel yönetimlerin hem ulusal bütçe hem de mali piyasalar ile ilişkilerini düzenleyen ve sektöre yön verme yetki ve kapasitesine sahip bir yapıda olmalıdır. İller Bankası, böyle bir kurumun oluşturulabileceği uygun altyapıya ve birikime sahip bulunmaktadır(DPT 2001: 71).

SONUÇ

İller Bankasının şekillendiği yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar ile günümüz koşulları birbirinden çok farklıdır. AB ile ilişkilerde önemli bir dönemin kazasız atlatıldığı ve yakın bir tarihte müzakerelerin başlayacağı günümüz Türkiye'sinde yerel yönetimlere mali aracılık yapacak olan bir kuruluşun yapı ve işleyiş bakımından kentsel sorunlarla başa çıkabilecek ölçüde çağdaş olması gerekir.

Ülkemize özgü özelliklere sahip olan İller Bankası kurulduğu günden bu güne kadar yaptığı hizmetlerle niteliklerini kaybetmemiş kurumlarımızdan birisidir. Değişen ve gelişen koşulların Banka'nın yeniden düzenlenmesini zorunlu kıldığı ortak bir görüş olarak kabul edilmesine karşın, yeni düzenlemeye gidilirken çok dikkatli olmak ve Bankanın bir altyapı yatırım ve hizmet bankası olma niteliğini kaybetmemesine özen göstermek gerekir (Gökçeer, 1994: 45).

Yerel yönetimlere yönelik bir finansman kuruluşu olan ve aynı zamanda altyapı yatırımlarıyla teknik hizmetler sunan İller Bankasının konumu ve ilişkileri gözden geçirilmeli, yapısal olarak tekrar ele alınmalı ve yerel yönetimlerle birlikte yeniden yapılandırılmalıdır. Başka bir deyişle, İller Bankası yeni bir düzenlemeye tabi olmalı, siyasi iktidarların siyasi davranışlarının aracı olmaktan çıkarılmalı ve yerel yönetimlerin üzerinde söz sahibi olduğu bir kurum haline dönüştürülmelidir.

Yerel yatırımların projelendirilmesi, finansmanı ile iç ve dış kredi kullanımı, teknoloji seçimi, insan kaynakları yönetimi konularında yerel yönetimlere

öncülük etmek ve merkezi-yerel yönetimler arasında kaynak akışını yönetmek üzere İller Bankası Genel Müdürlüğünün gerçek bir yerel yönetim ortaklığı olarak yeniden örgütlenmelidir.

İller Bankasının yerel yönetim yatırımlarıyla ilgili, görev karmaşalarının giderilerek, bu alandaki yetki ve sorumluluğunun genişletilmesi gereklidir. İller Bankasının maddi imkanları ve teknik örgütü güçlendirilmeli, ayrıca Banka yerel yönetim yatırımları alanındaki, yetki ve sorumluluğu artırılarak özerk ve gerçek bankacılık kurallarını uygulayan ihtisaslaşmış bir yatırım bankası niteliğine kavuşturulmalıdır.

Belediyelerin bazı hizmetlerinin görülmesine aracılık eden, genel bütçe vergi gelirlerinden payların dağılımını düzenleyen İller Bankası, büyük belediyeler için bir finans ve kalkınma-yatırım bankası haline dönüştürülmelidir (DPT 1994: 106).

İller Bankası yapılacak düzenlemelerle yerel yönetimlerin hazine işlemlerini yerine getirecek bir ihtisas bankası haline dönüştürülmelidir.

İller Bankası bir bankadır. Dolayısıyla çalışmalarını bankacılık işlerinde geliştirmelidir. Bu amaçla banka en kısa zamanda teknik personelinin tamamını bırakmalı ve kendisine yalnızca finanse edilecek projeler hakkında bilgi verebilecek bir kaç teknik personeli, müşavir olarak tutmalıdır (Çoker 1987: 24).

İller Bankası, il özel yönetimleri, belediyeler ve köy yönetimlerinin ortağı durumunda buldukları bir yerel yönetimler bankasıdır. Ortaklar kendi mali güçleri oranında Banka sermayesine katılmaktadırlar. Ancak, genel kurul üyesi olarak en küçük ortak ile en büyük ortak eşit oranda söz hakkına sahip bulunmaktadır. Bu durumun temsil açısından Banka yönetim yapısının demokratik niteliğine düşürdüğü gölgenin kaldırılması gerekir.

Yerel yönetimler kendi adlarına yapılan projeler ve ödenen paralar konusunda söz sahibi olmalıdırlar. Yerel yönetimler projenin yapımı konusunda taleplerini geri alma dışında kendi adlarına yapılan harcamalardan dolayı Bankaya hesap sorabilmelidir. Gerekğinde Banka, ortakları olan yerel yönetimlere hesap vermelidir.

İller Bankası yönetiminden sorumlu olan yönetim kurulu üyelerinin tamamı merkezi yönetimce atanmaktadır. Kurulduğu yıllar itibarı ile o günün koşullarının gerektirdiği siyasetteki ve ekonomideki monolitik yapının Banka yönetim yapısına yansımış olması doğaldır. Ancak, koşulların değiştiği, yerelin önem kazandığı ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandırıldığı günümüzde Banka ile ilgili bir yeniden yapılandırmaya gidilmemesi ve monolitik yapıya dokunulmaması doğal bir durum değildir.

Yeniden yapılanmamış, kaynakları yeniden düzenlenmemiş, yapısı değişmemiş bir yerel yönetim sisteminden iyi işleyen bir yerel yönetim bankası çıkarmak mümkün olmadığı gibi, gerçekten özerk, kaynak yaratıcı ve yerel yönetimlerin sorunlarına gerçekçi çözümler sunamayan bir İller Bankası ile de

yerel yönetimlerin sağlıklı bir yapıya kavuşmaları oldukça güçtür.

KAYNAKLAR

- Alada, A. 1990. *Türk belediyeçiliğine kronolojik yaklaşım (1930-1990)*, Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl, Uluslararası Sempozyum 23-24 Kasım 1990, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, s. 121.
- Atasoy V. 1992, *Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, s.101.
- Çetinkaya Ö. Ve DEMİRBAŞ T. 2004. "Türkiye'de Belediyelere İlişkin Borçlanma Mevzuatı, Borçlanma Yapısı ve Belediye Borçlanma Yapısının İncelenmesi", *Akdeniz İİBF Dergisi*, C.4, S.8, Antalya, s.18-37.
- Çoker, Z. 1987. *Mahalli İdareler ve İller Bankası*, Ankara 1987, s.24, 205.
- Destan İ. 1995. 27 Mart 1994-1995 Tarihleri Arasında Merkezi İdare Tarafından Belediyeler Üzerinde Yürütülen Uygulamalar, *Beklenen Mahalli İdareler Dergisi*, Sayı:19 Şubat-Mart s.5, 7
- DPT 1995. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000, DPT Yayını, Ankara, s.106.
- DPT 2000. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, DPT Yayını, Ankara.
- DPT, 1981. Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması Hizmet Raporu, DPT Yayını, Ankara, s.49
- DPT, 1994. Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi, DPT Yayını, Ankara, s.110
- DPT. 2001. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s. 66-68.
- Ersoy A. 2000. "21. y.y. Büyük Türkiye'sinin Yolu Yerellikten Geçiyor", <http://212.154.21.40/2000/10/10/fikir/fikir.htm>
- Falay, N. 2000. *Yerel Yönetimler Bankacılığı Bağlamında İller Bankası*, Yerel Yönetimler-Sempozyum Bildirileri, TODAİE, Yayın No:304, Ankara, s. 556.
- Gökçeer F. 1994. İller Bankası, *Türk İdare Dergisi*, Yıl:66, Sayı:402, Mart, s.45.
- Güler, B. A. 1992. *Yerel Yönetimler*, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım, TODAİE Yayını, Ankara, s.204, 206-207, 209, 235
- Gürsoy, E. Z. 1990. *Yerel Yönetimler Konusunda Hükümet Programlarında, Siyasi Parti Programlarında, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüşler*, TODAİE Yayını, Ankara, s.6
- http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar.durumu?kanun_no=5173, Erişim: 14.06.2004
- <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler.htm> Erişim: 26.10.2004.

- <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/HP30.htm> Erişim: 26.10.2004.
- <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp31.htm> Erişim: 26.10.2004.
- <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp42.htm> Erişim: 27.10.2004.
- http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp_51.htm Erişim: 27.10.2004.
- <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp53.htm> Erişim: 27.10.2004.
- <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/hp55.htm> Erişim: 27.10.2004.
- İller Bankası, 1994. **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası**, 1933-1993 İller Bankası Vakıf Matbaası Ankara s.25
- İller Bankası, 1998. **Cumhuriyetimizin 75. Yılında İller Bankası**, İller Bankası Vakıf Matbaası, Ankara.
- Kayabaş T. 1973. **İmar Sorunu**, Cumhuriyet'in 50.Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri, İstanbul, s.96.
- Keleş R. 2000. **Yerinden Yönetim ve Siyaset, Genişletilmiş 4. Basım**, Cem Yayınevi, İstanbul, s.316-317.
- Keleş, R. 1972. **100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, s. 70.
- Özdemir B. 1991. **Merkezi İdare İle Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler**, VII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Marmaris, s. 321.
- Resmi Gazete. Tarih 23.7.2004 ve Sayı 25531
- Resmi Gazete. Tarih 24.12.2004 ve sayı 25680.
- Resmi Gazete. Tarih 4.3.2005 ve Sayı 25745.
- Timuçin K.1973. **İmar Sorunu**, Cumhuriyet'in 50.Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri, İstanbul, s.96
- TOKİ ve IULA-EMME. 1993. **Yerel Yönetim Bankacılığı**, Yerel Yönetimlerin Geliştirilmesi Programı Raporlar Dizisi 2, Kent Basımevi, İstanbul, s. 104-108.
- TOKİ ve IULA-EMME. 1993. **Türkiye'de Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi**, Yerel Yönetimlerin Geliştirilmesi Programı Raporlar Dizisi 1, Kent Basımevi, İstanbul.
- Topal, A.K. 1997. **İller Bankası'na Genel Bir Bakış**, İller Bankası Dergisi, Sayı:2, Ay: Şubat, s.2.
- Tortop N. 1986. **Mahalli İdareler**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 211, Ankara, s.287.
- TÜSİAD. 1995. **Yerel Yönetimler Sorunlar Çözümler**, Ajans Medya İstanbul.
- TÜSİAD. 1997. **Yerel Yönetimler Yasa Taslağı**. Ajans Medya İstanbul.
- Ulusoy A. ve AKDEMİR T. 2002. **Mahalli İdareler Maliyesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 262-264.
- Nadaroğlu H. 1994. **Mahalli İdareler Teorisi Ekonomisi Uygulaması**, 5. b. Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s. 251-254.
- TBD ve KAV 1996. **Yerel Yönetimler ve İller Bankası**, Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenaur Vakfı Ortak Yayını, Ankara, s.24,
- Karaman Z. TOPRAK 1992. **Yerel Yönetimler**, İzmir.

Birinci Dünya Savaşı İlan Edilmeden Önce Ve İlan Edildikten Sonra Maraş'ın Demografik Yapısı Ve Ermenilerin Sevki

Ahmet EYİCİL¹

¹Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET: Çok eskilerden beri Maraş'ta Müslümanlarla gayrimüslimler birlikte, barış ve güven içinde yaşamışlardır. Türklerin sağladığı barış ortamından yararlanan Ermeniler ve gayrimüslimler aralarında anlaşmazlığa düştiklerinde, problemleri şeriye mahkemeleri tarafından çözülmüştür. Ancak Maraş'ta en çok barış ve güvenliği bozarak isyan çıkaranlar Süleymanlı (Süleymanlı) Ermenileri olmuştur. Süleymanlı Ermenileri yasadışı eylemlerde buldukları gibi zararlı cemiyetleri desteklemiş ve eşkiyaya kucak açmışlardır.

1908'de Maraş'ın Elbistan, Süleymanlı, Göksun ve Pazarcık olmak üzere dört kazası bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı ilan edildikten sonra başta İngiltere, Fransa ve Rusya'dan destek alan Süleymanlı Ermenileri, Osmanlı askerlerini arkadan vurmak için isyan çıkardılar. Bu isyancıları, Ermeni aydın ve papazları Türklerin aleyhine teşvik ettiler. İsyanları önlemek amacıyla Osmanlı yöneticileri, 24 Nisan 1915'te bir karar alarak Ermeni komitelerini kapattılar.

Osmanlı yöneticileri Maraş'ta bulunan halkın nüfusunu savaş öncesi ve sonrası olmak üzere ayrıntılı bir şekilde tespit ettirdi. 27 Mayıs 1915'de çıkarılan muvakkat kanun çerçevesinde Maraş'ta isyana katılan Ermenileri Zor'a gönderdi. İsyanla ilişkisi olmayan Ermenileri ise yerlerinde bıraktı. Ermeniler uzaklaştırıldıktan sonra Maraş'ın nüfusunu nahiye, köy, mahalle ve aşiretlerin ev ve nüfus sayıları Müslim ve gayrimüslim esasına göre yeniden kaydettirdi. Gayrimüslimlerin nüfusu da ayrıntılı bir şekilde belirtildi. İsyanla ilgisi olan Ermeniler Maraş'tan uzaklaştırıldıktan sonra şehirde 10294 gayrimüslimin kalmasına izin verildi. Bunlar da Müslümanlarla birlikte barış ve güven içerisinde yaşamaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: **Maraş, Nüfus, Ermeni, Süleymanlı, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı, Gayrimüslim.**

Demographic Structure of Maraş Province and Armenians Before and After World War I

ABSTRACT: Muslims and Non-Muslims lived in peaceful environment in Maraş for years. When the Non-Muslims and Armenians had troubles with each other in their communities, their own courts solved their problems. The first rebellion in Maraş took place in Süleymanlı. Süleymanlı Armenians supported illegal organisations and at the same time they acted as illegal and rebellious committees

Maraş had four Kazas including Elbistan, Süleymanlı, Göksun and Pazarcık in 1908. After the World War I started, Süleymanlı Armenians supported by England, French and Russia, rebelled against The Ottomans. Süleymanlı Armenians' rebellion against The Turks, encouraged by Armenian intellectuals and priests. Because of armenian revolts The Ottomans closed Armenian Committees in 24 april 1915.

The Ottoman rulers had the Maraş population counted as before and after The Great War. The Temporary Law issued on 27 May 1915 sent the rebellion Armenians of Maraş to Zor. Those Armenians Who had not joined the rebellion were left in their place. Their number was counted again after the deportation. The population of the Non-Muslims was determined in details. After the rebellion Armenians left the city , those were 1029 Armenians left within the city. These armenians continued to live in peace with the Muslims

Key Words : Maraş, Armenian, Süleymanlı, The World War I. The Ottoman, Non-Muslims.

GİRİŞ

Maraş'ta eskiden beri farklı dinlere inanan, değişik kültürlerle sahip olan insanlar birlikte barış içinde yaşamaktadır. 1563'te şehir merkezinde 42 mahalle bulunmaktadır ve toplam nüfusu 16117'dir (Yinanç-Elibüyük,1988:37). 1563'te Maraş'ın genel nüfusu 69619'dur ve bu nüfusun %23.15'i şehirlerde %76.85'i kırsal alanda yaşamaktadır (Gürbüz, 2001:14).

Maraş'ta yaşayan Protestan Hıristiyanlar, Katolik mezhebine mensup Ermeni milletinin yönetimi ve denetimi altında bulunuyordu. Katolik Ermeniler, Protestanları uşak gibi kullanarak hizmetçilikle ilgili işlerde çalıştırıyor ve özellikle bunların dini ayinlerini yapmayı yasaklıyordu. Bu durumdan rahatsız olan Protestanlar, kendilerine Katolik Ermeniler tarafından zulüm yapıldığını bildiren şikayet dilekçelerini 14 Temmuz 1852'de Babalî'ye gönderdiler.

Dilekçelerinde Katolik Ermenilerin ayinlerine engel olmamasını ve kendilerine yapılan bu zulme karşı Babalî tarafından yardım edilmesini istediler (BOA., OBE, c.1, nu.. 34). Bunun üzerine Osmanlı yöneticileri Protestan Ermenilerin isteklerini dikkate alarak Katolik Ermenilerin yaptıkları zulmü ortadan kaldırdılar.

Müslümanlarla gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları Maraş Sancağı'nın 1880'de erkek nüfusu Tablo 1'de gösterildiği gibi 100.000'dir. (Şimşir, 1989: Vol 2, 129). Yine Tablo 1'de belirtildiği gibi karışık bir yapıya sahip olan Maraş'taki insanlar eskiden beri barış ve huzur içinde yaşamaktadırlar. Ancak 1862'den itibaren büyük devletler siyasi çıkarlarına alet ettikleri Ermenileri kullanarak Müslümanlarla aralarını açmaya başladılar.

Tablo 1. 1880'de Maraş'ın erkek nüfusu

Topluluklar	Sayısı	Toplam	%'lik Oran
Müslümanlar	49818	49818	75.99
Gregorian Ermeniler	12063	15316	23.36
Katolik Ermeniler	1773		
Protestan Ermeniler	1480		
Ortodoks Ru mlar	278	278	0.46
Yahudi	91	91	0.13
Çingene	53	53	0.08
Toplam	65556	65556	100.00

1878 Berlin Kongresi'nden sonra İngilizler, siyasi çıkarları uğrunda Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerle aşırı derecede ilgilenmeye başladılar. Bu sebeple İngilizler, Ermenilerin yaşadığı bölgelere konsüllerini gönderdiler. Bu konsüller gittikleri yerlerde İngiltere'nin çıkarlarını sağlamak amacıyla faaliyetlerde bulundular.

Haziran 1881'de Elbistan'dan Maraş'a gelirken Zeytin'a (Süleymanlı) uğrayan İngiliz konsüllerinden Ferdinand Bennet, bölgede araştırma yaparak burada yaşayan insanların durumu hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalarda, Süleymanlı'da Hıristiyan halkın ayaklanma içinde olduğunu, yeni inşa edilen ve içinde 200 asker bulunan kalenin kasabaya hakim olmayacağını; halk olarak Süleymanlı Ermenilerin ilkel, vahşi, çok az gelişmiş ve barbar bir toplum olduğunu belirtmiştir. Ayrıca oldukça kaba, inatçı ve kibirli olmalarından dolayı Ermenilerle bir konuda tartışma yapmanın ve onları ikna etmenin

imkansız olduğunu ifade etmiştir. Süleymanlı'daki Ermenilerin durumu objektif bir şekilde değerlendiren Bennet, kan dökülmeden Türklerle Ermeniler arasında hiçbir sonuca varılamayacağını söylemiştir.

Ferdinand Bennet, Kaymakam'ın askerlerle birlikte hareket ettiğini, hükümet işlerinin yürütülemediğini, hırsız ve katillerin yakalanamadığını, vergilerin toplanmadığını belirtmiştir. Askeri garnizon komutanının emrinde 400 asker olduğunu beyan etmesine rağmen, toplam asker sayısının 200'ü bulmadığını bildirmiştir. Süleymanlı Hıristiyanların kanun tanımaz bir toplum olduğunu, birbirleriyle çarpışan guruplara ayrıldığını söylemiştir. İdarecilerin, Türklerin ve kasaba meclisinin görüşlerini almadığını, tahrik edici, bozuk fikirli papazların Müslüman düşmanlığına yönelik şiddetli konuşmalar yaptığını ve Hıristiyan halkın papazları dinlediklerini ifade etmiştir. Kasabadaki hakim görüşüne göre, Süleymanlı

Hıristiyanların bildiği ve dayandığı kural “kan için kan” kanunudur (Şimşir, 989: Vol 2, 237).

Albay Sir C. Wilson’un Mart 1882’de İngiliz dışişlerine gönderdiği ve Anadolu’nun idari taksimi ile nüfusunu kaydettiği raporunda, Maraş sancağının Hıristiyan nüfusu 30,492 (%21), Yahudi nüfusu 206 ve Müslüman nüfusu 109,648 (%78) olarak belirtmiştir (Şimşir, 989: Vol 2, 425).

Ekonomik durumları Türklerden iyi olan Ermeniler, kendilerinden fazla vergi alındığı bahane ederek isyan hareketlerine başlamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti, Ermenilerin eskiden kalan emlak vergi borçlarının yarısını ve gelir vergisi borçlarının onda birini almak üzere vergileri düşürmüştür. Fakat Süleymanlı Ermeniler vergi vermemekte direnmiştir (Şimşir, 989: 238). Süleymanlılar kendi toprakları olarak kabul ettikleri Göksun ovasına Çerkezler’in yerleştirilmesine karşı çıkmışlardır. Bu toprakların ellerinden alındığını bahane ederek ayaklanmaya başlamışlardır. (Şimşir, 989: Vol 2, 239).

Ferdinand Bennet raporunda, İstanbul Ermeni Okul Meclisi’nin açtığı ve önemli başarılar gösteren okulu övgü ile anlatmıştır. Ayrıca Süleymanlı’da bir Protestan okulu yanında başka okullar olduğunu da bildirmiştir. Bennet’e göre, Süleymanlı’nın polis gücü 5 Müslüman, 11 atlı Ermeni, 3 Müslüman ve 18 yaya Hıristiyan olmak üzere toplam 37 kişidir. Zengin Hıristiyanlar vergi ödememekte, bunun aksine Müslüman köylüler fakir olmasına rağmen düzenli bir şekilde vergilerini ödemektedir. Bennet, üzülen belirtmektedir ki Süleymanlı soyguncu, eşkıya ve katillerin sığınak yeri olmuştur (Şimşir, 989:240).

Bennet, vergilerin ağırlığı, Maraş eşrafının taraf tutması, Kürtler’in kanun dinlemeliği, halkın içinde bulunduğu güvensizlik ve adaletsizlik, Maraş’ta sosyal hayatı ve özellikle Ermenileri olumsuz yönde etkilediğini, Maraş Mutasarrıfı Münif Paşa’nın yumuşak huylu olmasından dolayı işlerin üstesinden gelebilecek otoriteye sahip olmadığını belirterek değiştirilmesini tavsiye etmiştir (Şimşir, 989: Vol 2, 241).

İngilizlerin Anadolu genel konsülü C. W. Wilson’un 8 Mart 1882’de gönderdiği rapora göre Tablo 2’de belirtildiği gibi Maraş sancağının genel erkek nüfusu 75183’tür (Şimşir, 989: Vol 2, 425). Bu raporda Maraş ve ilçelerinin nüfusu ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 2. 1882’de Maraş’ın nüfusu

Yerleşim Yeri	Müslüman	Hıristiyan	Yahudi	Toplam
Maraş	17039	8313	103	25451
Andırın	7226	--	--	7226
Elbistan	14958	804	--	15762
Süleymanlı	8995	6126	--	15121
Pazarcık	11613	--	--	11613

Toplam	59831 (%79.58)	15246 (%20.27)	103	75183
--------	-------------------	-------------------	-----	-------

Maraş’ta bir kısım Ermeniler bozgunculuk yaparken bir kısmı da Müslümanlarla barış içinde yaşamaktadır. Karşılıklı alışverişlerde ve davalarda mahkemede Müslüman bir vatandaş, Ermeni’yi veya Ermeni bir vatandaş bir Müslüman’ı vekil tayin etmiştir (Eyicil, 1999: 44). Mesela 11 Temmuz 1897’de Helete (Düzbaz) Köyünden Süleyman ve Mehmet Ali, Bektutiye mahallesinde Kuyumciyan Artin Efendi’yi vekil tayin etmiştir (231 Numaralı Maraş Şerhiye Sicili (N. M. Ş. S.), Belge nu. 16). Kuytul mahallesinden Ermeni milletinden Hamal oğlu Minos, Şekerli mahallesinden ve Ermeni milletinden Agop oğlu Hamporsuk, Ekmekçi mahallesinden Müslüman Talip oğlu Ali Efendi ile Hacı Mehmet Efendi’yi vekil tayin etmiştir (231 N. M. Ş. S., Belge nu. 84). Buna benzer daha fazla örnek vermek mümkündür. Bu arada Ermeni ve Müslümanlar birbirlerine güven içinde olduklarından karşılıklı dayanışma içinde olmuşlardır (234 N. M. Ş. S., Belge nu. 355).

Müslümanlar ile Ermeniler arasında güven ve barış ortamı sağlanmasına rağmen, Ermeniler sık sık fazla vergi ödediklerini iddia ederek getirerek şikayetçi olmuşlardır. Onların bu şikayetleri derhal dikkate alınmış ve vergi tahsilinde görülen aksaklıklar düzeltilmiş, hatta vergi tahsilinde indirime gidilmiştir (BOA., HR.MKT,nr.60/13).

Maraş ve Süleymanlı’da yaşayan Ermeniler ziraat ve ticaretle meşgul oluyorlardı. Askerlik hizmetinde bulunmadıklarından Ermenilerin sosyal ve ekonomik durumu Müslümanlardan daha iyi idi. Türkler ise askerlik hizmetini yapıyor ve bir mesleği olmadığı için boşa geziyordu. Bu nedenle Müslümanların ekonomik durumları Ermenilere göre daha zayıftı. Ermenilerin gelir seviyesi yüksek olduğundan Müslümanlara göre daha fazla vergi ödemek zorunda kalıyorlardı. Fakat Ermeniler, ekonomik zenginliklerini dikkate alan oranda vergi ödemek istemiyorlardı (Eyicil, 1999: 44).

Maraş Şerhiye Sicilleri’ndeki kayıtlar incelendiğinde Ermenilerin Türklere göre fazla miktarda mal ve servet sahibi oldukları görülmektedir (Eyicil, 1999: 48). Bunlardan Hırlakyan Kirkor, Beyrut’ta vefat edince 74000 kuruş, 3000 adet Osmanlı lirası, Kuyucak mahallesinde mağaza, kahvehane ve bahçe gibi fazla miktarda mirası kalmıştır (234 N. M. Ş. S., Belge nu. 575). Buna benzer yüzlerce zengin Ermeni işadamlarının isimleri ve mal dökümü mahkeme kayıtlarında bulunmaktadır.

Ekonomik yünden zengin olan Ermeniler, ellerindeki malları satmak istediklerinde soydaşlarına satmak ve Türklere satmamak istemiştir. Buna rağmen Ermenilerin arasında alışveriş problemi olmuştur. Hatta birbirleri arasında olan alacak ve vereceklerini inkar etmişlerdir (234 N. M. Ş. S., Belge nu. 604, 628). Maraş Şerhiye Sicilleri’ndeki kayıtlarda Ermeniler arasında görülen davalara bakıldığında Ermenilerin sosyal ve

ekonomik durumunun Türklere göre çok daha iyi olduğu anlaşılmaktadır (Eyicil, 1999: 49).

Maraş'ta Müslümanlar ile Ermeniler aynı mahallede hatta aynı evlerde oturmaktadırlar ve birbirleri ile karşılıklı alışverişte bulunmaktadır. Bir evin üst katında Ermeni alt katında Müslüman birlikte yaşamaktadır. 1902'de Maraş'ta 43725 Müslüman, 9270 Ermeni, 4135 Ermeni Katolik, 1622 Protestan, 211 Yahudi olmak üzere 60291 nüfus yaşamaktadır (Halep Vilayeti Salnamesi 1320:370).

Tablo 3. 1320 (1902) Tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Maraş sancağının nüfusu

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	20873	28855	43728
Rum Ortodoks	2	3	5
Ermeni	4902	4368	9270
Ermeni Katolik	2195	1940	4135
Protestan	1618	1204	1622
Ecnebi	8	12	20
Yahudi	117	94	211
Toplam	29715	30579	60291

1905'te Maraş'ın nüfusu 43278 Müslüman, 16352 Hıristiyan, 212 Musevi olmak üzere toplam 60292'dir (Doğan, 2004:276). 1908'de Maraş'ın nüfusu, 46636 Müslüman, 21174 Hıristiyan, 213 Yahudi olmak üzere toplam 67974'tür (Doğan, 2004:278).

1906'da Maraş'ın nüfusu toplam 68023 idi (Halep Vilayeti Salnamesi 1324:474).

1324 (1906) Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Maraş sancağı'nın ve kazalarının nüfusu Tablo 4, 4/1, 4/2, 4/3, 4/4'te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 4. Maraş merkezinin nüfusu

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	10611	16598	22209
Ermeni	17	24	41
Toplam	10628	11622	22250

Yukarıdaki tablolarda ayrıntılı bir şekilde verilen nüfus sayılarına bakıldığında Maraş'ta fazla miktarda Ermeniler yaşamaktadır. Dolayısıyla şehirdeki yabancı

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	21867	24769	46636
Ermeni	5190	6021	11211
Katolik	1842	1737	3580
Rum Katolik	2	2	4
Protestan	2150	1901	4051
Latin	450	437	887
Yahudi	105	108	213
Yabancı	594	847	1441
Toplam	32200	35823	68023

Tablo 4/1. Süleymanlı kazasının nüfusu

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	3424	4304	7728
Ermeni	4260	5377	9637
Katolik	226	283	509
Protestan	177	195	373
Toplam	8087	10160	18247

Tablo 4/2. Elbistan kazasının nüfusu

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	20908	21923	42831
Ermeni	459	496	955
Katolik	168	157	325
Protestan	150	170	320
Toplam	21685	22746	44431

Tablo 4/3. Andırın kazasının nüfusu

	Kadın	Erkek	Erkek
İslam	7605	9597	17202
Ermeni	1117	1440	2557
Katolik	14	19	33
Protestan	56	63	119
Toplam	8792	11119	19911

Tablo 4/4. Pazarcık kazasının nüfusu (Halep Vilayeti Salnamesi, 1324 (906): 482,492,502,509).

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	10611	16598	22209
Ermeni	17	24	41
Toplam	10628	11622	22250

okulların çoğu da Ermenilere aittir. (Sevinç, tarihsiz:130). 1908'de Maraş'ta toplam 21 gayrimüslim okulu bulunmaktadır (Halep Vilayeti Salnamesi, 1326:453).

Tablo 5. 1908'de Maraş merkezinin nüfusu (Halep Vilayet Salnamesi, 1326: 469).

Milliyeti	Erkek	Kadın	Toplam
Müslüman	24711	21764	46557
Ermeni	5975	5195	11180
Katolik	1723	1844	3567
Rum Katolik	3	3	6
Protestan	1898	2159	4057
Latin	435	449	884
Yabancı	877	633	1510
Yahudi	108	105	213
TOPLAM	35740	32234	67974

1908'de Maraş'a bağlı 4 kaza, 8 nahiye ve 112 köy, Süleymanlı kazasına bağlı 30 köy, Elbistan kazasına bağlı 1 nahiye 153 köy, Göksun kazasına bağlı 1 nahiye 71 köy, Pazarcık kazasına bağlı 7 nahiye 88 köy bulunmaktadır (Halep Vilayet Salnamesi, 1908:505). Yukarıda Tablo 6'da görüldüğü gibi bunların toplam nüfusu 175274'tür.

1901-1903 yılları arasında Maraş sancağına bağlı Pazarcık, Elbistan, Süleymanlı ve Andırın kazaları bulunmaktadır. Bertiz, Nedirli, Camustıl, Yenice kale,

Göksun, Orçan ve Şekeroba nahiyeleri de Maraş'a bağlıdır (Aygan, 1996: 19). Bugünkü idari yapımızda belde olan Süleymanlı o tarihte kazadır. Yine bugün kaza olan Türkoğlu 1900'de Şekeroba'ya bağlı bir köydür. Göksun ilçesi ise Andırın'a bağlı bir nahiyedir (Aygan, 1998:117). Maraş'a bağlı kaza, nahiye, mahalle ve köylerin isimleri 1653'ten bu yana pek değiştirilmemiştir. Bu yerleşim yerlerinin çokluğu dikkate alındığında Maraş'ta büyük bir nüfus yoğunluğu olduğu görülmektedir (Yımanç, Elibüyük, 1988:3).

Tablo 6. 1908'de Maraş'ın genel nüfusu (Halep Vilayet Salnamesi, 1908: 569-505).

Kaza	Milliyeti	Erkek	Kadın	Toplam
Maraş	Müslüman	24711	21764	46557
	Ermeni	5975	5195	11180
	Katolik	1723	1844	3567
	Rum Katolik	3	3	6
	Protestan	1898	2159	4057
	Latin	435	449	884
	Yabancı	877	633	1510
	Yahudi	108	105	213
	Toplam	35740	32234	67974

Süleymanlı	Müslüman	4276	3426	7702
	Ermeni	5364	4262	9636
	Katolik	285	227	502
	Protestan	197	178	375
	Toplam	10122	8093	18215
Elbistan	Müslüman	21577	20744	42321
	Ermeni	464	435	899
	Katolik	149	162	311
	Protestan	160	145	305
	Yabancı	235	281	616
	Toplam	22685	21767	44452
Göksun	Müslüman	10698	8592	19290
	Ermeni	1462	1165	2627
	Katolik	65	47	112
	Protestan	66	56	122
	Toplam	12291	9860	22151
Pazarcık	Müslüman	11697	10744	22441
	Ermeni	24	17	41
	Toplam	11721	10761	22482
Genel Toplam		92559	82715	175274

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI İLAN EDİLMEYEN ÖNCE MARAŞ'IN DEMOGRAFİK YAPISI VE ERMENİLERİN FAALİYETLERİ

Birinci Dünya savaşı öncesinde Türklerle Ermeniler arasında sağlanan barış ve güven dolayısıyla, mahkemede birbirlerini vasi tayin etmişler ve birbirlerine karşı şahitlik yapmışlardır (234 N.M.Ş.S., B. Nu.: 554,601,604,623, 648,653,657,669). Kuyumculuk ve ticaretle uğraşan Ermeniler fazla miktarda mal sahibi olmuşlardır (BOA, İrade Dahiliye, nu.: 22833; Eyicil, 199: 48). Azınlıkta olmalarına rağmen Ticaret ve Sanayi Odası'nın dört üyesinden biri Ermeni Artin Efendi'dir (Eyicil, 1999: 302; HVS. 1324:456-457).

Maraş'ta çeşitli mahallelerde Müslümanlarla birlikte oturan Ermeniler, komşularıyla alışverişte bulunmuşlardır. Alışveriş sırasında Ermenilerin uğradıkları mağduriyetler mahkemeler tarafından giderilmiştir (234 N.M.Ş.S., B. Nr.231, 266, 288, 358, 441, 456, 438, 554).

1904 tarihine gelindiğinde Ermeniler barış ve asayiş bozucu faaliyette bulunmayı hızlandırdılar. Bu amaçla Ermeni komiteleri tarafından Mersin limanından, Maraşve Süleymanlı'ya silah gönderilmeye başlandı. Ermenilerin silahlanması karşısında Garnizon Komutanlığı, savunma açısından yetersiz olan Maraş'a takviye birlik ve yeteri kadar silah gönderilmesini istedi (Eyicil, 1999: 319-322).

30 Haziran 1913'te Rusya, İngiltere, ve Fransa'nın İstanbul'da bulunan Elçileri toplanarak Doğu Anadolu'da yapılacak olan ıslahat projesini hazırladılar. Daha sonra projenin hazırlanmasında Rusya inisiyatifi eline aldı ve 8 Şubat 1914'te Rusya'nın İstanbul Elçisi ile Sadrazam arasında anlaşmaya varılarak Ermeniler lehine yapılacak ıslahatla ilgili maddeler kabul edildi.

Bu maddelere göre: Doğu Anadolu iki kısma ayrılacak ve başlarına iki yabancı müfettiş tayin edilecek. Müfettişler kendisine ait bölgede idare, adliye, polis ve jandarmayı denetleyecek. Kanun ve nizamnameler bölgedeki yerel dillerde yayımlanacak. İdare Meclisi'nin üyeleri eskiden olduğu gibi yarısı Müslüman yarısı da gayrimüslimlerden seçilecek.

Yapılacak ıslahatları denetlemek amacıyla Van, Elazığ, Bitlis ve Diyarbakır illerini kapsayan bölge için bir Norveçli, Trabzon, Erzurum ve Sivas illerini kapsayan bölge için bir Hollandalı müfettiş görevlendirildi. Bu müfettişle Osmanlı Hükümeti arasında 25 Mayıs 1914'te bir sözleşme imzalandı. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Babıali bunların görevine 31 Aralık 1914'te son verdi (Gürün, 1985:191-192).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında İtilaf ve İttifak Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nden bir çok isteklerde bulundular. Bu isteklerini elde etmek amacıyla Ermenileri savaş içinde araç olarak kullandılar. Büyük devletlerin siyasi çıkarlarına alet olan ve bağımsız bir topluluk gibi hareket eden Ermeni komiteleri ve bilhassa Patrikhaneleri, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi durumunda ne yapacaklarını kararlaştırdılar. Ermeniler, Galata'da bulunan Büyük Ermeni Merkez Okulu'nda Patrikhane'nin görevlendirdiği bir rahip başkanlığında Birleşmiş Milli Ermeni Kongresi'ni düzenlediler. Haziran 1914'te Erzurum'da Taşnak Kongresi toplandı. Bu kongrelere katılan Ermeniler silahla Osmanlı Hükümeti'ne karşı koymayı kararlaştırdılar. Ayrıca Marsilya'da yaşayan Türk Ermenileri, 5 Ağustos 1914'te bir bildiri yayımlayarak Osmanlı ordusuna hizmet etmemelerini ve Fransa ile müttefiklerinin ordularına gönüllü olarak katılmalarını istediler (Saraç, 124-128; Gürün, 1985:3; Uçarol, 1985: 487). Bu istekler doğrultusunda hareket eden Ermeniler

Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ile müttefiklerinin yanında savaşa katıldılar.

Ermeniler, Hınçak Komitesi'nden aldığı talimat üzerine 14 Mart 1915'te Süleymanlı hapishanesine saldırarak birkaç jandarma erini şehit ettiler. Bu olaydan rahatsız olan Ermeniler telaşa kapıldılar ve cinayetin uygun şahıslar tarafından işlendiğini söyleyerek katillerin cezalandırılmasının uygun olacağını belirttiler (Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri (ABEF)1914-1918, C. 1., 2005: 71).

Asker kaçağı bazı Ermeniler Süleymanlı'da devlete karşı düşmanca hareket ederek isyan ettiler. Bu nedenle Müslüman halk, Ermenilerin bu hareketlerinden aşırı derecede rahatsız oldu. Halkın, Ermenilere müdahale etme ihtimali vardı. Bunu önlemek için suçluların devlet tarafından cezalandırılması konusunda gerekli tedbirler alındı (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 71-72).

Ermenilerin isyan hareketleri Süleymanlı'da zaman zaman devam ediyordu. isyancıları etkisiz hale getirmek amacıyla Maraş Mutasarrıfı 13 Ekim 1915'te Süleymanlı'ya gitti ve burada konuşlanan eşkiyayı dağıttı. Bu sırada suçlu bulunan Ermeni eşkiyasının af edileceği konusu gündeme geldi. İşledikleri cinayetlerden dolayı yirmiden fazla Ermeni idama mahkum edilmişti. Bunların affedilmesinin halk nazarına olumsuz bir etki yaratacağı açıktı. Bunun üzerine Ermeniler lehine bu tür uygulamaların bölgede asayişin daha da bozulacağına neden olacağı belirtildi (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 72).

1914 yılı istatistiklerine göre Maraş'ın genel nüfusu Tablo 7'de belirtildiği gibi 152645 Müslüman, 32322 Ermeni, 34 Rum olmak üzere toplam 185001'dir. (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 605.)

Tablo 7. 1914 Yılı İstatistiklere Göre Maraş'ın Nüfusu.

Vilayet	Müslümanlar	Rumlar	Ermeniler
Maraş	152645	34	32322

1914 yılı istatistiklerine göre Maraş ve kazalarının nüfusu ayrı ayrı dikkate alındığında Tablo 8'de toplam nüfus 187899 olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu tabloda

kazaların nüfusu etnik yapıya göre ayrıntılı olarak verilmiştir (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 655).

Tablo 8. 1914 Yılı İstatistiklerine Göre Maraş ve Kazalarının Nüfusu

Sancağı	Ecnebi	Latin	Protestan	Ermeni Katoligi	Rum Katoligi	Yahudi		Ermeni		İslam		Yekün		İcmal
		Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	Erkek Kadın	
Maraş	11	595 580	2317 2454	1858 1911	13 10	132	118	6461 6283	25286 23387	36673 34743	71416			
Elbistan			239 202	193 168				645 523	24140 22397	25217 23290	48507			
Pazarcık								18 12	11950 11547	11968 11559	23527			
Süleymanlı			243 232	90 90				5347 4583	4148 3684	9828 8589	18417			
Göksun			102 102	65 49				1810 1419	11854 10631	13831 12201	26032			
Toplam	11	595 580	2901 2990	2206 2218	13 10	132	118	14281 12820	77378 71646	97517 90382	187899			

Süleymanlı Ermenileri çıkaracaklar isyanlar konusunda kararlar alırken Maraş'ta bulunan Ermeniler de harekete geçtiler. Maraş'ta bulunan Ermenilerin sayısını ve gücünü tespit etmek amacıyla Osmanlı Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nı ilan etmeden önce Maraş'ın nüfus istatistikini çıkarttırmıştır. Milliyet esasına göre Maraş merkezi ile Elbistan, Göksun, Süleymanlı ve Pazarcık kazalarının nüfusu I. Dünya Savaşı ilan edilmeden önce ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiştir. Hazırlanan nüfus cetveli 5 Eylül 1915 tarihinde Maraş mutasarrıfı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir (Bak. Tablo 9). Gönderilen yazı ekinde bir harita olduğu ifade edilmiş ise de böyle bir belgeye ulaşamamıştır (BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21 Maraş Mutasarrıflığının 5 Eylül 1915 tarih ve 14144/ 70 sayılı yazısı). Ayrıca Maraş Mutasarrıflığı 21 Eylül 1915 tarihinde Pazarcık

nüfusunu belirten bir yazıyı Dahiliye Nezareti'ne göndermiş, ancak bu yazının eki de bulunamamıştır.(BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21, Maraş Mutasarrıflığının 21 Eylül 1915 tarih ve 14479/82 sayılı yazısı).

Savaşın ilanından önce Tablo 9'da görüldüğü gibi Maraş merkezinde Müslümanların nüfusu 57362 ve Ermenilerin nüfusu 14565'tir. Ayaklıcaoluk köyünde 13, Kişifli köyünde 306, Fındıcak köyünde 833, Telbi Çiftliği'nde 48, Dermek köyünde 34, Araplar köyünde 50, Döngöle köyünde 289, Nasara köyünde 253, Çürükkoz köyünde 71, Gönüklü köyünde 41, Gölceğiz köyünde 80, Sarılar köyünde 62, Murat Çakıroğlu Çiftliği'nde 226, Maraş merkezinde 10907 Ermeni yaşamaktadır. İstatistiklerde Ermenilerin şehir ve köylerde yaşayan nüfusları tam olarak tespit edilmiştir. Hatta, Katolik, Protestan ve Latin Ermenilerle

yabancıların nüfusları da açıkça ve ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Tablo 9. Birinci Dünya Savaşı İlanından Önce Maraş Merkezi ve Merkeze Bağlı Köylerin Nüfusu (BOA., DHEUM.KLU 10/24 1333.Za.21)

Köy İsimleri	Toplamı			Müslüman			Ermeni			Katolik Ermeni Toplam
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Kuzucak Köyü	127	120	247	127	120	247	-	-	-	-
Küçük Nacar	132	100	232	132	100	232	-	-	-	-
Hacın Çiftliği	12	16	28	12	16	28	-	-	-	-
Gömcü	5	7	12	5	7	12	-	-	-	-
Almalar	227	199	426	227	199	426	-	-	-	-
Bulanık	230	207	437	230	207	437	-	-	-	-
Yusuf Hacı	185	176	357	185	176	357	-	-	-	-
Peynir Dere	159	153	312	159	153	312	-	-	-	-
Kerhan	117	97	214	117	97	214	-	-	-	-
Ağyar	85	75	160	85	75	160	-	-	-	-
Göllü	116	103	219	116	103	219	-	-	-	-
Ayaklıca Oluk	274	244	518	269	236	505	5	8	13	-
Gafarlı	90	50	140	90	50	140	-	-	-	-
Dere	209	202	411	209	202	411	-	-	-	-
Kozludere	89	89	178	89	89	178	-	-	-	-
Köseli	202	187	389	202	187	389	-	-	-	-
Kavaklı	239	207	446	239	207	446	-	-	-	-
İsmaili	229	217	446	229	217	446	-	-	-	-
Çam Çakalı	116	101	217	116	101	217	-	-	-	-
Kürtül	486	413	899	486	413	899	-	-	-	-
Klavuzlu	107	91	197	107	91	197	-	-	-	-
Kürtler Afşarı	56	64	120	56	64	120	-	-	-	-
Çobanlı	102	106	208	102	106	208	-	-	-	-
Budaklı	252	213	465	252	213	465	-	-	-	-
Kılağlı	144	126	270	144	126	270	-	-	-	-
Camuslu	82	84	166	82	84	166	-	-	-	-
Hacı Eyüblü	176	180	356	176	180	356	-	-	-	-
Yenipınar	82	73	155	82	73	155	-	-	-	-
Başdervişi	212	186	398	212	186	398	-	-	-	-
Kemallı	93	74	167	93	74	167	-	-	-	-
Ağabeyli	163	109	272	163	109	272	-	-	-	-
Kabasakallı	75	60	135	75	60	135	-	-	-	-
Boyalı	108	93	201	108	93	201	-	-	-	-
Güdaymalı	137	120	257	137	120	257	-	-	-	-
Honur	108	66	174	108	66	174	-	-	-	-
Sarıçukur	159	144	303	159	144	303	-	-	-	-
Maksutlu	113	122	235	113	122	235	-	-	-	-
Kale	11	11	22	11	11	22	-	-	-	-
Kızılsaki	119	116	235	118	116	235	-	-	-	-
Oşlu	159	139	298	159	139	298	-	-	-	-
Karadere	276	225	501	276	225	501	-	-	-	-
Sır	328	293	621	328	293	621	-	-	-	-
Gölpınar Gafarlı	75	71	146	75	71	146	-	-	-	-
Sadakatlı	66	58	124	66	58	124	-	-	-	-
Kalekaya	148	126	274	148	126	274	-	-	-	-
Yeşildere	199	207	406	199	207	406	-	-	-	-
Düldül	40	32	72	40	32	72	-	-	-	-
Çokran	24	24	48	24	24	48	-	-	-	-
Hartlap	514	451	965	514	451	965	-	-	-	-
Yeniyapan	127	103	230	127	103	230	-	-	-	-
Zeytindere	79	71	150	79	71	150	-	-	-	-
Fatmalı	285	263	548	285	263	548	-	-	-	-
Delihacı	173	125	298	173	125	298	-	-	-	-
Çağrgan	89	55	144	89	55	144	-	-	-	-
Kışıklı	159	174	333	15	12	27	144	162	306	-
Cöceli	72	65	137	72	65	137	-	-	-	-
Onsenli	464	430	894	464	430	894	-	-	-	-
Sataflı	156	144	300	156	144	300	-	-	-	-
Döngeli	511	392	903	227	133	360	235	225	460	-
Fındıcak	561	509	1070	0	0	0	422	411	833	-
Küperli	92	78	170	82	78	170	-	-	-	-
Afşarlı	62	58	120	62	58	120	-	-	-	-
Önsenhopuru	259	263	522	259	263	522	-	-	-	-

Orçan	787	732	1519	787	736	1519	-	-	-	
Araplar	69	70	139	69	70	139	-	-	-	
Telbi Çiftliği	24	24	48	-	-	-	24	24	48	
Uzunkışla	22	20	42	22	20	42	-	-	-	
Çullu	84	77	161	84	77	161	-	-	-	
Hasanağa	125	98	223	165	98	223	-	-	-	
Feruş	161	143	304	161	143	304	-	-	-	
Şerefli Hopur	118	113	231	118	113	231	-	-	-	
Ummetdede	6	6	12	6	6	12	-	-	-	
Atizi	11	13	24	11	13	44	-	-	-	
Çomurlu	16	13	29	16	13	29	-	-	-	
Hacı Mustafa Ağa Çiftliği	10	10	20	10	10	20	-	-	-	
Köprütağı	15	14	29	15	14	29	-	-	-	
Abbaslar	57	54	111	57	54	111	-	-	-	
Yeniyapan	48	35	83	48	35	83	-	-	-	
Sivasgürünlü	95	71	166	95	71	166	-	-	-	
Köşürge	191	195	386	191	195	386	-	-	-	
Denrek	84	73	157	66	57	123	18	16	34	
Yeniköy	203	178	381	203	178	381	-	-	-	
Sarı Mollalı	129	102	231	129	102	231	-	-	-	
Oksar	106	103	209	106	103	209	-	-	-	
Mencikli Varyanlı	312	274	586	312	274	586	-	-	-	
Anabat	327	316	643	327	316	643	-	-	-	
Araplar	27	23	50	0	0	0	27	23	50	
Şuğur	221	222	443	221	222	443	-	-	-	
Fenk	135	110	245	135	110	245	-	-	-	
Döngöle	524	497	1021	253	202	455	136	153	289	
Mucukdere	52	55	107	-	-	-	-	-	-	
Köyünü	25	28	53	-	-	-	-	-	-	
Nasara	270	270	540	152	135	287	118	135	253	
Çürükköz	42	42	84	3	10	13	39	32	71	
Gönüklü	23	21	44	1	2	3	22	19	41	
Gölceyiz	41	39	80	-	-	-	41	39	80	
Sarılar	94	75	169	59	48	107	35	27	62	
Ağcakoyunlu	215	190	405	215	190	405	-	-	-	
Güllünarlıca	17	14	31	17	14	31	-	-	-	
Ceceli	77	80	157	77	80	157	-	-	-	
İloğlu	212	223	435	212	223	435	-	-	-	
Kılıhoğlu	106	136	242	106	136	242	-	-	-	
Çobantepe	82	99	181	82	99	181	-	-	-	
Güle'li Höyük	63	50	113	63	50	113	-	-	-	
İmalı	164	154	318	164	154	318	-	-	-	
Muratçakıroğlu Çiftliği	131	131	262	17	19	36	114	112	226	
Beynamazlı	191	202	393	191	202	393	-	-	-	
Dedeler	216	196	412	216	196	216	-	-	-	
Karalar	126	109	235	126	109	235	-	-	-	
Maraş Merkezi	20499	20061	40560	11009	10599	21608	5483	5424	10907	3502
Yabancı	913	974	1887	430	497	927	74	8	82	58
Ermeni Protestan	-	-	-	-	-	-	217	155	362	
Ermeni Latin	-	-	-	-	-	-	349	349	698	
Fazla çıkan gizli nüfus	626	495	1121	156	155	311	399	411	810	-
Toplam	38638	36583	75221	26103	24259	57362	7336	7229	14565	3510

BİRİNCİ DÜNYA SA VAŞI İLAN EDİLDİKTEN
SONRA MARAŞ'IN DEMOGRAFİK YAPISI,
ERMENİLERİN HAREKETLERİ VE SEVKİ

Osmanlı Devleti seferberlik ilan edince, 17 Ağustos 1914'te ilk Ermeni ayaklanması Süleymanlı'da ortaya çıktı. Savaşın başlamasından hemen sonra Ermenileri

isyan hareketleri hızla genişledi. II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan bir yasa ile Ermenilerin askere alınmaları kabul edilmişti. İşte bu yasadan faydalanarak silah altında bulunan Ermeniler, topluca veya tek tek ordudan kaçtılar. Silahlarıyla birlikte kaçan Ermeni çeteler, Ruslarla işbirliği yaparak köylerde eşkıyalık

yapmaya, güvenlik kuvvetlerine ateş açmaya başladılar (Uçarol, 1955: 488).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin 1 Kasım 1914'te İtilaf Devletleri'ne karşı İttifak Devletleri yanında savaşa girmesini Ermeniler büyük bir fırsat olarak değerlendirdi. Louse Nalbandian'ın ifade ettiği gibi "Ermeni komiteleri için ivedi hedeflerini gerçekleştirecek topyekün ayaklanmayı başlatmanın en uygun zamanı Osmanlıların savaş halinde olduğu zamandı." (Nalbandian, 1963:111).

Ermeni komite üyelerinin Birinci Dünya Savaşı sırasında faaliyete geçmesinden kuşkulanan Osmanlı Hükümeti, savaş öncesinde Ağustos 1914'te Erzurum'da Taşnak yöneticileriyle bir toplantı yaptı. Bu toplantıya katılan Taşnak üyeleri, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi durumunda sadık vatandaşlar olarak Osmanlı ordularını safında görevlerini yerine getirecekleri vaadinde bulundular. Fakat Ermeniler savaş sırasında bu vaatlerini tutmadılar. Çünkü bu toplantıdan önce Haziran 1914'te yine Erzurum'da düzenlenen Taşnak Kongresi'ne katılan üyeler, İtilaf Devletleri safında, Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele edeceklerini kararlaştırmıştı.

Taşnak Kongresi kararlarının yanı sıra Rusya'da yaşayan Ermeniler de Rus ordusuyla birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı saldırı hazırlıklarına başladılar. Eçmiyazin Katogikosluğu ile Kafkas Genel Valisi arasında "Rusya'nın Osmanlılara Ermeniler için yapılacak islahatı uygulattırması karşılığında, Rusya'da bulunan Ermenilerin, kayıtsız şartsız Rusları desteklemeleri" yolunda anlaşma yapıldı (Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-i İhtilaliyesi, 1917:144-146).

Rusya'nın amacı Ermenileri kullanarak Doğu Anadolu'yu işgal etmektir. Rus kuvvetleri Osmanlı ve Rus Ermenilerinden kurulmuş gönüllü alayları öncülüğünde Doğu'dan Osmanlı topraklarına girmeye başladı. Bu sırada Osmanlı ordularında asker olarak bulunan Ermeniler de silahlarıyla firar ederek Rus kuvvetlerine katıldılar (Tchalkouchian, 1919: 12).

Askerlik hizmetinde bulunan Ermeniler, Türklerle birlikte yaşadıkları yurtlarını yabancı işgalcilere karşı savunmaları gerekirken, tam bunun tersine işgalcilere yardımcı oldular (Uras, 1987: 594; Hocoğlu, 1976: 570-571; Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-i İhtilaliyesi, 1917: 151-153). Ermeni çeteleri, İtilaf Devletlerine karşı Çanakkale ve Süveyş Kanalı gibi cephelerde ölüm kalım mücadelesi ile vatanını savunan Osmanlı kuvvetlerini arkadan vurdular. Türk askeri birliklerinin hareketini engellediler ve ikmal yollarını kestiler. Askeri konvoyları pusuya düşürdüler, köprü ve yolları tahrip ettiler. Şehir ve kasabalarda silahlı bir şekilde ayaklanarak Rus askerlerinin Anadolu'yu işgal etmesine rehberlik ettiler ve işgalcilerin işlerini kolaylaştırdılar. Bu şekilde hareket eden Ermeni çeteler ile Ruslar işgal ettikleri yerlerde Türkleri katlettiler. Ermenilerin

katliamı yalnızca Türkleri hedef almadı; Trabzon dolaylarındaki Rumlar ve Hakkari dolaylarındaki Museviler de Ermeniler tarafından öldürüldü (Uras, 1987: 594; Hocoğlu, 1976: 570-571; Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-i İhtilaliyesi, 1917: 151-153).

Birinci Dünya Savaşı'nın ilanından itibaren Taşnak Ermeni Komitesi Rusya'da bulunan Ermenilerin derhal Osmanlı Devleti aleyhine harekete geçmesini, Osmanlı topraklarında bulunan Ermenilerin bütün kuvvetleriyle ayaklanması hakkında karar almıştı. Bu karar üzerine Süleymanlı, Bitlis, Sivas ve Van'da Ermeni isyanları 24 Nisan 1925'ten itibaren başladı (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 127).

18 Mayıs 1915'te Hınçak Ermeni Komitesi, Süleymanlı bölgesinde büyük bir isyan girişiminde bulundu. Fakat bu isyanın çıkacağını erken haber alınan Türk Silahlı kuvvetleri zamanında müdahale ederek komitecileri etkisiz hale getirildi. Bu arada Rusya'dan gelen Hınçak ve Taşnak komite üyeleri bomba ve dinamitle banka, postane, Duyunu Umu miye gibi devlet dairelerinin binalarını tahrip ederek asker, milis ve halktan yüzlerce kişiyi şehit ettiler. Maraş'ta yapılan aramalarda Ermenilerden fazla miktarda patlayıcı madde, silah ve cephane ele geçirildi.

Osmanlı Devleti'nin çeşitli cephelerde savaştığı sıralarda, Ermeni Komiteleri, ordunun zayıflamasını bekleyerek çeşitli yerlerde ihtilal çıkarmaya karar verdiler ve orduyu arkadan vurmaya için büyük ölçüde tedbirler aldılar. Ayrıca Komiteler, askerden firar eden Ermeniler silahlandırılarak devlete karşı çete halinde kullandılar. Birçok yeri silah ve patlayıcı maddenin yığınak yapıldığı merkez haline getirdiler (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 180).

Süleymanlı ve Haçin (Saimbeyli) Ermeni eşkıyası Fındıcak köyü ile Dönüklü köyüne toplanmış ve burayı üs edinmişlerdi. Burada konuşlanan Ermeni eşkıyası rastladıkları köyleri yakarak halkı katletmeye başlamışlardı.

Fındıcak Köyü ile Dönüklü köyü Ermenilerini nakletmek için Maraş'tan buraya yirmi jandarma gönderildi. Bu köylerde bulunan Ermeni eşkıyası jandarmalara silahla karşılık verdi. Bunun üzerine Maraş Mutasarrıfı Fethi Bey 29 Temmuz 1915'te Ermeni eşkıyası üzerine süvari birliği gönderdi (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005:227).

Süleymanlı ve Haçin'den kaçarak Fındıcak köyüne gelen dört yüz Ermeni burayı tahkim ederek çevrede bulunan Müslüman köylerde birçok evi yakıyor, birçok Müslüman'ı katlediyor ve yaralıyordu. Jandarmadan iki er şehit olmuş ve üç er yaralanmıştı. Daha önce Mutasarrıf Fethi Bey'in gönderdiği süvari birliği Ermeni eşkıya karşısında etkili olamamca 132. Alay gönderildi. 132. Alay ile Ermeni eşkıya arasında 1 Ağustos 1915'te öğleden önce çatışma başladı. Yapılan çatışma sonunda Ermeni eşkıyası etkisiz hale getirildi. Ayrıca bu olaylar karşısında aşırı derecede rahatsız olan Müslüman halkın Ermeniler karşı müdahale etmesi

önlendi ve hükümete itaat eden Ermenilere zarar verilmedi (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 229).

Ermeni komitelerinin amacı; Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Ermeniler dışındaki bütün insanları yok etmek ya da göç etmeğe zorlamaktı. Böylece kurulmasını hayal ettikleri Ermenistan'da nüfus çoğunluğunu sağlayacaklardı. Osmanlı Hükümeti bu durum karşısında, önce Ermeni Patriğini, mebuslarını ve önde gelenlerini çağırarak Ermenilerin, Müslümanları katletmeye devam etmeleri halinde bunları önleyici gerekli tedbirleri alacağını bildirdi. Hükümetin bu çok ciddi uyarıları bir sonuç vermeyince Babıali, 24 Nisan 1915'te Ermeni komitelerini kapattı (Süslü, 1990: 69-94). İstanbul'da isyan hareketine katılmak, devlet aleyhine faaliyette bulunmak suçundan 77735 Ermeni'den önde gelen 2345 Ermeni elebaşını tutukladı. Babıali'nin yasal olarak aldığı bu tedbirleri haklı bulmak istemeyen bir kısım Ermeni toplulukları, her yıl 24 Nisan'ı "katliam" yıldönümü diye anmaktadırlar (Meclis-i Vükela Mazbataları, c.198, Karar No.1331/163; Sakarya, 1983: 223; Süslü, 1990:106-108).

Tutuklama hareketlerinden iki gün sonra 26 Nisan 1915'te Başkomutanlık birliklere bir bildiri gönderdi. Bu bildiri de "Hınçak ve Taşnak gibi komitelerin İstanbul merkez ve taşra şubelerinin kapatılması, evrakına el konulması, silah aranması ve komite elebaşlarının askeri mahkemelere verilmeleri ve suçluların cezalandırılmaları..." istendi (Sakarya, 1983: 223).

Osmanlı Hükümeti, maruz kaldığı bu büyük iç ve dış tehlikeler nedeniyle benzer tehlikelerle karşılaşan tüm ülkelerin de almakta tereddüt göstermeyeceği bir önleme başvurdu. Hükümet savaş bölgeleri yakınlarında isyan eden Ermenilerin bir kısmını, daha güneydeki Osmanlı topraklarına nakletme kararı aldı.

2 Mayıs 1915'te başkumandan vekili Enver Paşa, Dahiliye Nazır Talat Paşa'ya bir yazı göndererek, Türk ordusunu arkadan vurmaya çalışan Van ve civarındaki Ermenilerin cephe gerisine nakledilmelerini istedi (Halaçoğlu, Ankara 2001: 47). Talat Paşa 23 Mayıs 1915 tarihinde 4. Ordu Kumandanlığı'na gönderdiği şifreli yazıda, Ermenilerin boşaltılması gereken yerler belirtildi. Bu yazıya göre, Erzurum, Van, Bitlis, İskenderun, Antakya, Maraş, Süleymanlı, Sis, Kozan ve Osmaniye gibi yerlerde oturan Ermeniler boşaltılacaktı (Halaçoğlu, 2001: 48-49).

Cephe gerisinde beliren tehlikeyi önlemek için bölgedeki bozguncu Ermenileri zararı dokunamayacak bölgeye gönderme tedbirinin alınması gerekiyordu. Bu nedenle isyan çıkan bölgelerdeki Ermenilerin gönderilmesine Osmanlı Hükümetince karar verildi. 26 Mayıs 1915'te Maraş ve Süleymanlı'da bulunan Ermenilerin Diyarbakır'ın güneyine, Fırat Nehri vadisine, Urfa ve Süleymaniye yakınlarına gönderilmesi planlandı. (Sarı, 162).

Osmanlı Hükümeti, Başkomutanlığın önerisi üzerine, Ermenilerin Van'ı işgalinden iki gün sonra 27 Mayıs 1915'te "Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükümete

Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedâbir Hakkında Kanun-u Muvakkat" çıkarıldı (Halaçoğlu, 2001: 52; Takvim-i Vekayi, 19 Mayıs 1331; Gürün, 1985: 214). Bu kanunun ikinci maddesinde "Ordu ve bağımsız kolordu ve tümen komutanları, askeri nedenlerden dolayı veya casusluk ve hiyanetlerini hissettikleri köy ve kasabaların halkını tek tek veya toplu olarak memleketin diğer bölgelerine gönderebilirler ve oralara yerleştirebilirler" hükmü yer aldı. İçinde Ermeni ifadesi yer almayan bu kanunun ikinci maddesine göre nakil ve sevk işlemi yapıldı. (Süslü, 1990:110-111).

Bu Kanun'un amacı, güvenlik nedenleriyle belirli bir grubu belirli bir yere nakil ve sevk ederek ikamete mecbur etmektir. Bir savaş halinde düşman ile işbirliği yaptığı tespit edilen ve bu işbirliğini bir iftihar vesilesi olarak gören toplulukların, zararlı faaliyetlerini önlenmek amacıyla belirli bölgelerde mecburi ikamete tabi tutulmaları itiraz edilecek bir konu değildir. Buna benzer tedbirler, Birinci Dünya Savaşı sırasında bütün devletler tarafından alınmıştır. Kaldı ki Osmanlı Hükümeti, Ermenilerin nakli sırasında zarar görmelerini önlemek için büyük bir gayret gösterdi ve bu amaçla 28 Mayıs 1915'te emirler yayınlanmıştır (Sakarya, 1983: 228-229). Bu emirlerde bütün masrafları devletin karşılayacağı bildirilmiştir (İngiliz Dışişleri Arşivi, 371/9158/E 5523; Meclis-i Vükela Mazbataları, C.198, Karar No.1331/163).

30 Mayıs 1915'te Meclis-i Vükela, Ermenilerin nakli konusunda ayrıntılı bir mazbata yayımladı. Bu mazbata da Ermenilerin nereye ve nasıl yerleştirileceği konusunda ayrıntılı bilgiler verildi. (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920, 1994:30-32).

Bakanlar Kurulunca 31 Mayıs 1915'te Ermenilerin sevk edilmesine dair karar alındı. Bu kararda Ermenilerin nakil ve sevklerini gerektiren sebepler ayrıntılı bir şekilde açıklandı (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 131).

Savaş hali ve olağanüstü zorunluluklar dolayısıyla başka yerlere nakledilen Ermenilerin iskan ve işleriyle diğer konular hakkındaki on beş maddelik yönetmelik 10 Haziran 1915'te çıkarıldı (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 132-133). Yine aynı tarihte başka yerlere nakledilen Ermenilere ait mal, mülk ve arazilere uygulanacak idare hakkında otuz dört maddeden oluşan yönetmelik yayımlandı. (ABEF,1914-1918, C. 1., 2005: 139-142).

Savaş ortamından kaynaklanan genel asayişsizlik ortamı ve şahsi kin ve intikam duyguları, nakledilen kabilelerin birtakım saldırılara uğramasına neden oldu. Bilhassa Ermeni çeteleri fırsat buldukça kendi soydaşlarından olan kabilelere saldırılar. Ermenileri korumak korumakla görevli Osmanlı askerleri, yine Ermeni çeteleriyle silahlı çatışmalara girdi. Kabilelerin dağılmasını önlemek, dışarıdan gelecek tehlikelere karşı maiyetindeki Ermenileri korumak amacıyla bir çok üzücü olaylar oldu. Hükümet bu durumu elinden geldiğince önlemeye çalıştı ve

sorumlu gördüğü kimseleri de hatalarından dolayı cezalandırdı (Sakarya, 1983: 231-250).

Doğu Anadolu'da Ermeni isyanları devam ederken Adana, Urfa, Antakya, Erzurum, Bursa, Sivas ve Maraş'ta da önemli olaylar meydana geldi (Uras, 1987: 596; Gürün, 1985: 215). Süleymanlı Ermenileri 13 Eylül 1914'ten itibaren yolcuları soymaya ve askerlere saldırmaya başladılar ve 1915 Mart ayının başından itibaren isyan ettiler. Bunun üzerine Osmanlı ordusu isyancıları bastırmak amacıyla 24 Mart 1915'te Süleymanlı'yı kuşattı (Kerr, 1973:16). 26 Mart'ta Saint Mary Manastırı'ndan kaçan isyancılar Fındıcak'a geldiler ve burada toplanarak daha güçlü bir şekilde isyan ettiler (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 1993: SA YI 83). Fındıcak'ta 26 Mart 1915'te başlatılan Ermeni isyanı 20 Ağustos 1915 tarihine kadar devam etti. Sadece bu isyanda üç yüz Türk şehit oldu (Eycil,1999: 349; Kerr, 1973: 16).

Ermeni isyanlarını destekleyen Ermeni liderleri 24 Mart'ta Maraş hükümet binasına çağrıldı ve barış konusunda bir türlü ikna edilemedi. Bunun üzerine 10 Nisan 1915 tarihinden itibaren Süleymanlı'da bulunan isyancı Ermeniler Zor'a gönderilmeye başlandı (Kerr, 2973:17-18).

Birinci Dünya savaşı ilanından sonra 31 Ağustos 1915'te Osmanlı Hükümeti Maraş, Elbistan, Göksun, Süleymanlı ve Pazarcık'ın nüfusunu milliyet esasına göre ayrıntılı bir şekilde tespit ettirmiştir. Hazırlanan nüfus cetveli 5 Eylül 1915 tarihinde Maraş mutasarrıfı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir (Bak. Tablo 10). Bu tabloda 30 Ağustos 1915 Tarihine kadar Maraş'tan nakil ve sevk edilerek uzaklaştırılan Ermenilerin nüfusu düştükten sonra şehrin nüfusu yeniden tespit edilmiştir.

Tablo 10. I. Dünya Savaşı İlanından Sonra 30 Ağustos 1915 Tarihine Kadar Maraş'ın Nüfusu (BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21)

Köy İsimleri	Toplamı			Müslüman			Ermeni			Katolik Ermeni Toplam
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
Kuzucak Köyü	127	120	247	127	120	247	-	-	-	-
Küçük Nacar	132	100	232	132	100	232	-	-	-	-
Hacın Çiftliği	12	16	28	12	16	28	-	-	-	-
Gömenc	5	7	12	5	7	12	-	-	-	-
Almalar	227	199	426	227	199	426	-	-	-	-
Bulanık	230	207	437	230	207	437	-	-	-	-
Yusuf Hacı	185	176	357	185	176	357	-	-	-	-
Peynir Dere	159	153	312	159	153	312	-	-	-	-
Kerhan	117	97	214	117	97	214	-	-	-	-
Ağyar	85	75	160	85	75	160	-	-	-	-
Göllü	116	103	219	116	103	219	-	-	-	-
Ayaklıca Oluk	277	241	518	269	236	505	5	8	13	-
Gafarlı	90	50	140	90	50	140	-	-	-	-
Dereli	209	202	411	209	202	411	-	-	-	-
Kozludere	89	89	178	89	89	178	-	-	-	-
Köseli	202	187	389	202	187	389	-	-	-	-
Kavlaklı	239	207	446	239	207	446	-	-	-	-
İsmaili	229	217	446	229	217	446	-	-	-	-
Çam Çakallı	116	101	217	116	101	217	-	-	-	-
Kürtül	486	413	899	486	413	899	-	-	-	-
Klavuzlu	107	91	197	107	91	197	-	-	-	-
Kürtler Afşarı	56	64	160	56	64	160	-	-	-	-
Çobanlı	102	106	208	102	106	208	-	-	-	-
Budaklı	252	213	465	252	213	465	-	-	-	-
Kılağlı	144	126	270	144	126	270	-	-	-	-
Camuslu	82	84	166	82	84	166	-	-	-	-
Hacı Eyüblü	176	180	356	176	180	356	-	-	-	-
Yenipınar	82	73	155	82	73	155	-	-	-	-
Başdervişli	212	186	398	212	186	398	-	-	-	-
Süleymanlı	93	74	167	93	74	167	-	-	-	-
Ağabeyli	163	109	272	163	109	272	-	-	-	-
Kabasakallı	75	60	135	75	60	135	-	-	-	-
Boyalı	108	93	201	108	93	201	-	-	-	-
Güdaymalı	137	120	257	137	120	257	-	-	-	-
Honur	108	66	174	108	66	174	-	-	-	-
Sarıçukur	159	144	303	159	144	303	-	-	-	-
Maksutlu	113	122	235	113	122	235	-	-	-	-
Kale	11	11	22	11	11	22	-	-	-	-
Kızılseki	119	116	235	118	116	235	-	-	-	-
Öşlü	159	139	298	159	139	298	-	-	-	-
Karadere	276	225	501	276	225	501	-	-	-	-

Sır	328	293	621	328	293	621	-	-	-
Gölpınar Gafarlı	75	71	146	75	71	146	-	-	-
Sadakatlı	66	58	124	66	58	124	-	-	-
Kalekaya	148	126	274	148	126	274	-	-	-
Yeşildere	199	207	406	199	207	406	-	-	-
Düldül	40	32	72	40	32	72	-	-	-
Çokran	24	24	48	24	24	48	-	-	-
Hartlap	514	451	965	514	451	965	-	-	-
Yeniyapan	127	103	230	127	103	230	-	-	-
Zeytindere	79	71	150	79	71	150	-	-	-
Fatmalı	285	263	548	285	263	548	-	-	-
Delihacılı	173	125	298	173	125	298	-	-	-
Çağrgan	89	55	144	89	55	144	-	-	-
Kişifli	159	174	333	15	12	27	-	-	-
Cöceli	72	65	137	72	65	137	-	-	-
Önsenli	464	430	894	464	430	894	-	-	-
Sataflı	156	144	300	156	144	300	-	-	-
Döngeli	227	133	360	227	133	360	-	-	-
Fındıcak	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Küperli	92	78	170	82	78	170	-	-	-
Afşarlı	62	58	120	62	58	120	-	-	-
Önsenhopuru	259	263	522	259	263	522	-	-	-
Orçan	787	732	1519	787	736	1519	-	-	-
Araplar	69	70	139	69	70	139	-	-	-
Telbi Çiftliği	24	24	48	-	-	-	24	24	48
Uzunkışla	22	20	42	22	20	42	-	-	-
Çullu	84	77	161	84	77	161	-	-	-
Hasanağa	165	98	223	165	98	223	-	-	-
Ferhuş	161	143	304	161	143	304	-	-	-
Şerefli Hopur	118	113	231	118	113	231	-	-	-
Ümmetdede	6	6	12	6	6	12	-	-	-
Atizi	11	13	24	11	13	44	-	-	-
Çomurlu	16	13	29	16	13	29	-	-	-
Hacı Mustafa Ağa Çiftliği	10	10	20	10	10	20	-	-	-
Köprüağızı	15	14	29	15	14	29	-	-	-
Abbaslar	57	54	111	57	54	111	-	-	-
Yeniyapan	48	35	83	48	35	83	-	-	-
Sivasgürünlü	95	71	166	95	71	166	-	-	-
Köşürge	191	195	386	191	195	386	-	-	-
Denrek	84	73	157	66	57	123	18	16	34
Yeniköy	203	178	381	203	178	381	-	-	-
Sarı Mollalı	129	102	231	129	102	231	-	-	-
Oksar	106	103	209	106	103	209	-	-	-
Mencikli Varyanlı	312	274	586	312	274	586	-	-	-
Anabat	327	316	643	327	316	643	-	-	-
Araplar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şuğur	221	222	443	221	222	443	-	-	-
Fenk	135	110	240	135	110	240	-	-	-
Döngel	253	202	455	253	202	455	-	-	-
Mucukdere	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Köyönü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nasara	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çürükkoz	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gönüklü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gölceyiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarılar	59	48	107	59	48	107	35	27	62
Ağcakoyunlu	215	190	405	215	190	405	-	-	-
Güllünarlıca	17	14	31	17	14	31	-	-	-
Ceceli	77	80	157	77	80	157	-	-	-
İloğlu	212	223	435	212	223	435	-	-	-
Kılıhoğlu	106	136	242	106	136	242	-	-	-
Çobantepe	82	99	181	82	99	181	-	-	-
Güle'li Höyük	63	50	113	63	50	113	-	-	-
İmalı	164	154	318	164	154	318	-	-	-
Murat Çakroğlu Çiftliği	17	19	36	17	19	36	-	-	-
Beynamazlı	191	202	393	191	202	393	-	-	-
Dedeler	216	196	412	216	196	412	-	-	-

Karalar	126	109	235	126	109	235	-	-	-	
Yekun	14693	13195	27888	14664	13163	27827	29	32	61	
Maraş Merkezi	17448	17508	34956	11009	10599	21608	2595	2997	5592	3502
Yabancı	913	974	1887	430	497	927	74	8	82	8
Yekun	33054	31677	74100	26103	24259	50362	2698	3037	5735	3510
Fazla çıkan gizli nüfus	6645	-	6645	5273	-	5273	875	-	875	205
Genel Yekun	26409	21677	58086	20730	24259	45089	1823	3037	4860	3305

Tablo 9'da görüldüğü gibi Birinci Dünya Savaşı ilan edilmeden önce Müslümanların nüfusu 57362, Ermenilerin nüfusu 14565, şehrin genel toplamı nüfusu 75221'dir. Tablo 10'da belirtildiği gibi Birinci Dünya Savaşı ilan edildikten sonra Müslümanların nüfusu 45089, Ermenilerin nüfusu 4860, şehrin genel toplamı nüfusu 58086'dır. Birinci Dünya Savaşı ilan edildikten sonraki nüfus karşılaştırıldığında Müslümanlardan 12273, Ermenilerden ise 9705, genel toplamdan ise 17135 nüfusun eksik çıktığı görülmektedir. Nüfusun azalması, savaşlar, mecburi iskan ve Ermenilerin çıkardıkları isyanlar nedeniyle meydana gelmiştir. Ermenilerin kaybının içinde 27 Mayıs 1915'te çıkarılan "Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedâbir Hakkında Kanun-u Muvakkat" hükmü gereğince nakil ve sevk edilenler de bulunmaktadır. Yani 9705 eksik görünen Ermeni nüfusu içinde Maraş'tan Zor'a sevk edilenler de bulunmaktadır. Müslümanlar nakledilmediğine göre 12273 kayıp nüfus, Ermeni Hınçak ve Taşnak komitesi mensupları tarafından Süleymanlı, Fındıcak ve Yenicekele, Andırın, Fırmız gibi Maraş'ın çeşitli bölgelerinde çıkarılan isyanlarda şehit edilen Müslümanlardır. Yani Ermeni komite üyeleri Maraş'ta 12273 Müslüman'ı şehit etmiştir.

Ermenilerin bir kısmı Maraş'tan sevk edildikten sonra yapılan nüfus sayımında ve Tablo 10'da belirtilen sayılar incelendiğinde hangi yerleşim biriminde ne kadar Ermeni'nin nakledildiğini görmek mümkündür. Daha önce Ayaklıcaoluk köyünde bulunan 13, Telbi Çiftliğinde bulunan 48, Dermek köyünde bulunan 34, Sarılar köyünde bulunan 62, Maraş merkezinde bulunan 5592 Ermeni'nin tamamı yerlerinde bırakılmıştır. Tablo 10'da görüldüğü gibi 4860 Ermeni ve 3305 Katolik olma üzere toplam 8165 gayrimüslim Maraş'ta kalmıştır. Kişifli, Döngeli, Fındıcak, Araplar, Döngel, Nasara, Çürükkoz, Gönüklü, Gölçeğiz köylerinde ve Murat Çakıroğlu Çiftliği'nde bulunan Ermenilerin

tamamı isyancılara yardım ve yataklık yapmalarından dolayı yerlerinden uzaklaştırılmıştır.

Tablo 11'de görüldüğü gibi Birinci Dünya Savaşı ilanı sırasında Maraş'ta 8137 gayrimüslim ve 27 Mayıs 1915 tarihinden itibaren Ermeniler uzaklaştırıldıktan sonra 10294 gayri Müslim bulunmaktaydı. İstatistiğin yapıp onaylandığı 31 Ağustos 1915'te Maraş'ta 10290 gayrimüslim vardı. Bir önceki sayı dikkate alındığında gayrimüslimlerin nüfusu 1977 artmıştır. Bunun sebebi gayrimüslimler, Ermeni komite üyelerinin isyancı hareketlerine katılmayarak Müslümanların hoşgörü ve adaletine sığınmış olmalarıdır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin vatandaşı olan Katolik, Protestan, Rum ve Museviler Maraş'taki hayatlarından memnundu. Bunlar Maraş'ta Müslümanlarla birlikte barış ve huzur içinde yaşamaktaydı.

27 Mayıs 1915'ten itibaren Maraş'tan Halep yoluyla Zor ve Suriye'ye sevk edilen Ermenilerin sayısı 27101 olarak belirtilmiştir (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 147). Nakledilen Ermenilerin sayısını ayrıntılı olarak belirtmek gerektiğinde Kahramanmaraş merkezinden 12744, Süleymanlı'dan 9930, Elbistan'dan 1168, Göksun'dan 3229 ve Pazarcık'tan 30 olmak üzere toplam 27 101'dir (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 158). Bu belirtilen rakam Maraş bölgesinin tamamını kapsamaktadır.

Ermenilerin sevkleri sırasında mevcut kanuna ve yönetmeliğe aykırı işlem ve yolsuzluk yapanlar hakkında gereğinin yapılması için Adan, Halep, Suriye, Maraş, Urfa ve Zor bölgelerini kapsayan İstinaf Mahkemesi başkanlığına Asım Bey getirilmiştir. İzmir Jandarma Bölge Müfettişi Yarbay Hüseyin ve Ankara İl Mülkiye Müfettişi Muhtar Bey mahkemeye üye olarak tayin edilmiştir (ABEF, 1914-1918, C. 1., 2005: 233).

Tablo 11. I. Dünya Savaşı İlanı Sırasında Maraş Merkezinde Bulunan Gayri Müslimlerin Nüfusu (BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21)

Katolik			Ermeni Protestan			Ermeni Latin			Rum			Musevi			Genel Toplam
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
1559	1746	3305	1755	2259	4114	208	241	449	17	16	34	116	119	235	8137

Tablo 12. Ermeniler Maraş Merkezinden Uzaklaştırıldıktan Sonra Gayri Müslimlerin Nüfusu (BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21)

Katolik			Ermeni Protestan			Ermeni Latin			Rum			Musevi			Genel Toplam
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
1764	1746	3510	2523	2589	5112	763	625	1388	18	16	34	131	119	250	10294

Tablo 13. Maraş Mahallelerinde Oturan Müslim ve Gayrimüslimlerin Evleri ve Nüfusları (BOA, YEE, 37/37)

Mahalle ve Köyün Adı	Müslim		Gayrimüslim		Toplam		
	Hanesi	Nüfusu	Hanesi	Nüfusu	Hane	Nüfus	
Kayıklı Çavuşlu		139	395	148	404	287	799
Mağralı		42	147	-	-	42	147
Ağcakoyunlu		23	87	-	-	23	87
Devecili		53	188	3	3	56	191
Divanlı		160	569	63	226	223	795
Kuyucak		31	113	60	216	91	329
Kumarlı		40	124	26	85	66	209
Bostancıyan		35	91	44	121	79	212
Karamanlı		45	185	47	139	92	324
Acemli		26	91	19	64	45	155
Kulağıkurtlu (Akçakoyunlu)		44	83	18	83	62	166
Hacı Mehmetli		16	57	25	109	41	162
Çıgırğı (Hayrullah)		61	208	28	96	89	304
Hatuniye (Kurtuluş)		137	408	80	271	217	679
Şekerli		107	337	91	339	198	676
				23(Yahudi)	77(Yahudi)	23	77
İsa divanlı		41	121	17	49	58	170
Şekerdere		23	58	79	320	102	378
Zımyan (Yusuflar)		19	46	29	84	48	130
Hoca Durdu		75	218	76	258	151	476
Gargacıyan (Hayrullah)		42	145	43	122	85	267
Şaziye (Dumlupınar)		48	149	-	-	48	149
Delialili (Dumlupınar)		25	70	6	16	31	86
Bektutiye		95	350	90	256	185	606
Restebaiye(Fevzi Paşa)		88	312	47	176	135	488
Kayabaşı (Kayabaşı)		65	238	25	115	90	353
Seksenler (Kayabaşı)		64	267	44	151	108	418
Zunbatanlı Gazibeyli		33	87	-	-	33	87
Dalkara (Yusuflar)		28	88	18	69	46	157
Halhalye (Yusuflar)		13	45	16	49	29	94
Kuytul		31	95	16	27	47	162
Camıstıl Nahiyesi		827	3153	123	490	950	3648
Atraşar Nahiyesi		409	1537	7	14	416	1551
Çakallı		89	416	-	-	89	416
Hacıbebek		8	40	-	-	8	40
Etmekciyan(Ekmekçi)		198	492	49	206	247	698
Boğazkesen		13	52	33	151	46	203
Şeyh		73	259	89	288	162	547
Çukuroba		70	200	54	194	124	394
Kılıçlı aşireti		306	1104	4	10	310	1114
Sahanlı aşireti		664	2697	-	-	664	2697
Atmalu aşireti		112	579	-	-	112	579
Şekerobası nahiyesi		162	581	9	25	171	606
Duraklı		54	157	30	112	84	267
Haznedarlı (Duraklı)		11	29	-	-	11	29
Çomaklı (Sakarya)		34	95	9	30	43	125
Alemlı (Sakarya)		110	355	20	57	130	412
Bulanık Kazası		643	3205	323	1197	966	4402

Kaypak Nahiyesi	153	344	12	32	165	376
Oruçkızı Köyü	16	42	-	-	16	42
Yenicekale Nahiyesi	499	1620	258	686	757	2306
Nadirlü Aşireti	159	484	-	-	159	484
Kürtül aşireti	103	365	-	-	103	365
Bertiz Nahiyesi	332	1393	8	24	340	1417
Çağlayanceridi Nahiyesi	138	550	-	-	138	550
Dağlı Nahiyesi	576	2218	-	-	576	2218
Yumaklıceridi Nahiyesi	94	395	-	-	94	395
Kuşcuceridi Nahiyesi	273	848	-	-	273	848
Bağdin Köyü	72	180	1	1	73	181
Ufacıklı Nahiyesi	80	164	-	-	80	164
Bazarcık Nahiyesi	84	204	-	-	84	204
Andırın Kazası	1578	5076	466	1544	2044	6620
Elbistan Kazası	2870	9975	145	418	3015	10393
Efsus Nahiyesi	396	1744	47	191	443	1935
Gülsun Nahiyesi	223	1000	15	65	238	1065
Alışar Nahiyesi	70	280	-	-	70	280
Ceceli Nahiyesi	66	177	1	2	67	179
Kılılıoğlu Köyü	50	124	2	3	52	127
Ağcakoyunlu Köyü	25	97	-	-	25	97
Süleymanlı Kazası	743	2224	1534	5700	2277	7924
Islahiye Kazası	2885	7220	95	316	2980	7526
	13(Kıpti)	27(Kıpti)			13	27
YEKUN	16910	57070	4503	15685	21445	72792

Yukarıda gösterilen Tablo 13'te Maraş mahalleleri, kaza ve köylerinde oturan Müslüman ile gayrimüslimlerin evleri ve nüfusları kaydedilmiştir. Buna göre Müslümanların 16910 evi ve 57070 nüfusu, gayrimüslimlerin 4503 evi ve 15685 nüfusu bulunmaktadır. Maraş'ta toplam 21445 ev ve 72792 nüfus tespit edilmiştir.

MARAŞ MERKEZİNE BAĞLI, NAHIYE, KÖY VE AŞİRETLERİN NÜFUSU

Tablo 14'te görüldüğü gibi 17 Ağustos 1915'te Maraş merkezine bağlı nahiye, köy ve aşiretlerin isimleriyle birlikte nüfusu tespit edilmiştir. Bu tabloda gösterildiği gibi Maraş'ta yedi büyük aşiret bulunmaktadır. Merkeze bağlı köylerde 7339 Müslüman ve 1947 gayrimüslim olmak üzere toplam 9295 ev mevcuttur. Maraş merkezine bağlı köy ve aşiretlerin nüfusu 26644 Müslüman ve 6499 gayrimüslim olmak üzere toplam 33113'tür. Tablo dikkatle incelendiğinde; Bertiz ile Yenicekale nahiyelerinde, Sarıçukur, Maksutlu, Ceceli, Kılılıoğlu, Bağdin köylerinde, ve Kılıç Aşireti'nde gayrimüslim nüfusun bulunduğu anlaşılmaktadır. Gayrimüslimler bu yerleşim yerlerinde çoğunlukta bulunan Müslümanlarla birlikte barış ve güven içinde yaşamışlardır.

13 yerleşim yerinden oluşan Alışar, Bertiz, Yenicekale, Camıstıl Nahiyeleri; Sarıçukur, Maksutlu, Kılılıoğlu, Hacıbebek, Şekerobası Köyleri ile Kürtül, Nadirlü, Ceceli ve Çakallı aşireti idari bakımdan Maraş'a bağlıdır. Yayla Kürtleri,

çoğunlukla Alışar nahiyesinde oturmasına rağmen Kürtül aşiretinin iskan ettiği yerlerde bulunan 10 evde de bulunmaktadır. Kürtül aşireti, Ceyhan Nehri'nin batı tarafında Yenicekale ile Maraş arasındaki bölgede konar göçer olarak yaşamaktadır (BOA., YEE,33/59,E.Tas. Nu.18-93/553-54).

Nadirlü Aşiretinden 20 hane halkı yaz ve kış mevsiminde Tanır köyünün güneyinde ikamet etmektedir. Geri kalan evlerde yaşayan Nadirlü Aşireti ise, Ceyhan Nehri'ne doğru inip Kürtül Aşiretiyle birlikte karışık oturmaktadır. Pazarcık köyüyle diğer 12 köy ve nahiye aşireti birleştirilerek Pazarcık kazası adıyla bir kaza oluşturulmuştur (BOA., YEE,33/59,E.Tas. Nu.18-93/553-54).

Pazarcık bölgenin orta kısmında bulunan Bağdin ve Sivasi güzergahı üzerinde bulunan Ufacıklı köyleri yeni kurulan Pazarcık kazasına bağlıdır. Burası İran kervanlarının geçiş merkezi olmasından dolayı Pazarcık merkezine bağlanmıştır (BOA., YEE,33/59,E.Tas. Nu.18-93/553-54).

Yetmiş evden oluşan Sarıgüzel köyü Maraş merkezine bağlı olduğu halde Süleymanlı'ya bağlı bir müstakil bir müdürlük haline getirilmiştir (BOA., YEE,33/59,E.Tas. Nu.18-93/553-54).

Tablo 14'te nüfus istatistiği verilen nahiye, köy ve aşiretlerin halkı dikkate alındığında buralarda yaşayanlar karışık bir yapıya sahiptir. Verilen bu nüfus sayıları yerleşim yerlerinin sosyal ve kültürel yapısını ortaya koymaktadır. Tablolarda gösterilen isimler ve

sayılar, Maraş halkının sosyal ve kültürel yapısı ile nüfuslarını açıkça belirtmektedir.

Tablo 14. Maraş merkezine bağlı nahiye, köy ve aşiretlerin nüfusu (BOA., YEE, 33/59, E.Tas. Nu.18-93/553-54).

İsmi	Hanesi			Nüfus		
	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
Maraş ve Merkeze Bağlı Yerler	2349	1387	3736	8271	4628	12899
Sarıçukur Köyü	12	-	12	40	2	42
Maksutlu Köyü	18	-	18	71	2	73
Bertiz Nahiyesi	332	8	340	1393	26	1419
Alışar Nahiyesi	70	-	70	279	-	279
Kürtül Aşireti	103	-	103	365	-	365
Nadirlü Aşireti	159	-	159	484	-	454
Yenicekale Nahiyesi	607	412	1028	1892	1305	3197
Camıstıl Nahiyesi	827	123	950	3153	495	3648
Ceceli Aşireti	66	1	67	177	2	179
Şekerobası	162	9	171	581	25	606
Çakallı aşireti	89	-	89	416	-	416
Kılıhoğlu	50	2	52	124	3	127
Hacıbebek Köyü	8	-	8	40	-	40
Evri Köyü	84	-	84	204	-	204
Cerid Nahiyesi	273	-	273	848	-	848
Ağcakoyunlu köyü	25	-	25	57	-	57
Kılıçlı Aşireti	306	4	310	1104	10	1114
Seneminli aşireti	664	-	664	2697	-	2697
Atmalı Aşireti	112	-	112	597	-	597
Bağdın Köyü	72	1	73	180	1	181
Ufacılı Köyü	80	-	80	164	-	164
Yumaklıceridi Köyü	94	-	94	395	-	395
Dağlı tabir olunan Küpeli Nahiyeleri	576	-	576	2218	-	2218
Çağlayan cerid Köyü	138	-	138	550	-	550
Büyük Nacar Köyü	63	-	63	344	-	344
Genel Toplam	7339	1947	9295	26644	6499	33113

SONUÇ

Birinci Dünya savaşı ilan edilmeden önce ve ilan edildikten sonra Osmanlı yöneticilerinin isteği üzerine, Maraş merkezinin nüfusu ayrıntılı bir şekilde tespit edilmiştir. Nüfus sayımı yapılırken Müslüman, Ermeni ve gayrimüslim erkek ve kadınların sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu sayıma göre savaştan önce Maraş'ın nüfusu 75221 iken savaştan sonra 58086 olmuştur. İkisinin arasındaki fark 17135'dir. Yani 12 Kasım 1914'te Birinci Dünya Savaşı ilan edildikten sonra 31

Ağustos 1915'e kadar geçen süre içerisinde Maraş'ın nüfusu 17135 azalmıştır.

Savaş sırasında Maraş'tan uzaklaştırılan bir kısım Ermenilerin nüfusu düştükten sonra, gayrimüslimlerin nüfusu tespit edilmiştir. Savaş öncesinde Maraş'ta 8137 olan gayrimüslim nüfusu, 31 Ağustos 1915'te 10294 olmuştur. Savaş sırasında Maraş'ta yaşayan gayrimüslimlerin nüfusu 2157 artmıştır. Bu gayrimüslimlerin çoğunun Ermenilerin eylemlerini desteklememesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Maraş'ta bulunan Katolik, Protestan, Latin, Rum ve

Museviler, Müslümanlarla birlikte yaşamayı tercih etmiştir.

Savaş sonrasında Maraş'ın mahalle, kaza ve köylerinde bulunan Müslüman ve gayrimüslimlerin evleri ve nüfusları ayrı ayrı tespit edilmiştir. Şehirde Müslümanların 16910, gayrimüslimlerin 4503 evi olmak üzere toplam 21445 ev bulunmaktadır. Müslümanların nüfusu 57070, gayrimüslimlerin nüfusu 15685 olmak üzere, toplam nüfus 72792'dir. Ayrıca nahije, köy ve aşiretlerin nüfusunu belirleyen bir tablo daha yapılmıştır. Bu tabloda Müslüman ve gayrimüslimlerin 9295 evi ve 33113 nüfusu tespit edilmiştir.

Maraş'ta yaşayan halk kozmopolit bir yapıya sahiptir. Nüfus tespitinde Müslüman, gayrimüslim, aşiret, nahije, köy ve mahalleler nüfus itibarıyla ayrı ayrı gösterilmiştir. İsyanlar ve savaşlar sırasında Müslümanların kaybı 12273 ve Ermenilerin kaybı 9705 olmak üzere toplam kayıp 21978'dir. Yukarıda belirtilen 17135 eksik nüfus, Maraş merkezine bağlı köy ve nahiyelerin kaydının karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Ermenilerle Müslümanların genel toplam kaybı dikkate alındığında bu sayı 21978'dur. Bu veri arasında fark varmış gibi görünse de tablolarda verilen değişik açıdan nüfus sayımı bu sonucu göstermektedir.

Maraş merkezinde isyanla alakası bulunan Ermenilerin çok azı Zor'a sevk edilmiştir. Ermeni ve diğer gayrimüslimlerden toplamı 10294 nüfus Maraş'ta yerlerinde bırakılmıştır. Genel olarak Maraş bölgesinden ise toplam 27101 Ermeni Zor ve Suriye'ye nakledilmiştir.

Osmanlı yöneticileri, Maraş'ta yaşayan Müslüman ve gayrimüslimlerin nüfusunu ayrıntılı bir şekilde tespit ettirmiştir. Bu belgeler, Osmanlı yöneticilerini asılsız olarak soykırımla suçlayan önyargılı olanlara açık bir cevap niteliğindedir.

Bilindiği gibi İstanbul, Batı Anadolu ve Trakya'da oturan Ermeniler nakil ve sevk işlemi dışında bırakılmıştır. Orta Anadolu'da bulunan Ermenilerin çoğu yerlerinde kalmıştır. Ayrıca ticaret, zanaat ve çiftçilik gibi mesleklerle meşgul olan Ermeniler ile din adamları nakil işlemine tabi tutulmamıştır. Ermenilerin toptan sevkî söz konusu olmadığı gibi toptan imhası da sözkonusu değildir. Osmanlı Hükümeti, Ermenileri imha etmek şöyle dursun bilakis onları, halkın intikam duygusuyla yapabileceği muhtemel bir saldırı karşısında korumuştur. Ayrıca cephelere yakın bölgelerde tehlike içinde bulunan Ermenileri sakin yerlere nakletmiştir. Ayrıca nakil ve sevkî nasıl yapılacağına dair yönetmelik çıkarmıştır. Bu uygulamalardan da anlaşılacağı gibi Ermenilerin soykırım iddiası, dünya kamuoyunu aldatmak amacıyla sınıksız sınırlı oldukları bir yalandır.

KA YNAKLAR

1. Osmanlı Arşivi Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21, Maraş Mutasarrıflığının 5 Eylül 1915 tarih ve 14144/ 70 sayılı yazısı.

BOA, HR. MKT, nu. 60/13.

BOA, İrade Dahiliye, nu. 22833, 21 Recep 1272- 18 Mart 1856 tarihli yazı.

BOA., DH.EUM.KLU 10/24 1333.Za.21, Maraş Mutasarrıflığının 21 Eylül 1915 tarih ve 14479/82 sayılı yazısı.

BOA., Meclis-i Vükela Mazbataları, C.198, Karar Nu..1331/163; 1915 Mayıs Tarihli Bakanlar Kurulu Talimatı.

BOA, YEE,37/37; YEE,33/59, E.Tas. Nu.18-93/553-54, Maraş Mutasarrıflığının 21 Eylül 1915 tarih ve 14479/82 sayılı yazısı.

BOA, Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (OBE), C.1, nr. 34, 26 Ramazan 1268- 14 Temmuz 1852 tarihli yazı.

231 Numaralı Maraş Şerhiye Sicili (N. M. Ş. S.), Belge nu. 16, 84.

234 Numaralı Maraş Şerhiye Sicili (N. M. Ş. S.), Belge nu.: 231, 266, 288, 355, 358, 441, 456, 438,554,575, 601,604, 623, 628., 648,653,657,669.

2. İngiliz Belgeleri

İngiliz Dışişleri Arşivi, 371/9158/E 5523.

Şimşir, Bilal N.,(1989) **British Documents on Ottoman Armenians (1880-1890)**. Vol. 2., Türk Tarih Kurumu, Ankara.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918 (ABEF), (2005), C. 1, Genelkurmay ve ATASE Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Aygan, Halil (1996), "235 Numaralı Maraş Şerhiye Sicili (N.M.Ş.S.)" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aygan, Halil (1998), Osmanlı Toplumunda Sosyal Hayat, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 117, s. 99-109.

Doğan, Ayhan (2004), **Maraş'ta Misyonerlik Faaliyetleri (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XX. Yüzyılın Başlarında)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11:226-285.

Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-i İhtilaliyesi, (1917), İstanbul.

Eyicil, Ahmet, (1999) **Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri**, Ankara.

Gürbüz, Mehmet, (2001) **Kahramanmaraş Merkez İlçe'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası**, Kahramanmaraş.

Gürün, Kamuran, (1985) **Ermeni Dosyası**, Ankara.

Halep Vilayet Salnamesi (HVS), 1320 (1902), 1324 (1906),1326 (1908).

Halaçoğlu, Yusuf, (2001) **Ermeni Tehciri ve Gerçekler 1914-1918**, Ankara.

Hocaoğlu, Mehmet, (1976) **Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, İstanbul.

Kara, Schemsı, (1919) **Turcs et Arméniens Devant l'histoire**, Imprimerie Nationale, Genève.
 Kerr, Stanley E., **The Lions of Marash**, State University of New York, Pres, Albany 1973.
 Nalbandian, Louise, (1963) **Armenian Revolutionary Movement**, University of California Press.
Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920, (1994) Ankara.
 Sakarya, İhsan, (1983) **Belgelerle Ermeni Sorunu**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları, Ankara.
 Saral, Ahmet Hulki, (Tarihsiz), **Ermeni Meselesi**.

Sevinç, Necdet (tarihsiz), **Ajan Okulları**, İstanbul.
 Süslü, Azmi, (1990) **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Ankara.
Takvim-i Vekayi, 19 Mayıs 1331.
 Tchalkouchian, Gr., (1919) **Le Livre Rouge**, Paris.
 Uçarol, Rifat, (1985) **Siyasi Tarih**, İstanbul.
 Uras, Esat, (1987) **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Belge Yayınları İstanbul.
 Yinanç, Refet, Mesut Elibüyük, (1988) **Maras Tahrir Defteri**, Ankara.

Ondokuzuncu Asırda Osmanlı Yenilikleri, Doğu Meselesi ve Avrupalının Gözüyle Türk İmajı

Memet YETİŞ GİN¹

¹ Yrd. Doç. Dr., KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET: Avrupalının ondokuzuncu asırda Türk imajı karmaşık ve zaman zaman, sosyal, askerî ve siyasî gelişmelere ve kendi çıkarlarına paralel olarak, değişiklikler göstermektedir. Bu bağlamda, Türklerle ilişkilerin iyi olduğu ve Türk devletinin kendi çıkarlarına hizmet ettiği zamanlarda, Avrupalı tarihçi, devlet adamı, gezgin, gözlemci ve gazeteci, Türkleri genellikle olumlu olarak tasvir etmiştir. Öte yandan, Türklerle siyasî ve askerî bunalımlar yaşandığında veya Hıristiyan “Haçlı ruhunun” ve Avrupa ırkçılığının ağır bastığı zamanlarda ise Türkler “istenmeyen adam” ilân edilmiş, ve çoğunlukla ön yargıdan, düşmanlıktan ve yetersiz bilgidir kaynaklanan haksız ve kötü yakıştırmalara uğramıştır.

Genellikle, olumlu olarak, Türklerin devlet adamlığı, değişik milletleri ve dinî toplulukları hoşgörü ile yönetmeleri, dürüst ve asil davranışları, güvenilir olmaları ve askerî karakterleri bir ölçüye kadar takdir toplamıştır. Olumsuz olarak ise, Türkler, barbar, yarı-barbar, yarı-medenî, doğulu, ve Asyalı gibi haksız sıfatlarla tanımlanmıştır. Zaman zaman takdir toplayan ve çoğunlukla da eleştirilen Türk karakteri, hem medenî ve hem de barbar yakıştırmalarına maruz kalmıştır. Bunda, Türk’ün değişen karakterinden ziyade, Avrupalının karmaşık, tutarsız ve çoğu zaman haksız önyargıları büyük rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Avrupalılar, Medeniyet, Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu.

Ottoman Reforms, Eastern Question and the Europeans' View of the Turkish Image in the Nineteenth Century

ABSTRACT: Turkish image of the Europeans in the nineteenth century represents mixed feelings towards the Turks, which experienced changes during different social, economical, cultural, political, diplomatic and military relations between the European countries and the Ottoman Empire. When The Turks and their Empire served to their interests, European intellectuals, historians, travelers, statesmen and writers generally praised the Turkish attitudes, culture and power. However, when they clashed with the Turks, and when their emotional state embraced old “crusading spirit” and new “European racism,” they called the Turks with derogatory names and declared them as “unwanted” people of Europe.

Generally, Turks' statesmanship, ability to rule different nations with tolerance, Turkish honesty and noble manners, straightforwardness and trustworthiness came to be appreciated by the Europeans as good and positive sides of the Turks. On the other hand, from time to time, the Europeans called the Turks as barbarians, semi-barbarians, semi-civilized, oriental and Asiatic in order to accuse them as different and “the other.” Thus, the Turkish image had both positive and negative aspects in the minds of the Europeans. In this confusion, the Europeans' mixed, clashing and, most of the time, unjust prejudices played an important role rather than the Turkish changing character.

Keywords: The Turks, the Europeans, Civilization, the Balkans, the Ottoman Empire.

GİRİŞ

Tarihleri boyunca değişik coğrafya, iklim ve medeniyetler içinde kalmış, buldukları fiziksel ve duygusal ortamlara en iyi şekilde uymak için çaba

göstermiş ve bunda da çoğunlukla takdir edilecek başarılar göstermiş olan Türkler, yeniliklere ve gelişmelere açık, akılcı ve yaratıcı bir millettir. Bu bağlamda, Orta Asya’da göçebe, yarı göçebe ve yerleşik

hayatları birlikte uyum içerisinde sürdürürken, Yakın ve Orta Doğu ile Avrupa'da yerleşik hayatın şartlarına çabucak adapte olmuş, bu değişik yapılara adapte olmakla kalmamış, bu yapıları kontrol eden ve yöneten üstün bir kültür sergilemiş olan ileri bir toplumdur. Onbirinci asırda dünyadaki onbir uygar milletten birisi olarak Türkler kabul edilmiştir. Onlar, fiziksel ortama uyumun yanında, buldukları coğrafyanın üzerindeki kültürlerle hakimiyet kurup onları etkiledikleri gibi bu kültürlerin etkisinde de kalmışlardır. Orta Asya'daki şaman gelenekleri ve gök tanrı inancını, onuncu yüzyıldan sonra İslâm kültür ve medeniyeti içerisine girerek, bu yeni medeniyetin önde gelen üyesi olmuşlardır. İslâm dünyasının hakim gurubunu oluşturmuşlar, kendi gelenek, görenek ve örflerini, dil ve kültürlerini de korumasını bilmişlerdir. Son asırlarda kendini gösteren batılılaşma ve modernleşme çabaları ile de, Avrupa medeniyeti dışında kalan toplumlara örnek bir gelişme göstererek buldukları önemli topraklar üzerinde büyük bir güç haline gelmişlerdir.

Çağın ve ortamın şartlarına en iyi şekilde uymasını bilen Türkler, Rönesans, Reformasyon, coğrafi keşifler, Fransız ihtilâli ve endüstri inkılâbı gibi önemli tarihi gelişmeleri gerçekleştirip, yeni, modern ve dinamik bir medeniyet yaratan Avrupa'nın yükselmesiyle, Avrupa medeniyetinin güncelliğini ve ileriliğini kabul etmişler ve bu medeniyetin meydana getirdiği güzelliklerden faydalanmak yolunu seçmişlerdir. Nasıl ki onuncu yüzyıldan itibaren İslâm medeniyetine girmiş ve Türklüklerini koruyarak bu medeniyetin saygın ve hakim gurubu olmuşlarsa, ondokuzuncu asırdan itibaren de Avrupa medeniyetini, kendi benliklerini koruyarak, almaya ve yeniden şekillenen dünyaya hakim olan bu medeniyet içerisinde şerefli ve saygın bir yer edinmeye çalışmışlardır. Aslında, evrensel bir karakter taşıyan medeniyet hiçbir kültüre ve topluma tek başına ait olmayacağına göre Türklerin yeni ve gelişmiş medeniyetler içerisinde kalma çabaları, onların yenilikçi ve ilerici bir toplum olduğunu göstermektedir. Bu sebeptendir ki, III. Selim (1789-1807) döneminde yoğun olarak başlayan batılılaşma hareketlerine büyük önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti'nde asırlara damgasını vuran devlet ve millet hayatında ki gelenekçilik ve statüko ve çıkarlarını bunun devamında gören ilmi, ticarî, askerî ve dinî gurupların, eskiyi

koruma kaygısı ile karşı koymasına rağmen, batıda gelişen en son medeniyetin çağdaşlık, ilericilik, üstünlük ve daha gelişmiş bir hayat tarzı olduğunu kabul eden aydın kişiler ve devlet adamları, yenilikler yapma arzu ve çabalarından vazgeçmemiştir. Her ne kadar yenileşme çabalarının Osmanlı Devleti'nin devamında bazı sıkıntılar doğurduğu ve özellikle Osmanlı iç işlerine batılıların daha fazla müdahale etmesini kolaylaştırdığı bir gerçekse de yenilikler karşısında kayıtsız kalmak veya hiç yenileşmeden eskinin aynen korunmasına çalışmak belki Osmanlı için daha yıkıcı olabilecekti. Bu sebeple akla ve sürece uygun olan yeniliklerin devlet ve toplum hayatına kazandırılması gerekiyordu. Bu bağlamda III. Selim ile başlayan, II. Mahmut (1808-1839) ve Tanzimat devri (1839-1876) ile devam eden modern reformlar süreci, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1920'lerde ve 1930'larda yaptığı devrimlerle doruk noktasına ulaşmıştır. Ondan sonra da yapılan yenilikler üzerine varlığını koyan Türkiye Cumhuriyeti günümüze kadar gelmiş ve hâlâ da bulunduğu coğrafyanın önemini bilerek modern medeniyetin ulaştığı en üst noktayı yakalamaya devam etme kararlılığını gösterme bilincindedir.

Bundan dolayıdır ki, iki asrı aşkın bir zamandır "batılılaşmak," "modernleşmek," "Avrupalılaşmak," "yenilikler yapmak," "ilerlemek," ve "reformlar yapmak" gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılan süreçte Türk kadar Avrupalı ve Türk kültürü kadar Avrupa kültürü önemli bir tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu süreç Türkiye'nin Avrupa'da gelişen en yeni ve dinamik dünya medeniyeti içerisinde hak ettiği yeri alması sürecidir. Böyle bir süreçte, Avrupalının Türkler hakkında ki görüş ve incelemelerinin bilinmesinin incelenmesi gerekmektedir. Bunu bilmek, Avrupalının hem ne ölçüde Türk'ü tanıdığını ve hem de ne ölçüde Türk'ün yaptığı çaba ve fedakârlıkların gerekliliğini kavramaya yardımcı olacaktır. Yenileşen ve modernleşen Türkiye'ye Avrupa'nın yaklaşımı olumlu ve olumsuz yönleriyle bu yazıda incelenecektir.

Kısa olarak tarihi süreçte Türk tipinin Avrupa'da ki şekillenmesine ve nasıl algılandığına bakılacak olursa; onbirinci asırda Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, Bizans'ın Avrupa'da yardım istemesine yol açmış ve bu yardım talebiyle birlikte, o günkü Hristiyan Avrupa'nın İslâm dünyasına karşı hissî yaklaşımı, Avrupa'da ki o dönem sosyal, ekonomik, dinî ve fikrî yapının

elverişliliği, tarihte iyi bilinen Haçlı seferlerini doğurmuştur. Sayıları yüz binlere varan Haçlı askerleri, akın akın Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'a gelmiş, ve bu yerlerde genellikle askerî ve idari liderliği elinde tutan Türklerle karşılaşmışlar ve çatışmışlardır. Dolayısıyla Anadolu'yu fethedip, batıya doğru sürekli bir yayılma gösteren Türkler ile Avrupalılar arasında ilk ilişkiler dostluktan çok uzak, savaş meydanlarında başlamıştır. Bu da izleyen asırlarda Avrupa Hıristiyanları ile Müslüman Türkler'in birbirini sürekli olarak düşman olarak görmesine, sürekli mücadele eden ve savaşan iki ayrı dünya olarak algılamasına yol açmıştır. Elbette "iki ayrı dünya" algılamasında Avrupa'nın kendi dinî, sosyo-kültürel, tarihi ve coğrafik farklılıkları ile Türklerin kendi dinî, sosyo-kültürel, tarihi ve coğrafik durumlarının etkisi büyüktür. Bir yerde bu farklılıklar ayrılığı doğurmuş, savaşlar ve istilâlar da ayrılıkların somutlaşarak süregelmesine yol açmıştır. "Avrupalı Haçlılar, Kutsal Topraklar için Anadolu'nun kanlarla sulanan yollarında Türklerle çarpışmış, onaltıncı asırdan itibaren ise, Kutsal Topraklara Hıristiyanların ulaşmasını imkânı ortadan kalkınca, Türkler, Haçlılar için bir engel olmaktan çıkıp, hedef olmuşlardır" (Beck, 1987: 5). Bundan dolayıdır ki, Avrupalıların Türklerle karşı olumsuz ve çoğu zaman asılsız yakıştırmaları ve önyargıları geleneksel bir yapı kazanmıştır.

Türklerin Avrupa'daki imajları, iki sebepten dolayı daha da kötü bir hal almıştır. Bunlardan birisi dinî duygularla yakından ilgili olup, Türklerin Müslüman olmaları dolayısıyla, dinlerinin John of Damascus gibi birçok erken Hıristiyan yazarlar tarafından "doğru" olmadığı ve peygamberlerinin de "yalancı" olduğu doğrultusundaki yazıları ve bu yanlış ve karalamacı siyasetin Hıristiyan toplumlar arasında önyargıya dönüşen duygulardır. Diğeri ise daha ziyade antik dönem tarihi ile ilgili olup, Türklerin Herodot ve diğer Yunan yazarların bahsettiği Trojanslarla, Kara Deniz'in kuzeyinde yaşayan Scythianlara benzetilmeleridir (Beck, 1987: 15-18). Bu şekilde Türkler, Avrupa'nın ilk çağlardan itibaren var olan düşmanları ile bir görülmüş ve sonuçta Türkler Avrupalıların duygu ve düşüncesinde olumlu bir yer edinmek şöyle dursun, her zaman düşman olarak görülmüşlerdir.

Ayrıca, Türkleri Avrupa'da tanıtan yazıları kaleme alan kimselerin, hem Türk dil ve kültürüne hakim olmaması ve hem de bu kimselerin yetersiz bilgilerle Türkü değerlendirmesinden dolayı, Avrupalılar Türkler hakkında çoğunlukla yanlış bilgiler edinmişlerdir (Shaw- Heywood, 1972: 3). Bu yazarların çoğunluğunun yazılarında Türk "tehlikesine" karşı Avrupa'yı bilgilendirmek ve bu "tehlikenin" ortadan kaldırılması için çareler tavsiye etmekten geri kalmama çabaları da, Türkler hakkındaki bilgileri önyargılı bir çerçevede çizmelerine yol açmıştır. Hatta "orientalist" veya "şarkiyatçı" olarak bilinen bu yazarlar, doğu toplumlarını yanlış ve kendi siyasî, kültürel, ekonomik, politik ve askerî amaçları için değerlendirmişler ve bu yolla doğuyu batının hizmetine sokma gayreti içinde

bulunmuşlardır (Said, 1979: 233).¹ Bu bağlamda genellikle olumsuz olan Türk yetenek ve karakter tahlilleri, Avrupa'da Türk imajının yaratılmasında önemli sonuçlar doğurmuştur. Her şeye rağmen, Türkün Avrupa'da gösterdiği başarı ve asırlar süren üstün ve güçlü durumu Avrupalının düşüncesinde bazen de gerçekçi ve olumlu yaklaşım doğmasına yol açmıştır. ondokuzuncu asırda bir Protestan papazı olan Salomon Schweigger'in Osmanlı yönetimini "köleliğe dayandıran ve hiyerarşide herkesin birbirinden korkması ve bu nedenle de hayat tehlikesi altında her emri kusursuz olarak yerine getirmeye çalıştığı" nazariyesi ile Busbecque'in Osmanlı idaresini "kan asaletine değil, becerikliliğe ve kendini yetiştirmeye dayanan bir sistem" (Ortaylı, 1985: 424) diye tanımladığı görüşler çelişmekte ve bu da Osmanlı Türkleri ve Devleti hakkında Avrupalının çelişen ve zıt fikirler içerisinde bocalayan karmaşık duygulara sahip olduğunu göstermektedir.

Hem doğuda ve hem de batıda dinî motiflerin ve dinî bir yaşantının hakim olduğu medeniyet çizgi is Ortta Çağ boyunca devam etmiş, bu çizgi Yeni ve Yakın Çağlarda nispeten azalarak varlığını sürdürmüştür. Bu durum Batıda dinî ve geleneksel yapıların Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Fransız ihtilâli ile bir yanda dinî ve gelenekselliğin gücünün kırılması ve diğer yandan da pozitif ilimlerdeki gelişmelere bağlı olarak sanayi inkılabının yardımıyla güç kazanan batının dünyada birinci derecede hakim rol oynamaya başlaması, Batı'nın eskiden olduğu gibi dinî ayrımcılığı yerine ekonomik, siyasî, askerî ve kültürel çıkarlarından doğan politikaları ön plana çıkarmıştır. Hatta bu çıkarlarına rahatça ulaşabilecek bir güce erişmiştir. Ancak, kutsal kitap ve dinî düşünceleri ile birbirinin eşitleri olduklarını hemen hemen tamamıyla reddeden ve aynı coğrafya üzerinde denklikler kurulmasını zorlaştıran Hıristiyan ve İslâm anlayışı, Batı medeniyetinin, Hıristiyanlığa rağmen ve karşı olarak, doğurduğu demokratik, liberal, kapitalist ve hümanist düşünceler yeni bir ortam oluşturmuştur. Bu ortamda dinî düşüncenin oluşturduğu ayrımcılık yerine teknik ve teknolojik gelişmişlik ile idari farklılıkların doğurduğu ilerilik veya gerilik damgasını vurmaya başlamıştır. Yeni batı medeniyeti, ortaya koyduğu yeni dünya anlayışı ile dinî temelde yatan farklılıkları büyük oranda ortadan kaldırmış ve gelecekte farklı medeniyet

¹ Edward W. Said'in "Orientalism" adlı eseri batılı yazarların özellikle Araplar karşısında aldığı tutumu işlemektedir. Her ne kadar yazar Türkleri Araplardan ayrı görüyorsa da eserinde vurguladığı tezleri genellikle şarkiyatçıların doğulu milletler için yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Ancak, şarkiyatçıların anlatımlarının tamamını emperyalist ve batı çıkarlarına hizmet eden önyargılar olarak görmek de bir ölçüde gerçekçilikten uzak olur. Sonuçta, abartılı veya yanlış da olsa bu şarkiyatçıların yazdıkları şeyler araştırmacılar için birer kaynak durumundadır.

çizgisinde olan toplumlar arasındaki birliktelikleri artırmaya yardımcı olacak bir ortam yaratmıştır. Bu, Osmanlı Devleti'nin koyduğu Hıristiyan dünyasına olan kapalılığının yerine modern batıya açık bir politika izlemesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nin başlattığı yenilikler Türkü bir ölçüde batıya yani Hıristiyan olmayan fakat modern olan batıya yaklaştırmıştır. Ancak, batının Türkler hakkındaki düşünceleri ve asırların etkisini taşıyan bu düşüncelerin modernleşme ile birlikte tamamıyla değişmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, Türkleri yakında görmek ve aralarında yaşamak fırsatı bulan bir kısım Avrupalılar, onlar hakkında olumlu izlenimler edinmekten ve bu olumlu izlenimlerini yazmaktan geri kalmamışlardır.

Kısaca, son asırlardaki tarihi süreç içerisinde Avrupalının Türk'e karşı yaklaşımına bakılacak olursa, Türkler 1683'te Viyana önlerinde büyük bir yenilgiye uğrayıncaya kadar genellikle yenilmez olarak görülmüş ve ancak bu bozgunu izleyen felâket yılları nedeniyle Avrupalılar onların yenilmezliği korkusunu yenmeye başlamıştır. Avrupa'nın teknoloji, askerî, ekonomik, fikrî ve hemen hemen her alanda hızla ilerlemesi ve üstün bir duruma gelmesiyle de "Türk korkusu" Türkleri küçümsemeye ve Avrupa'dan çıkarma fikrine dönüşmüş, Avrupalılar eskiden olduğu gibi dua ve istemin ötesinde amaçları için eyleme dönüştürme şansını yakalamıştır. Viyana yenilgisine kadar Türkler, Tanrı'nın günahkâr Hıristiyanları cezalandırmak için gönderdiği bir güç olarak görülürken, bu yenilgiden sonra Türkler Avrupa'da "atılması gereken istilacılar" olarak görülmeye başlanmış ve bu da gerek kurulan Hıristiyan koalisyonlarıyla ve gerekse de Rusya'nın tek taraflı saldırılarıyla gerçekleşmiştir. Türkleri "öbürleri" olarak gören ve onların gerek Avrupalı ve Hıristiyan olmamaları ve gerekse Asya'dan gelen "yayılmacılar" olarak görülmelerinden dolayı savaşlarda olduğu kadar, barış zamanlarında da Türkler farklı görülmüş ve onlara acımasızca yaklaşmıştır. Türklerle karşı genellikle düşmanca olan görüşler ondokuzuncu asırda nispeten ve bazı olayların, örneğin Macar Mültecileri Meselesi ve Kırım Harbi'nin etkisiyle olumlu ve gerçekçi karakter de kazanmıştır. Bunun sonucu olarak, her ne kadar Kırım Harbi (1853-1856) sonrasında yapılan Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'ni hukuken bir Avrupa devleti saymışlarsa da, fiiliyatta buna hiçbir zaman gereken ve yeterli ilgi gösterilmemiştir. Zaten böyle bir yaklaşımın, zayıf bir Osmanlı'nın batı ihtiras ve çıkarlarına daha iyi hizmet ettiği ve dönemin emperyalist karakterinden dolayı olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla Türklerle karşı farklı ve çelişen yaklaşım bu asırda da varlığını devam ettirmiştir.

OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİYLE TÜRK İMAJI

Devlet kurmadaki ve farklı din ve etnik gurupları bir arada başarı ile yönetmedeki yetenekleri nedeniyle Türklerin devlet adamlığı ve yönetim kabiliyetleri

Avrupalılarca her zaman dikkate alınan önemli öğelerden olmuştur. Her ne kadar Avrupalılar genellikle onsekizinci asra kadar Türkler'in devlet kurma ve toplumları idare etme yeteneklerini görmemezlikten gelmişse de (Beck, 1987: 106) bu tarihten sonra gelişen ilişkilerdeki sıklık ve pozitif ilimlerin doğurduğu nispi tarafsızlık ve objektifliğin etkisiyle Türkler başarılı idareciler olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Avrupalıların dikkatini çeken ve en çok üzerinde durdukları şeylerden birisi Türkler'in bu devlet kurma ve yönetme kabiliyetleri olmuştur. Ellsworth Huntington'a göre, diğer toplumlardan güçlü olmayan siyasi ve askerî önderlik Türklerde ve diğer göçebelere mevcuttu ve Türkler göçebeliliğin verdiği devlet yönetme kabiliyetini hiçbir zaman kaybetmemişlerdi. Bu kabiliyetin oluşmasında Türkler'in göçebe olarak hem hayvanlarını ve hem de ailelerini değişik ortamlarda koruma ve kollama kabiliyeti geliştirmiş olmalarına ve bu ortamlarda karşılaşılan farklı kişi ve guruplarla iletişim içinden olunduğundan da farklı toplumlara karşı hoşgörü geliştirmiş olduklarına yormaktadır (Huntington, 1945: 199-200). Elbette göçebe hayatın Türklere verdiği hareketlilik ve teşkilâtçılık kabiliyeti yanında onların binlerce yıla dayanan ve daha XI. asırda dünya üzerindeki sayılı uygar milletler arasında gösterilen konumları göz ardı edilmemelidir. Buldukları bölgedeki farklılıkları kavramada ve kalplerindeki enginlikte aldıkları ilhamla geniş toprakları idare ettikleri gerçeği bilinmelidir.

Bu yönetme ve idare kabiliyetiyle Türkler, farklı toplumları hoşgörü içerisinde bir arada tutabilmişlerdi. Balkanlarda yöneten Müslüman Türklerle, çoğunlukla köylü olan Slav ve diğer guruplar arasında bir uyumdan ve düzenden bahseden Warington W. Smyth, Avrupa'daki Türk düşmanlarının Türkler'in zalimce yerli halkı çalıştırdığı ve ezdiği yaygaralarını yalanlamakta, sadece bazı valilerin sınırı aşan haksızlıklar yaptığını belirtmektedir. Yine aynı yazar Fransız Ami Boué'nin kitabı *La Turquie de l'Europe* (Paris 1840)'dan aldığı bir alıntıdan yola çıkarak, "oldukça karışık bir toplumun yönetiminin" zorluğundan bahsetmekte ve "Türkiye'de (Osmanlı Ülkesi'nde) yaşayan tüm topluluklar karşılaştırıldığında, Türkler'in yerini alabilecek ve dinî hoşgörü, tarafsızlık ve adalet ilkelerine bağlı idarelerini yapabilecek başka birisi yoktur" demektedir (Smyth, 1854: 233).

Her ne kadar Türk'ün değişik toplumları yönetme kabiliyeti genel takdirleri kazanmışsa da, ondokuzuncu yüzyılda, Avrupalı kışkırtmalarla alevlenen Hıristiyan Balkan toplumlarının ayaklanmaları ve Türk yönetiminden çıkma eğilimleri, Osmanlı ile bu toplumlar arasında savaşlara yol açmış ve bu savaşlarda da her iki taraf büyük kayıplara uğramıştır. Balkanlar'da başlayan ve başta Ruslar olarak birçok Avrupalı tarafından Hıristiyan tebaanın "geri bırakılmışlığını" ortadan kaldırıp eşit duruma getirmek için istenen reformlar ve sürekli reformlar yapılmasına rağmen arttıkça gelişen bağımsızlık istekleri sonucu

Osmanlı yönetimi Avrupa'nın sürekli sorguladığı bir sistem olmuştur. Bazı Avrupalılar, Türkler'in Hıristiyan toplumları yönetme kabiliyetinden olmadığı savını dahi ileri sürmeye başlamışlardır (Fisher, 1924: 281).

Türkler hakkında Avrupalıların, tarihleri boyunca ve ondokuzuncu asırda da devam eden, genellikle başvurduğu ve haksız olarak önyargı ve bilgisizlikten veya ikiyüzlülükten doğan yaklaşımlarının etkisiyle kullandıkları en acımasız yakıştırmalardan birisi "barbar" kelimesidir. Eski Yunan ve Romalıların kendi sınırları dışında yaşayan ve çoğunlukla kabileler şeklinde örgütlenmiş olan toplulukları aşağı görmek ve onların dillerini anlamadıklarını göstermek için ürettikleri "barbar" kelimesi, zaman içerisinde, Batı Roma'nın yıkılmasına yol açan Vizigot, Ostrogot, Vandal gibi Germanik kavimlere ve Hunlar gibi Asyalı toplumlara verilen isim, zamanla Hıristiyan ve Avrupalı olmayanlara karşı kullanılmıştır. Özellikle onbirinci asırdan itibaren Anadolu'yu alıp Avrupa karşısında büyük bir güç olan Türkler için de bu kelime sıkça kullanılmıştır. Başlangıcında "dili anlaşılmayan" kavimlere kullanılan "barbar" kelimesi, zamanla medenî olmayan, zalim, kan akıticı, mantıkî düşünceden yoksun, acımasız,...vb. anlamlara gelecek şekilde yorumlanmaya başlanmıştır. Barbarlığın medeniyet karşısında dayanma gücü olmadığı vurgulanmış ve medenî olanların kazandığı fikrî kabul edilmiştir (Parliamentary Papers, 1886: 2).

Barbar kelimesi son asırlarda, özellikle ondokuzuncu asırda, "yarı-barbar" (semi-barbarian) kelimesiyle vurgusundaki şiddet hafifletilmişse de bu kelime, özde var olan anlamını korumuştur. Bundan özellikle Türkler ve Ruslar gibi Avrupa ile sıkı ilişki içerisinde olup, ancak tam Avrupalı kabul edilmeyen toplumların adlandırılması yaygın olarak etkilenmiştir. Ancak Türklerle atfedilen yarı-barbarlığın haksızlığına değinenlerden Smyth, Türkler'in sağduyu ve olgunluk bakımından birçok Avrupalıyı geride bıraktıklarını belirtmektedir. Smyth (1854: 235),

Türkler 'Semi-barbarians' (yarı-barbarlar) diye çağırılırdı! Ancak, en azında, bizler arasında oldukça yaygın olan adi öldürmeler, ev soygunları, karı dövmeleleri, acımasız dil ve mide bulandıran aşağılamalar onlar (Türkler) arasında oldukça nadirdir; ve başımdan geçenlerden ve arkadaşlarımla yaşadıklarımdan yola çıkarak, iddia ediyorum ki, hamal, köylü veya en az eğitilmiş bir Türkün hem yerinde davranışları ve aaseti, ki bizim birçok üst sınıflarımızı utandırır ve gölgede bırakır niteliktedir ve hem de cömertliği ve onurluluğu göz kamaştırıcıdır, demektir.

Hemen belirtmek gerekir ki, barbar suçlaması tek taraflı değildi. İlk zamanlarda Müslümanlar da Avrupalılar, özellikle Ruslar, için barbar kelimesini kullanmışlardır. Onlara göre Ruslar, "vahşî ve ilkel yerliler, az bulunur sarışın köleler ve kürk ve *ivory* gibi ham madde kaynağıydı" (Bennigsen-Broxup, 1983: 5). Ancak karşılıklı güçlerin denk olduğu zamanlarda bu tür suçlamalar karşılıklı olurken, bir tarafın güçlü ve diğer tarafın zayıf olduğu zamanlarda zayıf tarafın yok

edilmeye ve ortadan kaldırılmaya lâyık olduğu görüşünü meşrulaştırmak için kullanılan yakıştırmalardı ve bu nedenle tehlikeli idi.

Ondokuzuncu asırda birçok defalar İngiliz başbakanlığı yapmış ve bu asrın en tanınmış liderlerinden olan Gladstone Avrupa'daki Türk düşmanlığı fikrini savunanların en tipik ve önde gelen örneklerindedir. Kendisi bağız bir Hıristiyan olan Gladstone, Türklerle karşı beslenen "Haçlı ruhunun" son temsilcisi gibi hareket etmiş ve her fırsatta Türkler aleyhine demeçler ve bildirimler vermiştir. Gladstone'a göre Türkler barbarı ve Avrupa'dan çıkarılmalıydı. Bu doğrultuda Gladstone, Rusların Balkanlar üzerindeki emellerini hoşgörüle karşılamıştır. Türklerden "nefret ederken Rusları 'Balkan milletlerini özgürleştiriyor' diye takdir etmiştir" (Korff, 1922: 30). Gladstone'un *Bulgarian Horrors and the Question of the East* adlı broşürü, 1876 Bulgaristan Olayları hakkında kaleme alınmış ve en koyu bir Türk düşmanlığı duygusuyla yazılmıştır. Bu broşür, İngiltere'de kamuoyunu oldukça etkilemiş ve Türk düşmanlığının yayılmasına yol açmıştır. Gladstone'a göre Türkler, "insanlık düşmanı," "kültürleri yok eden," "kanun yerine zora dayalı yönetim anlayışı sergileyen," "blood-thirsty (kana susamış)" ve "büyük bir askerî lanet" idiler (Gladstone, 1876: 9). Gladstone, Türkler'in "kötü" yönetiminin sonlandırılmasını, Balkanlı toplumlara yardım edilmesini ve İngiltere'nin bunu yaparak kazanmış olduğu kötü ünden kurtarılmasını önermiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması fikrinden de vazgeçilmesi gerektiğini belirtmiştir (Gladstone, 1876: 16-27). Gladstone, Haçlı ruhu kalıntıları yansıtan tek Avrupalı değildi. Gerçekte, "Avrupa'nın büyük kısmı bu ruhu (ondokuzuncu asırda) hâlâ taşımaktaydı" (Jelavich, 1973:11). Dolayısıyla onbirinci asırda Anadolu ve Suriye'den çıkarılmak istenen Türkler, ondokuzuncu asırda Avrupa'dan çıkarılmak istenmiştir. "Barbar" ve "despot" diye haksızca isimlendirilerek yaptıkları iki yüzlü haksızlıkları meşrulaştırmak istemişlerdir.

Ancak, Avrupa'da Türkler'in barbarlar ve zalimler olduğu fikrine karşı olanlar da yok değildi. Bunlardan H. Hope Crealock, Balkanlar'daki sorunun, Türk "despotluğundan" ziyade, Rusların teşvik ettiği "gizli ve haince" guruplar tarafından yaratıldığını yazmaktaydı. Avrupa'da Türklerin sorumlu tutulmasının, Rusların çıkarına olduğunu belirtmekte ve bu yolla Ruslara tanınan bir çeşit meşru zemin, onların Osmanlı topraklarına rahatlıkla saldırmalarına yardımcı olduğunu vurgulamaktaydı. Oysa Türklerin kendi haline bırakılması halinde Balkanlar'daki meselelerini rahatlıkla çözülebileceğini söylemekte idi (Crealock, 1878: 109-112).

Osmanlı Devleti'nin asırlardır Balkanlı milletleri barış içerisinde yönettiği göz önüne alırsa, ondokuzuncu asırda Yunan, Sırp gibi azınlıkların ayaklanması, Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerinden ve problemlerinden ziyade, dış güçlerin kışkırtması sonucu yaratıldığı fikrini kabul etmeyi gerektirmektedir.

Sadece Osmanlı Devleti'nin zayıflığı batının yıkıcı fikir ve eylemlerini kolaylaştırmış ve hatta teşvik etmiştir. Osmanlı'nın gelişen batıyı yakinen takip edememesi, ekonomik, politik, kültürel ve hukukî yönlerden geri kalması dış güçlerin işini kolaylaştırmıştır. III. Selim'le başlayan yenilik ve batılılaşma hareketleriyle Osmanlı Devleti'nin batının yıkıcılığına karşı güç kazanılması ve devletin genel karakteri ve sınırlarının korunması ve yaşatılması istenmişse de, bu çabalar yıkılışı uzatmaktan öte, tam bir başarı sağlayamamıştır.

Avrupa kendi Hıristiyan ortaçağ medeniyeti üzerine modern zamanlardaki gelişmeleri ekleyerek kendine has kimliğini geliştirirken, Avrupa dışında ve aynı değişimlere ayak uyduramayıp geri kalan toplumları türlü şekilde görmüş ve bu toplumlar için bazı yakıştırmalarda bulunmuştur. Bu farklı görüş ve yakıştırmalarda adlandırılan toplumların coğrafyası kadar tarihi ve kültürel kimlikleri de önemlidir. Avrupalıların son asırlarda geliştirdikleri ve genel olarak tüm Müslümanlar ve özellikle de Osmanlı Orta Doğu'su için kullandıkları "oryantal" ve "oryantalizm" sözleri, onların Türkler ve diğer Müslümanlar hakkında düşündükleri ön yargı ve yanlış anlamının yanında kendi farklılıklarını ispat etmek için birer belge gibidir. Avrupalılara göre oryantal kimse, az gelişmiş, çocuksu, yardıma muhtaç, kendine güveni olmayan ve medenî insanın yanında eşit bir yer edinmekten ziyade, medenî insana muhtaç olan bir tiptir. Böylece Avrupalı bu "çocuksu" tipi eğitmek, azarlamak, haklarından mahrum bırakmak ve kısacası "takdir etmek" yetkisini kendisinden bulmuştur. Avrupa kendinde gördüğü güçle başkalarını ayrı görme ve kontrol etme yetkisinin meşruluğuna kendinî inandırmıştır. Bu yolla "white man's burden" (beyaz adamın çilesi) efsanesi, ki Avrupa'nın geri kalmış topraklara medenîlik götürmesinden dolayı çektiği zorlukları ifade etmek için kullanılmıştı, giderek kültürleşen ve hem politikada ve hem de kamu vicdanında yer eden bir yapı kazanmıştır (Çay, : 1985: 431). Avrupalı kendinî giderek daha fazla dünyayı şekillendiren ve geleceği yapan bir güç olarak görmeye başlamıştır.

Avrupalılarca "oryantalizm" kelimesi Osmanlı bağlamında despotluk, acımasızlık ve barbarlık kavramlarını anımsatan anlamda kullanılmıştır (Sardar, 1999: 46). Bu yanlış yaklaşımda Osmanlıların asırlardır Avrupa'ya karşı başarı ile sürdürdükleri askerî mücadelelerin önemli yeri vardır. Osmanlı Türkü Avrupa'yı askerî alanda birçok defalar yenmiş ve Avrupa'nın kentine korku salmıştır. Bir yerde Avrupalı bu çeşit ağır karalama ve ithamlarla Türk'ten öç almak ve kendi kayıplarını ve zayıflıklarını unutmak istemiştir. Oryentalist yakıştırmalarıyla, Türklerin kendilerinden olmadığını, başka bir dünyaya, kültüre ve medeniyete ait olduğunu ve bu sebeple de dışlanabilir olabileceklerini kabullenmiştir. Osmanlı Türkü'nü dışlayarak Balkanlı topluluklar üzerindeki iktidarına son vermek amacıyla kendi kendilerine inandırmak ve kendi aralarında bu amaca hizmeti meşrulaştırmak için kullanmışlardır.

Avrupalılar kendinden olmayan veya olmasını istemedikleri toplumları en çok "medeniyet" (civilisation) anahtar kelimesiyle ölçerek değer biçmişlerdir. Bu bağlamda kendileri her zaman medenî (civilized) milletler olurken, diğerleri barbar, yarı-barbar, medenî, yarı-medenî, vahşî ve ilkel guruplar oluyorlardı. Her ne kadar Avrupa medeniyetinin ulaştığı seviye bunu bir nebze haklı kılmışsa da, medeniyet kelimesi farklı anlamlarda yorumlanabildiğinden, Avrupa'nın yaptığı şekilde medenîlik taslamak bir çeşit dünya içinde önde, ileride ve efendi olmak ve dünyaya hükmetmek için ince düşünülmüş bir durumdur.

Avrupa'nın Rönesans, reformasyon, büyük coğrafi keşifler, aydınlanma çağı, Fransız ihtilâli ve endüstri devrimi gibi evreleri yaşaması ve daha önemlisi Newton, Galileo gibi ilim adamlarının önderliğinde gelişen ilmin bu gelişmelere destek çıkmasıyla, Avrupa yeni ve yakın çağlarda medeniyette hızla ilerlemiş ve bu ilerlemenin verdiği güç ve güvenle de dünya hakimiyetine giden yolda büyük adımlar atmıştır. Her ne kadar medeniyet bir sonuçtan ziyade bir süreç ise de ve bazılarınca Avrupa medeniyetinin de bir gün yeni ve daha üstün bir medeniyetle aşılacağı fikrî kabul edilmişse de (Huntington, 1945: 15), vardığı üstün noktadan yola çıkan Avrupalı kendinî diğer az gelişmiş toplumlar üzerinde, bir başka deyişle, Avrupalı olmayan ve Avrupa medeniyeti içerisinde yer almayan toplumlar üzerinde üstün görmeye başlamıştır. Bu üstün görmede Hıristiyanlık, Avrupalılık ve "beyaz ırklılık" bazen açık ve çoğu zaman da gizli temel rolü oynamıştır. Bu bağlamda Türkler Hıristiyan olmadığından, ve hatta Hıristiyanlığın "düşmanı" görüldüğünden, her ne kadar Avrupa'da uzun asırlar hakim unsur olarak bulunsalar da Avrupalıdan ziyade Asyalı kabul edildiğinden ve son olarak da Türkler'in, özellikle batı Türklerinin, tamamıyla beyaz ırktan olmalarına rağmen bazı çevrelerce sarı ırktan (mongoloid) olduğu fikrinin kabul edilmesinden dolayı, Türkler çoğunlukla Avrupa medeniyeti dışında görülmüştür.

Avrupa'nın bu medeniyetten üstünlük ve dolayısıyla dünyada üstünlük kurma düşüncesi sonrasında doğan emperyalizm ve ırkçılığa varan aşırı milliyetçiliği, güçsüz Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olmuştur. Bir yandan Balkanlar'da ki Hıristiyan ve bir noktaya kadar, "Avrupalı" kabul edilen toplumların Türk hakimiyetinden çıkarılmasına çalışırken, diğer taraftan Türkler'in asırlardır oluşturduğu medeniyetin izlerini silmeye başlamışlardır. Bir yandan Türk ve Müslümanları katliamlar, zorla yer değiştirmeler ve asimilasyon teknikleri uygulayarak Avrupa'dan yok etmek gayreti içerisinde olmuşlardır (McCarthy, 1995: 233; Hâlâcoğlu, 1994: 212). Bunun en açık örneği, 1812 tarihli bir resimde (şekil 1) Atina şehrinde birçok cami minaresi görünürken (Hampson, 1969: 50), 1821 Yunan ayaklanması ve 1829 Yunan bağımsızlığının oluşmasıyla başlayan süreçte, bu dinî mekanlar kısa süre içerisinde yok olmuş ve izleri silinmiştir. Daha acı ve kötü olanı ise Osmanlı Devleti Balkanlarda çekilirken,

özellikle Yunan ve Sırp'lara özerklikler vermek zorunda kalırken, karşı tarafın istemleri doğrultusunda buralardaki Türk ve Müslümanların da çekilmesini kabul etmiş, böylece asırlardır kendi idaresi altında yaşayan Yunan ve Sırp'lara Türk ve Müslüman'ı kendi sınırları içerisinde yaşatmak istememiştir. Bu şekildeki bir davranış ise Avrupalı büyük devletlerce de uygun bulunmuştur.

Ondokuzuncu asırda medenilik kavramı kişilere yakıştırılan "kibar insan" (gentilhomme-gentleman) sözüyle eşleşmişti. Kibar insan, güvenilir, dürüst, ciddi, metin, soğuk kanlı, kendine hakim olabilen, efendi insanlardı. Toplumların değerlendirilmesinde *gentleman* insanların varlığı, kültür ve medeniyette aldıkları yola paralel kabul edilmekteydi. Hatta resmî olmayan, ancak, resmîliği de etkileyen bir yapıya sahipti. Toplumların birbirine saygı görmesinde ve biri birine itibar vermesinde, bunlar içerisinde anlaşabilecek gurupların olması önemliydi. Bu dönemde birçok gözlemci Türkleri *gentleman* olarak görmüştür. Hatta bu sebeptendir ki İngilizler ile Türkler'in birlikte hareket etmeleri gerektiğini savunmuşlardır (Vambéry, 1885: 138).

Türklerin Avrupa'da, özellikle İngiliz kafasında yarattığı imaj, ondokuzuncu asrın önemli karikatür dergisi *Punch*'ta ilginç şekillerle ifade edilmiştir. Bunda Türk ülkesine "Turkey" demelerinin, ki bu İngiliz dilinde küçük harfle başlayarak yazıldığında "hindi" anlamına gelmektedir, sonucu Türkleri "hindi" tiplemesiyle (şekil 2) vurgulamaları, ve çoğu zaman da Avrupa'da para arayan "borç hastası" olarak görmeleri (şekil 3) kayda değerdir. Bu şekilde Rusların ayı, İngilizlerin aslan, Almanların kartal ve Türklerin de hindi ile temsil edildiği karikatürler, bir yerde Türklerin eski savaşçı ve "kan dökücü" imajlarının yerine "düşünceli" ve "kabaran" bir görüntü aldıkları görülmektedir. Asıl saldırgan ve kan dökenlerin de kendileri olduklarını bir anlamda kabullenmiş olduklarını temsil etmektedir.

Osmanlı'nın dış borçlarla yıprandığı, dışarıdan aldığı paralarla ayakta kaldığı gerçeği de ülkenin geri

kalmışlığını, kurumlarının iflas ettiğini göstermektedir. Gerçekten de maliyesi iflas eden devlet ekonomisinin, batılılar tarafından kapitülasyonlar ve Duyun-u Umumiye ile idare edilmesine boyun eğmişti. Bu acı da olsa bir gerçektir.

Türkler uzun asırlar gerek Balkanlar'da Ortadoks halk üzerine ve gerekse imparatorluğun diğer sahâlarındaki Türk olmayan Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi toplumlara karşı oldukça hoşgörülü olmuştur. Anadolu'da, Balkanlar'da ve diğer bölgelerdeki topluluklar kültür, dil ve dinlerini muhafaza ederek, Osmanlı yönetiminde barış içerisinde yaşamışlardır. Yönetimleri altındaki halklar "kendilerine has görünümlemlerini ve kişiliklerini" korumakla kalmamış, "tüm ırklar, dinler, diller... Sultan'ın geniş toprakları üzerinde yan yana barış içerisinde bulunmuşlardır" (Ubicini, 1856: 11). Türkler kendi durumlarını güçlendirmek ve reaya kendi dillerini kullanmaları için hiç bir zaman baskı yapmamıştır. Bu nedendir ki Bulgarlar, ondokuzuncu asrın ilk yarısında dahi Türk yönetiminden memnun olduklarından, Yunan ve özellikle Rus propagandalarına rağmen devlete sadakatlerini korumuşlardır. Ruslardan ziyade Türkleri kendilerine yakın görmüşlerdir (Smyth, 1854: 239). Türklerin hoşgörülü yönetim anlayışı, Yunan, Bulgar, Sırp, Arnavut, Romen ve Karadağlı gibi Balkanlı milletlerin kendi öz benliklerini ve kültürlerini korumalarını sağlamış ve Osmanlı Devleti'nden ayrılır ayrılmaz bu devletler Avrupa'da saygı duyulan bir konuma çıkmış olmalarından bu öz benliklerini koruyabilmenin vermiş olduğu yapı önemli bir rol oynamıştır (Sanders, 2000: 261). Bu gerçek, Türklerin kültürleri yok eden ve baskıcı yöneticiler olduğu anlayışının Avrupa'da haksız ve ikiye bölünmüşlükten doğduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı dönemlerde, Türkler hoşgörü ile Hıristiyanları yönetip onlara yaşama hakkı tanıırken, azınlıktan söz etmenin mümkün olmaması kayda değerdir.

Şekil 1: 1812'de Atina Şehri

Hıristiyan ülkelerde, özellikle Avrupa'da bir Müslüman İspanyollar 1492'de Endülüs'e son verince buradaki Müslümanları ve Yahudileri ya zorla Hıristiyanlaştırmışlar ya da ülke dışına göndermişlerdir. Hatta, daha ondokuzuncu asırda bağımsızlıklarına kavuşan Yunanistan ve Sırbistan, sınırları dahilindeki Müslümanlara büyük sıkıntılar yaşatmış ve birçok katliamlarda bulunmuşlardır. Bu gerçeği gören Urquhart, Türkler'in karşı dindeki toplulukları yönetmede, Hıristiyan milletlerden daha hoşgörülü olduklarını haklı olarak dile getirmiştir (Altay, 1984: 19). Türkler, "volkan lavları" gibi fetihler yapmışlar, ancak her şeyi olduğu gibi bırakmışlardır (Ubcini, 1856: 12).

Avrupa'da özellikle İngiltere'de emperyalist çıkarların yarattığı bir Türk imajından söz etmek mümkündür. Buna göre, imparatorluklarının ekonomik, siyasî, askerî ve diplomatik çıkarlarını korumak için Avrupalılar zaman zaman Türk dostu ve zaman zaman da Türk düşmanı olmuşlardır. Tamamen siyasî ve ekonomik çıkarlardan doğan bu görüşte İngiliz-Rus rekabeti önemli bir yer teşkil etmektedir. Rusya'nın gerek Osmanlı İmparatorluğu için saldırgan politikalar izlemesi ve gerekse Orta Asya'da Türk hanlıklarını istila edip (1850-1885), İran ile Afganistan'ı tehdit etmeye başlaması, İngilizleri hayli rahatsız etmiş ve İngilizler Rusya'nın Akdeniz, Hindistan ve Basra Körfezi'ne ulaşmaması için bir yandan diplomatik girişimlerde bulunurken, diğer yandan bölgedeki Müslümanların dostu olarak ortaya çıkıp, Osmanlı Sultan-Halife'ye yardım etmek suretiyle bu dostluğu göstermek istemişlerdir. Bu konuda bazı İngilizler kendi kamuoylarını Türklere daha yakın düşüncelere sevk etmek istemiş, Müslümanlığın Protestanlığa en yakın din olduğu fikrini ileri sürmüş, Rusya'yı düşman olarak ilân etmiş, Osmanlı Sultanı ve Müslümanlara destek çıkılmasını savunarak bunun İngiltere'nin resmî politikası haline getirilmesini tavsiye etmiştir (Baker, 1888: 225).

Ayrıca uzun yıllar İstanbul ve devletin değişik yerlerinde görev yapmış olan David Urquhart, yazdığı Türkiye ve Onun Kaynakları (*Turkey and Its Resources*

(London, 1833)) adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücünü araştırmış, ve bu gücün İngiliz hükümetini tatmin etmesini ve buna bağlı olarak İngiltere'nin Osmanlıya yaklaşmasını sağlamak için fikri çaba göstermiş, Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan daha önemli bir müttefik ve ortak olduğunu ve bu sebeple de Osmanlı Devleti'nin Rus emellerine karşı korunması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Fikirleri İngiliz hükümetince ret edilmişse de, Urquhart İngiltere'de *Portfolio* adında bir süreli yayım ve sayısız kitap ve makale yayımlayarak, Osmanlı Devleti'nin korunması ve kalkınması propagandasına devam etmiştir. Urquhart, "İngiliz halkına Türkiye (Osmanlı Devleti)'nin reformlar yoluyla güçlü ve sağlıklı bir devlet olabileceğini hemen hemen herkesten daha fazla öğreten kişi" olmuştur (Boisvert, 1936: 444-467). Bu çabalar meyvelerini vermeye başlamış, Urquhart'la birlikte İngiltere'de Türk yanlısı siyaset güç kazanırken, 1830'lardan itibaren 1878'e kadar sürecek olan İngiltere'nin Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma yolundaki siyasetine destekçi olmuştur.

Yine 1830'larda Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Mehmet Ali Paşa Ayaklanmasının verdiği zor durumdan faydalanarak Hünkâr İskeleyi anlaşmasını imzalaması ve Osmanlı'ya yardım karşılığı Boğazlar yönetiminde hak kazanması Avrupalı büyük devletleri harekete geçirmiştir. Rusya'nın güneye sarkmasından ve Akdeniz'de bir güç olmasından korkan birçok Avrupalı bu tehlikeyi halka ve politikacılara anlatmaya çalışmıştır. Bunlardan David Ross'un *Opinions of the European Press on the Eastern Question* (London, 1836) adlı eseri Türkiye'nin Avrupa'da bir denge olduğunu ve hatta "Rus barbarlarına" karşı bir güç olduğunu belirtmiştir. Bu eser Avrupa'da Türk yanlısı düşünceleri artırırken, Rusya'ya karşı menfi duyguların gelişmesine katkıda bulunmuştur (Macfie, 1991: 132-137). Böyle bir gelişimin ilk bakışta Türkiye'nin yararına gibi görünse de gerçekte Avrupalıların hem Türkler ve hem de Ruslar için karar verebilecek bir konumda olduklarını ve gerektiğinde bu iki toplumun mücadelesinde kendilerine pay çıkarabileceklerini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin, özellikle boğazların, stratejik önemine bağlı olarak herkesin sahip olmak için can attığı ve ancak böyle bir gelişmenin ise büyük yıkımları beraberinde getireceği gerçeğini bildiğinden, büyük devletler Avrupa'da güçler dengesinin korunması için zayıf bir Osmanlı'nın varlığını yeğlemişlerdir. Öyle ki, 1820'lerde Yunan ayaklanmasına bizzat katılan ve Türk düşmanı olarak bilinen ünlü İngiliz şairi Lord Byron dahi bu stratejik bölgelerin kimsenin hakimiyetine girmesini istememiştir. Parlemantoda yaptığı bir konuşmada (Sardar, 1999:46),

Osmanlıların kim olduklarını ifadede zorlanırsak, onların kim olmadıklarına bakmalıyız. Onlar korkak değildir, başka dinlerin mensuplarını yakmazlar,

suikastçı değiller,...Onlar, yönetme kabiliyetini korudukları sürece padişahlarna sadıktır ve Tanrı'ya sorgusuz bağlıdır. Eğer yarın onlar Ayasofya'dan uzaklaştırılır ve Rus veya Fransızlar onların yerini alırsa, Avrupa'nın bu değişimde kazancı olacağı şüphelidir. İngiltere (fakat) kesinlikle kaybeden olur

sözleriyle, Türklerin sınırlı da olsa topraklarına saygı gösterilmesi gereğini kabul etmiş, İngiltere'nin de bu zorunluluğa boyun eğmesini belirtmiştir.

Türklerin hüküm sürdüğü toprakların politik ve stratejik önemleri kadar, onların savaşkanlığı ve askerî gücü Avrupalıların en çok üzerinde durduğu özelliklerinden biri olmuştur. Tarihleri boyunca büyük askerî başarılar imza atmış olan Türkler, en zayıf oldukları ondokuzuncu asırda bile batılı gözlemcileri Savaşmak Türkün doğal yapısından gelen bir eylemdi. "Türk ideal bir askeri ve bir Nizam tugayının görüntüsü Almanları dahi aşan, gözleri etkilemekte ve sağlıklılık duygusu vermekteydi" (Imperial Defense, 1889: 581). Sir Edwin Pears'e göre (1917:205-206) Türkler, "korkusuz askerler" ve uzun asırlar boyunca özgür yaşadığından "kendine güveni" olan kimselerdi. Sadece Avrupalı büyük güçlerin haklarını kendine denk görmekteydi. Türkler cephede de savaşmaya değer kimselerdi. Tarihleri ve dinleri onlara diğer toplumlar üzerinde hakim olma hırsı ve duygusunu vermekteydi. Ünlü Alman Generali Moltke'ye göre, "Münevverimin Türkiye'den kovulduğu ve yıldızların harp işlerine karışmalarının yasak edildiği gün Türk'ün ruhu yeniden parlayacak ve silah kullanmak için doğan bu kahraman milletin tarihi, eski ışığını bulacaktı" (Tan, 1994: 53).

XIX. asırda zayıflayan ve "hasta adam" konumuna düşen Osmanlı Devleti ve, daha geniş anlamda, geri kalmış bölgeler, Avrupalı büyük güçler tarafından rahatlıkla şekillendirilecek yerler olarak görülmüştür. Bu bağlamda, "Doğu meselesi," "Orta Asya meselesi," "Uzak Doğu meselesi" ve "Kıbrıs meselesi" gibi uluslararası karakter kazanmış gelişmeler, bu bölgelerden ziyade Avrupalı büyük güçlerin yarattığı meselelerdi. "Avrupalı güçlerin büyümek için Asya'da (ve diğer az gelişmiş bölgelerde) sürekli olarak kültürel, ekonomik ve askerî projeler" üretmesine bağlı olarak doğan kendi aralarındaki rekabetten doğmuş meselelerdi (Chioi, 1903: 5). Ondokuzuncu asırda Avrupalı devlet adamları tarafından sıkça kullanılan "Doğu meselesi" sözü, "Avrupalı güçlerin Osmanlı topraklarını ele geçirmek için ortaya attıkları bir planıydı" (Mansel, 1991: 26). Böylece dünya politikasını elinde tutan ve uluslararası ilişkilerde üstün güce sahip olan bu güçler, dünya ekonomisini, hammaddesini, siyasî, kültürel ve askerî yapılarını çıkarları doğrultusunda kullanmak için, bu ve benzeri sorunları çıkarmışlardı. Sorunların asıl yükünü ve acısını ise genellikle sorunun ifade ettiği bölgedeki az gelişmiş topluluklar çekmişti. Bu topluluklar hem topraklarını ve hem de can ve mallarını kaybetmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin "Doğu meselesi" adı altında masaya yatırılması, başta Rusya olmak üzere, Avrupalılara bir çeşit "meşru" hak tanımış ve bu hakla

şarırtan ve hayrete düşüren örnek askerî başarılar göstermişlerdir. Doksantüç harbinde (1877-78 Osmanlı-Rus Harbi) Plevne sahnesindeki savaşları anlatan Archibald Forbes, Türklerin doğuştan asker olduğunu, savaş sırasında içgüdüsel olarak ne yapılması gerektiğini bildiğini ve bunu yaparken de başarılı çatışmalar verdiğini yazmaktadır. Forbes'a göre, Rus askerleri "asker olarak eğitilmiş cesur köylüler" ve Türkler "asker doğan" savaşçılardı. Savaş esnasında Ruslara iyi komuta edilip, yol gösterilmez ise, Ruslar ne yapacaklarını şaşırıyor ve "acımamak" şeklinde öldürülüyorlardı. Oysa Türkler, komuta edilmese dahi ne yapacağını biliyor, gerektiğinde geri çekiliyor ve gerektiğinde hücum ediyordu (Forbes, 1877: 563).

da uluslararası ilişkilerde Osmanlı Devleti bir oyuncak gibi kullanılmıştır. Bundan özellikle çıkarı olan Rusya, Çar I. Nicholas'ın Osmanlı'yı "sick man of Europe" (Avrupa'nın hasta adamı) olarak nitelemesi, duygusal, politik ve diplomatik alanlarda doğu meselesine yeni boyutlar eklemiştir. Buradan yola çıkan politikacılar, entelektüeller, aydınlar, devlet adamları ve tarihçiler, işlerine geldiği gibi yorum yapmaya ve yazılar yazmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti, "birisine kırk defa hasta deyince hasta olur" sözünü doğru çıkarır gibi, bu hastalıktan hiç bir zaman kurtulamamıştır. Her ne kadar bazıları bir ayaklanmanın veya Osmanlı borçlarının göz önüne alınarak "hasta adam" diye çağrılmasının yanlış olduğunu savunmuşsa da (Crelock, 1878: 109), Avrupa'nın genel eğilimi Osmanlı Devleti'nin iyileşmez olduğu noktasında toplanmıştır.

Doğu meselesi direkt olarak Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü hedef alan ve varlığını tehdit eden bir meseleydi. ondokuzuncu asır boyunca stratejik önemi tartışmasız kabul edilen Osmanlı başkenti, İstanbul, dünyada büyük devletlerin en fazla ilgisini çeken noktaydı. Çok önemli olan bu yer için I. Dünya Savaşı'na kadar Büyük devletler kabul edilebilir hiç bir çözüm üretememiş, ve burası emperyalist, askerî, politik ve diplomatik mücadelenin yoğunlaştığı yer olarak kalmıştır (Jelavich, 1964: 53-57). Osmanlı Devleti'nin uzayan güçsüz hali, Napoleon Bonapart'ın vurguladığı gibi, Türkler'in "vatan sevgisi" ve "vatana bağlılık" duygularının (Tan, 1994: 15) yarattığı engin fedakarlıklar ile ve Avrupalı emperyalist güçlerin birleşmeyen emelleri nedeniyle I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bu savaş sonunda yenik çıkan Osmanlı Devleti yıkılmış ve onun yerinde, Türk milletinin tarihine hiç de yabancı olmayan yeni, dinamik ve modern bir ülke, Türkiye Cumhuriyeti, doğmuştur.

SONUÇLAR

Türkler ondokuzuncu asırda gerek kendi askerî, siyasî, ekonomik ve sosyal zayıflıklarından doğan ve gerekse Avrupa'nın yayılmacı siyasetinden meydana gelen bir etkiyle, batı ile olan ilişkilerinde yoğun bir dönem yaşamıştır. Batı ile olan ilişkilerinde her alanda

olduğu gibi görünüm ve algılama alanlarında da seviye tespiti sosyal, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkilerin gölgesinde şekillenmiştir.

Batılı milletler ve hükümetler, Osmanlı Devleti'nin kendi çıkarlarına hizmet ettiği zamanlarda, Türklere karşı daha dostça bir yaklaşım sergilemiş, çıkarların çatıştığı zamanlarda ise düşmanca ve karalamacı bir yol izlemiştir. Türklerin batıya yansıyan görüntüsü çoğu zaman siyasi ihtiraslar ve hükümet politikaları tarafından şekillendiğinden, batıdaki kamuoyunun Türkler hakkındaki fikirleri yanlış ve ön yargılara dayalı olarak gelişmiştir.

Batıda Türkler devlet adamlığı, birçok dini ve etnik gurubu bir arada yaşatma başarısı, askeri kabiliyetleri, dürüstlükleri ve hoşgörülükleri ile takdir toplarken, dini ve tarihi duygudan kaynaklanan önyargıların etkisiyle de olumsuz bir şekilde algılanmışlardır. Batının Türkler hakkındaki algılamaları çoğunlukla olumlu ve olumsuzluk arasında gidip gelen karmaşık bir çizgi izlemiştir.

KAYNAKLAR

- Baker, Samuel W. 1888. "Reflections in India, 1880-1888," **The Fortnightly Review**, cilt 50 (Ağustos), s. 225.
- Beck, Brandon H. 1987. **From the Rising of the Sun: English Images of the Ottoman Empire to 1775**. New York: Peter Lang.
- Bennigsen, Alexander ve Marie Broxup 1983. **The Islamic Threat to the Soviet State**. New York: St. Martin's Press.
- Bolsover, H. G. 1936. "David Urquhart and the Eastern Question, 1833-37: A Study in Publicity and Diplomacy," **The Journal of Modern History**, cilt 8, no. 4 (Aralık), s. 444-467.
- Crealock, Henry Hope 1878. **The Eastern Question and the Foreign Policy of Great Britain: A Series of Papers from 1870 to 1878**. London: Chapman and Hall.
- Chirol, Valentine 1903. **The Middle Eastern Question or Some Political Problems on Indian Defense**. New York: E. P. Dutton and Company.
- Çay, Abdulhaluk, 1985. "Büyük Devletlerin Osmanlı Azınlıkları Üzerindeki Amaçları ve Siyasetleri," **Tarih Boyunca Türklere İnsani Değerler ve İnsan Hakları: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**. İstanbul: Bayrak Yayıncılık Matbaacılık.
- Fisher, H. A. L. 1924. "British Foreign Policy," **The Edinburgh Review**, (April), s. 281.
- Forbes, Archibald. 1877. "Russians, Turks and Bulgarians at the Theatre of War," **The Nineteenth Century**, cilt 2 (November), s. 563.
- "Imperial Defense," 1889. **The Edinburg Review**, cilt 169 (Nisan), s. 581.
- Gladstone, W. E. 1876. **Bulgarian Horrors and the Question of the East**. London: John Murray.
- Hâlâcoğlu, Ahmet. 1994. **Balkan Harbi Sırasında Rumeliden Türk Göçleri (1912-1913)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hampson, Norman 1969. **The First European Revolution, 1776-1815**. New York: W. W. Norton & Company.
- Huntington, Ellsworth 1945. **Mainsprings of Civilization**. New York: The New American Library.
- Jelavich, Barbara 1973. **The Ottoman Empire, the Great Powers, and the Strait Question, 1870-1887**. London: Indiana University Press.
- Jelavich, Barbara 1964. **A Century of Russian Foreign Policy, 1814-1914**. New York: J. B. Lippincott Company.
- Korff, Baron S. A 1922. **Russia's Foreign Relations during the Last Half Century**. New York: The MacMillan Company.
- Macfie, A. L. 1991. "Opinions of the European Press on the Eastern Question, 1836," **Middle Eastern Studies**, cilt 27, no. 1 (Ocak), 132-137.
- Mansel, Philip 1991. **Constantinople: City of the World's Desire, 1453-1924**. London: John Murray.
- McCarthy, Justin 1995. **Death and Exile: the Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922**. Princeton: the Darwin Press.
- Ortaylı, İlber 1985. "Avrupalı Seyahatnamelerinde Türkiye ve Türkler." **Tarih Boyunca Türklere İnsani Değerler ve İnsan Hakları: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**. İstanbul: Bayrak Yayıncılık Matbaacılık.
- Punch* (Londra), Ocak 1876.
- Punch* (Londra), Temmuz 31, 1880.
- "Parliamentary Papers: Further Correspondence Respecting Central Asia," **The Edinburg Review**, cilt 163 (Nisan 1886), s. 2.
- Pears, Sir Edwin 1917. **Life of Abdul Hamid**. London: Constable & Company.
- Sardar, Ziauddin 1999. **Concepts in the Social Sciences: Orientalism**. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Said, Edward W. 1979. **Orientalism**. New York: Vintage Books.
- Sanders, Oral 2000. **Siyasî Tarih: İlkçağlardan 1918'e**. Ankara: İmge Kitapevi.
- Altay, Mutlu, 1984. **Türkler İçin Ne Diyolar?** Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Shaw, Ezel Kural ve C. J. Heywood 1972. **English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500-1800**. Los Angeles: University of California Press.
- Smyth, Warrington W. 1854. **A Year with the Turks or Sketches of Travel in the European and Asiatic Dominions of the Sultan**. New York: Redfield.
- Ubicini, M. A. 1856. **Letters on Turkey: An Account of the Religious, Political, Social and Commercial Condition of the Ottoman Empire. Part I: Turkey and the Turks. Part II: the Raihs**. Fransızca'dan tercüme eden Lady Easthope. London: John Murray.
- Tan, M. Turhan 1994. **Tarihte Türkler İçin Söylenen Büyük Sözler**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Vambery, Arminius 1885. **The Coming Struggle for India**. London: Cassell & Co..